

Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана

№3 (мамыр-маусым), 2017 жыл

№3 (май-июнь), 2017 год

Құрылтайшы: «Педагогикалық
Ғылымдар Академиясы» ҚБ

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ

Редакциялық алқа:

А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВ
бас редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА
бас редактордың орынбасары

Е.В. АСТАХОВА (Украина)
К.К. БӨРІБЕКОВ
А.Н. ДЖУРИНСКИЙ (Ресей)
С.В. ИВАНОВА (Ресей)
С.Т. ҚАРҒИН
И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (Ресей)
Л.Х. МӘЖИТОВА
А.М. МАМЫТОВ (Қырғызстан)
К.Н. НӨРІБАЕВ

Редакциялық кеңес:

Ш.Т. ТАУБАЕВА
К.Ө. ҚОНАҚОВА
Р.О. НИЯЗОВА
Ж.Б. ҚОҒЫРОВА

Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат
министрлігінде қайта тіркеліп,
24.01.2013 ж.
№13303-Ж куәлігі берілген
Вестник жылына 6 рет шығады

«Вестник АПН Казахстана» журналы
ҚР БҒМ БҒСБК (ККСОН) педагогикалық
ғылымдар бойынша негізгі қорытындыларды
жариялауға ұсынған ғылыми басылым

ҰҒТАО Қазақстандық дәйексөз алу
(цитирование) қоры мәліметтері бойынша
журнал импакт-факторы 0,027

Мақала авторларының пікірлері
редакция көзқарасын білдірмейді.

Редакцияның мекенжайы:

050026, Алматы қаласы
Төле би көшесі, 155
Тел.: 8 (727) 378-46-57,
221-25-95
E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Баспахананың мекенжайы:

050059, г. Алматы
ЖШС «Далапринт»
Ереванская к-сі, 1 В,
Тел.: +7(727) 290-86-47

Пішіні 70х100^{1/8}.
Қағаз офсеттік. Шартты баспа табағы 16,5
Таралымы 300 дана

© «Педагогикалық Ғылымдар
Академиясы» ҚБ, 2017

О ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИИ АКАДЕМИИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК КАЗАХСТАНА НА
ТЕМУ: «Состояние и пути повышения качества
среднего образования в Казахстане»3

«Қазақ этнографиясының 6 тілді қысқаша
сөздігінің» тұсаукесер рәсімі туралы16

М.С. ЕЛУБАЕВА
Мұзафар Әлімбаевтың этнопедагогикалық
мұрасы 19

Г.Қ. ТАШКЕЕВА
А.К. САРИЕВА
Организация интерактивного обучения в обра-
зовательной среде высших учебных заведе-
ний 24

А.Б. ЖАНЫС
Д.В. ЛЕПЕШЕВ
О.И. НАКАТКОВА
Ф.К. НАДЫРОВА
Т.С. АЛХАТОВА
Современные проблемы адаптации и формиро-
вания культуры общения студентов первых лет
обучения 30

А.Б. ПАНЬКИН
А.Б. МУРЗАБЕКОВ
Н.А. ШАГАЕВА
Формирование основ управленческой культуры
у магистрантов – будущих руководителей образо-
вательных организаций44

АХМЕТОВА К.К.
Непрерывность образования: повышение квали-
фикации учителей в условиях обновления содер-
жания образования50

Учредитель
ОО «Академия Педагогических Наук»

Редакционная коллегия:

А.К. КУСАИНОВ

главный редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА

зам. главного редактора

Е.В. АСТАХОВА (Украина)

К.К. БОРИБЕКОВ

А.Н. ДЖУРИНСКИЙ (Россия)

С.В. ИВАНОВА (Россия)

С.Т. КАРГИН

И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (Россия)

Л.Х. МАЖИТОВА

А.М. МАМЫТОВ (Кыргызстан)

К.Н. НАРИБАЕВ

Редакционный совет:

Ш.Т. ТАУБАЕВА

К.У. КУНАКОВА

Р.О. НИЯЗОВА

Ж.Б. КОНЫРОВА

Свидетельство о перерегистрации
Министерства культуры и информации
Республики Казахстан №13303-Ж
от 21.01.2013 г.

Вестник выходит 6 раз в год

Научный журнал
«Вестник АПН Казахстана»
рекомендован ККСОН МОН РК
для публикации основных результатов
по педагогическим наукам

По данным Казахстанской базы
цитирования НЦ НТИ
импакт фактор журнала 0,027
Мнения авторов не отражают
точку зрения редакции.

Адрес редакции:

050026, г. Алматы

ул. Толе би, 155

Тел.: 8 (727) 378-46-57,

221-25-95

E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Адрес типографии:

050000, г. Алматы

ТОО «Далапринт

ул. Ереванская, 1 в,

Тел.: +7(727) 290-86-47

Формат 70x100^{1/8}.

Бумага офсетная. Усл.-печ.л. 16,5

Тираж 300 экз.

© ОО «Академия
Педагогических Наук», 2016

ЖУМАШЕВА А.Ш., САМЕТОВА Ф.Т.

Концепция программы по русскому языку в кон-
тексте обновленного содержания начального об-
разования 55

А.Е. САГИМБАЕВА

А.Е. ЖАКСЫЛЫКОВ

Оқыту нәтижелерін бақылаудың көпдеңгейлі
семантикалық ақпараттық моделінің компьютер-
лік жүйесі 64

А.М. ЖУБАНДЫКОВА

Бала мінезінің қалыптасу ерекшеліктері 72

Д.В. ЛЕПЕШЕВ

Т.Н. ГОРБАЧЕВА

Современные психолого-педагогические проб-
лемы социализации подростков с синдромом пред-
судудуального поведения 76

Н.А. АМИНОВ.,

Л.Н. БЛОХИНА,

Э.Ю. САРСЕМБАЕВА

Жүйке жүйесінің тежеу күшінің исиходиагности-
касы кәсіптік қызметінің нәтижелігінің көрсеткіші
ретінде 84

З.Ш. МАХАДИЛ

Айтылым дағдысының функционалдық са-
уаттылықты қалыптастырудағы маңызы 93

Н.Б. НУРМУХАМБЕТОВА

Т.Ә. ӘЛДІБАЕВА

Квадраттық функция тақырыбын оқытуда
оқушылардың математикалық құзырлықтарын
дамыту 99

Г.Т. АБИТОВА

Когнитивный компонент как один из составля-
ющих элементов информационной культуры до-
школьника 104

ҚҰТТЫҚТАУ 113

БІЗДІҢ АВТОРЛАР 115

НАШИ АВТОРЫ 117

OUR AUTORS 119

О ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИИ АКАДЕМИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК КАЗАХСТАНА НА ТЕМУ:

«Состояние и пути повышения качества среднего образования в Казахстане»

20 июня в пресс-центре агентства «Интерфакс-Казахстан» проведена пресс-конференция Академии педагогических наук Казахстана на тему: «Состояние и пути повышения качества среднего образования в Казахстане».

В конференции выступили: президент Академии педагогических наук Казахстана, академик **Аскарбек Кусаинов**, Герой Труда Казахстана, отличник народного просвещения Казахской ССР **Аягуль Миразова**, доктор педагогических наук, профессор КазНУ им. аль-Фараби **Шаркуль Таубаева**, учитель начальных классов гимназии №105 **Наталья Новосельцева**, генеральный директор международного центра образования EDTECH-KZ **Гани Бейсембаев**, кандидат филологических наук, профессор, проректор университета «Кайнар» **Фаузия Саметова**.

20 маусым күні «Интерфакс-Қазақстан» агенттігінің баспасөз орталығында Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясы «Қазақстандағы орта білім беру жағдайы мен оның сапасын көтеру жолдары» тақырыбында пресс-конференция өткізді. Конференцияда сөйлегендер: Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының президенті, академик **Асқарбек Құсайынов**, Қазақстанның Еңбек Ері, Қазақ КСР Халық ағарту ісінің Үздігі **Аяғұл Миразова**, педагогика ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры **Шәркул Таубаева**, №105 гимназияның бастауыш сынып мұғалімі **Наталья Новосельцева**, EDTECH-KZ халықаралық білім беру орталығының бас директоры Гани Бейсембаев, филология ғылымдарының кандидаты, профессор, «Қайнар» университетінің проректоры **Фаузия Саметова**.

Төменде осы кісілердің сөйлеген сөздерін беріп отырмыз.

ҚАЗАҚСТАН ПҒА ПРЕЗИДЕНТІ АСҚАРБЕК ҚҰСАЙЫНОВТЫҢ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ

Сөз бергеніңіз үшін рахмет, Жандос мырза!

Қадірлі әріптестер, ханымдар мен мырзалар!

Уважаемые коллеги, дамы и господа!

Я в начале планировал выступить на русском языке. Так как сегодня пришли многие казахскоязычные СМИ, позвольте мне выступить на казахском языке. Слайды будут демонстрироваться на русском языке и у Вас на руках будут полный текст моего выступления на русском языке.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев: «Қазақстан 2050 жылы дамыған 30 елдің қатарына қосылуы керек» деді, ол үшін, біздің пікірімізше, білім беру сапасы да көтерілуі керек. Себебі ол еліміздің экономикалық дамуының, халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартудың және ұлттық қауыпсіздіктің негізі болып табылады. Ерекше, Орта білім беру саласы туралы айтқым келеді, себебі мектепте білім берудің негізі қаланады.

Халықаралық және ішкі зерттеулердің нәтижелері, біраз көрсеткіштер бойынша, еліміздің орта білім сапасы төмендеп отырғанын көрсетеді.

«Стратегия «Қазақстан-2050» Халыққа жолдауында Нұрсұлтан Әбішұлы: «Өз еліне пайдасын тигізу, өз Отанының тағдырына жауапты болу – әрбір жауапты саясаткер үшін, әрбір қазақстандық үшін парыз және абырой» деген болатын.

Быть полезным своей стране, быть ответственным за судьбу своей Родины – это долг и честь для каждого ответственного политика, для каждого казахстанца.

Маған Елбасының бұл сөздері терең ой салды, содан «орта білім беру сапасын көтерудің ғылыми негізін жасау керек» деген ойға келдім.

Ол үшін Отандық білім беру жүйесінің даму тарихы мен дамыған елдердің білім беру жүйелерін салыстырмалы түрде зерттей отырып, оның дамуының заңдылықтарын анықтау керек. Бұл жұмыстың көлемін мөлшерлегенімде, жасыратыны жоқ, бойымды қорқыныш сезімі биледі, себебі бұл – жеке бір институттың жұмысы.

Тынымсын 6-7 жыл еңбек еттім: көптеген мақалалар, «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» атты монография, «Орта білім беру саласындағы дағдарыс: шығу жолдар» атты кітап және осы Концепцияны жаздым.

Бұл Концепцияның алғашқы жобасы ҚР Парламент Мәжілісінің депутаты Гүлмира Истайбекованың қолдауымен Астана, Алматы қалалары мен барлық облыстық білім беру басқармаларында, көптеген ЖОО-да, колледждерде талқыланды. Негізінен мақұлданып, біраз ұсыныстар мен пікірлер айтылды. **Бүгін сіздерге соның өңделген нұсқасын ұсынып отырмыз.**

Первый проект этой Концепции, при поддержке депутата Мажилиса Парламента РК Гульмиры Истайбековой, обсуждено во всех областных управлениях образования и городов Астаны и Алматы, во многих вузах, колледжах. В целом, она была одобрена, поступило ряд предложений и замечаний. **Сегодня мы представляем Вам ее доработанный вариант.**

Система образования является сложной комплексной системой и состоит, как и другие сложные системы, из многих подсистем (составляющих). Для повышения качества образования необходимо повысить качество всех ее составляющих.

На основе изучения Отечественного и лучшего мирового опыта выявлены составляющие качества образования:

$$K_{обр} = K_{ст} + K_{л} + K_{ппк} + K_{мо} + K_{в} + K_{нир} + K_{упр}$$

$K_{ст}$ - качество стандартов и учебных программ;

$K_{л}$ - качество учебной литературы;

$K_{ппк}$ - качество профессионализма педагогических кадров;

$K_{мо}$ - качество мониторинга образования;

$K_{в}$ - качество духовно-нравственного и патриотического воспитания;

$K_{нир}$ - качество и эффективность НИР в области образования;

$K_{упр}$ - качество системы управления.

Білім беру жүйесі күрделі жүйе болып табылады, сондықтан, басқа да күрделі жүйелер сияқты, ол да көптеген құраушылырдан (ішкі жүйелерден) тұрады. Білім беру сапасын көтеру үшін оның барлық құраушыларының сапасын көтеру жұмыстары жүйелі түрде атқарылуы қажет. Олар: білім стандарттары мен оқу бағдарламалары, оқу әдебиеті, педагог кадрлардың кәсіби біліктілігі, білім мониторингі, рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие беру, білім беру саласындағы ғылыми зерттеу жұмыстарының сапасы мен тиімділігі, басқару жүйесі.

Елімізде, қазіргі уақытта, жаңа білім беру мазмұнына өту жұмыстары жүргізіліп жатыр. 2016-2017 оқу жылында 1-ші сынып оқушылары жаңа бағдарламамен оқыды, ал алдағы 2017-2018 оқу жылында 2-ші, 5-ші және 7-ші сынып оқушылары жаңа бағдарламамен, жаңа оқулықтармен оқитын болады.

Өткен оқу жылында 1-ші сыныптың білім сапасын көтеруді қамтамасыз ететін, оның барлық құраушыларының сапасын көтеру жұмыстары жүйелі түрде атқарылуы қажет еді. Жаңа оқу жылы басталғанша, осындай жұмыстар, 2-ші, 5-ші және 7-ші сыныптарға жүргізілуі керек. Сонда білім сапасы жаңа деңгейге көтерілетін болады.

Алдағы оқу жылдарында да осындай жұмыстар атқарылуы керек.

Бұл көптеген институттарды, орталықтарды, ұйымдарды, білім басқармаларын,

жоғары оқу орындарын, колледждерді, мектептерді, баспалар, ғалымдар мен ұстаздарды ұйымдастыра отырып, жоспарлы түрде жүйелі жұмыс жүргізуді қажет етеді.

Орта білім беру сапасын көтерудің ғылыми негізделген тұжырымдары анықталды.

Олар:

- білім сапасын көтеру жұмыстарын бірізді және кезең-кезеңмен жүргізу;
- білім беру сапасын арттыру жауапкершілігін мемлекет, білім басқармалары, ғылыми мекемелер, оқу орындары мен педагогикалық қоғамдастықтар арасында бөрудің теңгерімділігін іске асыру;
- мұғалімдер мен оқушылардың құқықтары мен қызығушылықтарын қорғау;
- білім беру сапасын арттыру үдерісі ашықтығын жүзеге асыру;
- жаңа мазмұнға жүйелі түрде көшу және оны іске асыруда осы үрдіске қатысушылардың барлығының өзара биланыста жұмыс жасауын іске асыру.

Научно обоснованными принципами повышения качества среднего образования являются:

- *последовательность и поэтапность проведения работ по повышению качества образования;*
- *сбалансированность распределения ответственности за повышение качества образования между государством, управлениями образования, научными учреждениями, учебными заведениями и педагогической общественностью;*
- *защита прав и интересов учителей и учащихся;*
- *прозрачность процесса повышения качества образования;*
- *системность перехода на новое содержание образования и их осуществление во взаимосвязи всех участников процесса.*

Қысқаша үш қана құраушыға тоқталайын.

Бірінші, педагог кадрлардың кәсіби күзіретін көтеру.

Вкратце хотелось бы остановиться только на трех составляющих.

Первое, повышение профессионализма педагогических кадров.

Біз соңғы 12-15 жылдардағы Халықаралық PISA, TIMSS, PIRLS зерттеулерінің нәтижелерін зерттей отырып Сингапур, Гонконг (Қытай), Жапония, Тайвань, Финляндия, Оңтүстік Корея, Канада, Эстония, Макао, Жаңа Зеландия елдерінің оқушыларының үнемі жоғары көрсеткіштер көрсететінін, яғни бұл елдер орта білім беру саласында жеңімпаз-елдер екенін анықтадық.

Эти страны являются странами-призерами в области образования.

Бұл елдерде ғылыми негізде дайындалған орта білім беру сапасын көтеру саясаты іске асырылған. Олардың ортақ мақсаттары: ұлттық ерекшеліктер мен мәдениетті, ана тілін сақтап дамытуды, шығармашыл, бірегей ойлайтын, рухани бай адамды тәрбиелеу және мұғалімдердің кәсіби күзіреттілігін көтеру. Демек, басты мақсат – адам тәрбиесі болып табылады. Мұғалім таңдауда жіберілген бір қателік 30-40 жыл бойы нашар білім беруге әкеліп соқтырады, деп есептелінеді.

В этих странах осуществляется подготовленная на научной основе политика повышения качества среднего образования, общей целью, которой является: *сохранение национальных особенностей и культуры, сохранение и развитие родного языка, реализация воспитания творческой, неординарно мыслящей, гармоничной и духовно богатой личности и повышение профессиональной компетентности учителей. Таким образом, основной целью является – воспитание человека. В этих странах считается, одно неправильное решение в подборе кадров, может привести к сорока годам плохого преподавания.*

Төмендегі кестеде Қазақстан мен осы елдерде педагог кадрлар дайындау жолдары көрсетілген.

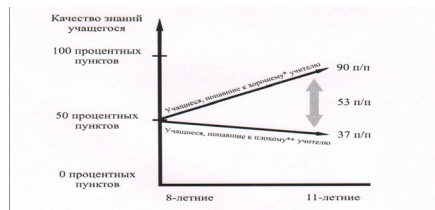
Қазақстанда	Дамыған елдерде
– педагогикалық ЖОО-на және колледждерге көбіне мектепті орташа аяқтаған түлектер барады; – оқу орындарында тәжірибеге емес, теориялық білім беруге көп көңіл бөлінеді; – жас мұғалімдерге тәлімгерлер тағайындалмаған, тағайындалған күнде олар формалды түрде жұмыс жасайды.	– педагогикалық оқу орындарына мектепті жақсы бітірген түлектер қабылданады: Оңтүстік Кореяда 5%-дан, Финляндияда – 10%-дан, Сингапур мен Гонконгте – 30%-дан; – олар педагогикалық мамандықтарға бейімділігін анықтайтын арнайы емтихан тапсырады; – оқу орындарында білім тәжірибеге бағытталып беріледі; – бакалавр курсына жақсы аяқтаған мұғалімдер магистратураға қабылданады; – магистр-мұғалімдер мектепке жұмысқа келгенде қоғамдық комиссия алдында күрделі сынақтан өтеді; – жұмысқа қабылданған жас магистр-мұғалімдерге тәлімгер (коучер) бекітіледі.

Сравнительный анализ подготовки педагогических кадров в Казахстане и странах-призерах в области образования

В Казахстане	В развитых странах
– в педагогические вузы и колледжи сдают документы в основном выпускники, окончившие школу со средними показателями; – занятия в вузе слабо практико-ориентированные; – молодым учителям не прикрепляются наставники, если прикрепляются, то формально.	– на педагогические специальности принимают документы лучших выпускников школ: из 5% в Южной Кореи, из 10% – в Финляндии, из 30% – в Сингапуре и Гонконге; – они сдают специальный экзамен, определяющий их профессиональную пригодность к педагогической специальности; – в учебных заведениях с первого курса занятия ведутся на практико-ориентированной основе; – хорошо окончившие учебу бакалавры-учителя принимаются в магистратуру; – когда магистр-учитель приходит на работу в школу, он проходит серьезное испытание перед общественной комиссией; – принятому на работу молодому магистру-учителю прикрепляется наставник (коучер).

Исследования, проведенные учеными компании McKinsey&Company М.Барбер и М.Муршед в 3 штатах США (Теннесси, Даллас, Бостон), показали, что если 8-летним ученикам средней способности дать очень разных учителей: одного – высокой, а другого – низкой квалификации, то результаты обучения учащихся отличаются за 3 года на 50 с лишним процентов.

Зависимость качества знаний учащихся от компетенции учителя

Обозначение:

* входящему в число лучших 20% учителей;

** входящему в число худших 20% учителей;

п/п – процентный пункт.

Примечание:

Учащиеся, плохо успевавшие в возрасте 11 лет, имеют лишь 25-процент шансы достичь необходимого уровня (согласно стандартным требованиям) в возрасте 14 лет.

По данным Комитета контроля качества в сфере образования МОН РК в 2 году:

- более 2 тысяч учителей не имели педагогического образования, многие из них учителя начальных классов;
- качество подготовки педагогических кадров не отвечает предъявляемым требованиям.

McKinsey&Companу компаниясының ғалымдары М.Барбер и М.Муршед АҚШ-тың 3 штатында (Теннесси, Даллас, Бостон) жүргізген зерттеулерінде, егерде орташа қабілетті 8 жастаға оқушыларға кәсіби деңгейі әртүрлі мұғалімдер сабақ беретін болса: бірі – жоғары, екіншісі – төмен, онда осындай мұғалімдерден оқыған оқушылардың білім деңгейлерінің алшақтығы 50%-н артық болатынын анықтаған.

11 жасқа келгенше нашар білім алған балалардың тек 25%-ы ғана 14 жасқа келгенде білім стандарттары талаптарына сәкес білім алуға қабілеттері жеткен, ал қалған 75%-ы ондай білім ала алмаған.

Егерде бір сыныптарда, жеңімпаз-елдердің, тәлімгерлермен бірге жұмыс жасайтын, магистрлері, ал екінші сыныптарда, тәлімгерлермен формалды түрде жұмыс жасайтын, біздің педагогикалық оқу орындарын аяқтаған мұғалімдер сабақ беретін болса, онда осындай мұғалімдерден 3 жыл бойы сабақ алған оқушылардың білім сапалары арасындағы айырмашылық қанша пайыз болар еді? Біз пайымдауымызша, 60-70 пайыз көлемінде болады.

Дамыған елдерде орта білім сапасы мектептерде жұмыс жасайтын мұғалімдердің жұмыс сапасынан жоғары болмайды, сондықтан оны көтерудің бірден-бір жолы – оқытуды жақсарту деп есептеледі. Біз, алдымен, бастауыш мектеп мұғалімдерінің кәсіби деңгейін көтеруге ерекше мән беруіміз керек.

Дамыған елдерде мұғалімдерге алғашқы лайықты еңбек ақы тағайындалған. Зерттеулер, бастапқы еңбекақы деңгейінің мұғалім мамандығын таңдауға айтарлықтай әсер ететінін көрсетеді. Мұғалім мамандығы жоғары мәртебеге ие болса, анағұрлым талантты адамдар мұғалімдікке келеді, бұл осы мамандықтың мәртебесінің одан әрі артуына алып келеді. Бұл заңдылық Финляндия, Жапония және Оңтүстік Корея елдерінде ерекше айқын байқалады.

В развитых странах считается, что качество образования не может быть выше качества работающих в них учителей, поэтому, единственным способом повышения ее качества является – повышение преподавания. Мы, в первую очередь, должны думать о повышении качества учителей начальных классов.

2014 жылғы Астанада өткен тамыз маслихатында Білім және ғылым Вице-министрі Эльмира Суханбердиев: «мұғалімдерді қайта даярлауға қомақты қаржы бөлінеді, ал білім беру мекемелерінде өз пәндері бойынша белгісіз деңгейде білім меңгерген және жұмыс сапалары өте төмен мыңдаған мамандар жұмыс жасайды» деді.

2017 жылы мамыр айында Батыс-Қазақстан және Ақтөбе облыстары

педагогтарының форумында «Назарбаев интеллектуалды мектептері» АҚБ Басқарма төрағасы К.Шамшидинова: «*Конкурстық қабылдау негізінде Назарбаев мектептеріне 7 мың мұғалім алынды. Солардың 70% шектік 13 балл ала алмады*», деді. Біз бұл мектептердің конкурсына алдыңғы қатарлы мұғалімдердің баратынын ескеруіміз керек.

Үкімет тарапынан педагог кадрлардың сапасын көтеруге көп көңіл бөлінеді. Текқана Мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеру ұлттық орталығы «Өрлеуге» жыл сайын 5 млрд. теңгеден аса қаржы беріледі. Қомақты қаржы ЖШС «Педагогтардың шеберлік орталығына» (ПШО) бөлінеді.

Олар қалай жұмыс жасайды? Мұғалімдер жұмыстан босап, осы орталықтарға ұзақ мерзімге оқуға келеді, оларға дәріс оқылады және семинар сабақтар жүргізіледі. Дамыған елдерде бұл тәсілдер өте аз пайдаланылады, себебі, сырттан берілген идеялар сыныпта және мектепте автоматты түрде өзгеріс әкеледі деу, іс әрекет теориясы тұрғысынан алып қарағанда, өте жалған түсінік болып есептеледі. Олар мұғалімнің жұмысын хирург дәрігердің жұмысымен салыстырады, сондықтан мұғалімдердің кәсіби деңгейін шынайы жағдайда, сабақ барысында көтеруге ден қояды. Жақсы мұғалімдерді тек жақсы мұғалімдер ғана тәрбиелей алады деген қортынды жасалғандықтан, олардың бір бірінен үйренулеріне, сабақтарды бірге жоспарлауларына, бір-бірін жетілдірулері үшін жан-жақты көмек көрсетулеріне барлық жағдайлар жасалған.

Кәсіби деңгейді көтерудің ең тиімді тәсілі болып, мұғалімдердің мектептерде тәлімгерлермен бірге жұмыс жасау тәсілі есептеледі. Мысалы, Жапонияда, жас мұғалімге алғашқы жұмыс жасаған жылы жұмасына екі күн бірге жұмыс жасау үшін арнайы тәлімгер тағайындалады.

Сондықтан бізге, мұғалімдердің кәсіби деңгейлерін көтеру жұмыстарының тиімділігін көтеру үшін тілімгерлер институтын құру керек. Қазіргі уақытта мектептерде 275 мың мұғалім жұмыс жасайды, олардың 70 мыңнан астамы ШКМ-де еңбек етеді. Барлық мұғалімдердің 56 мыңнан астамы жоғары санатты мұғалімдер, сонымен бірге «Өрлеу» мен ПШО өз бағдарламалары бойынша, мектептерде тәлімгерлік жұмыс жасау үшін, тренерлер дайындап келеді. Бірақ, оларға тәлімгерлік жұмыстары үшін қаражат төленбейтін болғандықтан, олар бұл жұмысты формалды түрде атқарады.

Біз, Білім және ғылым министрлігіне, мектептерде жұмыс жасайтын 10 мың тәжірибелі әдіскер-мұғалімді таңдап алып, оларға, ай сайын, 40 мың теңге көлемінде қосымша жалақы беріп, әрқайсысына бір жылда 6 мұғалімнің кәсіби деңгейін көтеру жөнінде тапсырыс беру керек деп, ұсыныс айтқымыз келеді. Сонда олар, бір жылда, 60 мың мұғалімнің кәсіби күзіретін жаңа деңгейге көтеретін болады. Осындай жұмыс атқару үшін 10 мың тәлімгерге бір жылда 4,8 млрд. теңге қаражат беру керек. Осылай, тәлімгерлер институтын құру негізінде, барлық оқушылардың 90 пайызға жуығы оқитын мектептерде жұмыс жасайтын барлық мұғалімдердің кәсіби күзіретін 2-3 жылда жаңа деңгейге көтеруге болады.

Әрбір ШКМ-е орта есеппен 20-дан аса мұғалім жұмыс жасайды. Әр мектептің шынайы жағдайын ескере отырып, ондағы мұғалімдердің тәлімгерлермен тиімді жұмыс жасау жолдарын іске асыру керек.

Бұл жағдайда, ең алдымен, жаңа білім мазмұнына өтетін сыныптарда жас мұғалімдердің тәлімгерлермен жұмыс жасауына қол жеткізу қажет.

Қазір мектептерде сабақ беретін тәжірибелі мұғалімдердің жастары ұлғайып келеді, сондықтан, бұл жұмысты ешқандай уақыт күттірмей жылдам қолға алу керек, онысыз мүлде кеш қалатын боламыз.

Со стороны Правительства уделяется большое внимание на повышение качества

педагогических кадров. Только Национальному центру повышения квалификации «Өрлеу» ежегодно выделяется более 5 млрд. тенге. Огромные средства выделяются ТОО «Центру педагогического мастерства» (ЦПМ).

Мы предлагаем Министерству образования и науки РК 10 тысяч опытных учителей-методистов выбрать наставниками и, доплачивая им в месяц по 40 тысяч тенге, поручить им в течение года повысить квалификацию шестерым учителям. При такой постановке вопроса, они будут качественно повышать квалификацию в течение года 60 тысячам учителям. Для этого, этим 10 тысяч наставникам, надо будет оплатить в течение года 4,8 млрд тенге. Т.о., квалификацию всех учителей школ, где обучаются около 90 процентов всех учащихся Казахстана, можно качественно повысить в течение 2-3 лет, создавая реально действующий институт наставников.

В МКШ в среднем работают чуть более 20 учителей. Учитывая реальную ситуацию каждой школы, необходимо реализовать эффективный механизм работы учителей МКШ с наставниками.

Мұғалімдердің кәсіптіктерінің көтеру үшін:

- қазіргі уақытта мектептерде жұмыс жасап жүрген тәжірибелі мұғалімдерді анықтап, оларды тәлімгер есебінде пайдалану керек;

- тәлімгерлер (коучерлер) институтын құру қажет;

- өткізетін сабақтарының сапасын жақсарту үшін әрбір жас мұғалімге көңіл бөліп, оларды сынамастан, кемсітпестен, үлкен қамқорлықпен барынша қолдап, көмек көрсету керек;

- Оңтүстік Корея елінің тәжірибесіне сүйене отырып, бастауыш мектеп мұғалімдеріне арнап барлық пәндер бойынша мини-стандарттар, яғни сабақ жоспарларын, барлық оқу-әдістемелік, мультимедиялық құралдар жасап, оларды пайдаланудың тиімді жолдарын көрсету қажет;

- мұғалімдердің еңбегін қолдап және оны ынталандырудың мемлекеттік жүйесін жасау керек.

Для повышения компетентности учителей в Казахстане необходимо:

- **определить опытных учителей, работающих в настоящее время в школах и использовать их в качестве наставников;**

- **создать институт наставников (коучеров);**

- **для повышения качества проводимых уроков молодыми учителями, оказать им всемерную поддержку и помощь без критики, без унижения, но с особой заботой;**

- **опираясь на опыт Южной Кореи, нужно подготовить мини-стандарты для учителей начальных классов по всем предметам, т.е. поурочные планы, все учебно-методические, мультимедийные материалы и указать методы их эффективного применения;**

- **создать систему государственной поддержки и стимулирования труда учителей.**

Елбасы Н.Назарбаев 2017 жылғы Қазақстан халқына жолдауында: «Қала мен ауыл мектептері арасындағы білім беру сапасының аяқталуы азайту қажет» деп, атап көрсетті. Мини стандарттар жасау мен тәлімгерлер институтын құру барлық мектептерде, бір уақытта, барлық пәндерден бірдей сапалы сабақ беруге мүмкіндік береді. 1-ші сыныптарға арнап мини-стандарттар жасау жұмыстары басталды, бірақ сол жасалған дүниелердің өзі қойылған Интернеттердің әлсіздігі мен мұғалімдердің кәсіби кәсіптерінің төмендігінен 60 пайыздан аса мектептерде пайдаланылмай отыр.

В своем Послании народу Казахстана 2017 г. Елбасы Н.Назарбаев сказал, что необходимо сократить разрыв в качестве образования между городскими и сельскими

школами. Подготовка мини-стандартов и создание института наставников будет способствовать проведению одинаковых качественных уроков, в одно и то же время во всех школах по всем предметам, что приведет, в свою очередь, к выравниванию знаний всех учащихся школ страны. Работа по созданию мини-стандартов для 1-го класса была начата, однако эти подготовленные материалы, из-за слабого установленного Интернета и низкого уровня профессиональной компетентности учителей, более чем в 60 процентах школ не используются.

Екінші, оқу әдебиетінің сапасын көтеру.

Второе, повышение качества учебной литературы.

Қоғамда оқу әдебиеті сапасына қатысты көптеген сыни пікірлер айтылуда. Оқулық жасау ғылыми тұрғыдан алып қарағанда – өте күрделі проблема. Танымал академик А.Колмогоров оқулық жасауды реактивті ұшақ жасаумен салыстырған болатын. Оқулықтану ғылымының дамуына мол үлес қосқан Француз ғалымдары жақсы оқулық жасау үшін 3-5 жыл уақыт қажет дейді.

Бізде оқулықтану ғылымы дамымаған, авторларға қажетті жағдай жасалмайды, олар оқулықтарын негізгі жұмыстарынан қолдары босаған уақытта және өте асығыс жағдайда, 9-10 ай уақыт ішінде, жазады.

Сапалы оқу әдебиетін жасау үшін:

- әлемдік іс-тәжірибені ескере отырып, оқу әдебиеті мен инновациялық оқу-әдістемелік кешендер (ИОӘК) дайындаудың теориялық негіздерін әзірлеу;
- авторлар ұжымдарын оқытуды ұйымдастыру;
- бір пәннен барлық сыныптарға арнап желілік оқулықтар, ОӘК мен мультимедиялық құралдардан тұратын ИОӘК жасау үшін бір авторлар ұжымын құру;
- оқу әдебиетін теориялық және практикалық сараптамадан өткізу үшін критерийлері жүйесін жасау;
- оқу әдебиеті сапасын анықтайтын сарапшылар дайындау;
- авторлардың, сарапшылардың және баспалардың сапалы оқу әдебиетін жасау үшін жауапкершіліктерін анықтау және т.б. қажет.

Для создания качественной учебной литературы необходимо:

- **создать теоретическую основу разработки учебной литературы и инновационных учебно-методических комплексов (ИУМК) с учетом мирового опыта;**
- **организовать обучение авторских коллективов;**
- **организовать единый авторский коллектив для разработки линейных учебников или ИУМК, состоящих из учебников с мультимедийными пособиями и УМК, по одному предмету для всех классов обучения;**
- **создать единую концепцию разработки линейных ИУМК;**
- **разработать систему критериев теоретической и практической экспертизы учебников и УМК;**
- **подготовить экспертов по оценке качества учебной литературы;**
- **определить ответственность авторов, экспертов и издательств по созданию учебной литературы и т.д.**

Үшінші, білім мониторингі сапасын көтеру.

Третье, повышение качества мониторинга образования.

Дамыған елдерде, егер де бір нәрсе алдын ала өлшенбесе, онда оны жетілдіруге болмайды деп есептелінеді. Демек, білім сапасын көтеру үшін ондағы жағдай туралы шынайы ақпарат алу керек. «Мониторинг және соның негізінде атқарылуы қажетті шараларды іске асыру, оқытудың тұрақты жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін бірінші дәрежелі маңызға ие» дейді ғалымдар. Бізде білім сапасы жетістіктерін анықтаудың біртұтас бағалау жүйесі жасалмаған, білім сапасын бағалаудың педагогикалық

өлшемдерін жасайтын ғылым – педагогикалық квалиметрия мен тестология дамымаған. Сондықтан біз қазіргі уақытта орта білім беру сапасының мониторингін жасай алмай отырмыз.

Білім мониторингі сапасын көтеру үшін:

– тестілерді жобалау, модельдеу және құрастырудың дидактикалық теориясын әзірлеу;

– білім мониторингі жүйесін жетілдіру;

– барлық пәндер бойынша күтілетін нәтижелер негізінде оқушылардың білім деңгейлеріне қатысты шынайы ақпарат алу үшін, тестілік бақылау және басқа да диагностикалық бақылау жұмыстары жүйелі жүргізу;

– Ұлттық білім беру статистикасы және бағалау орталығы қызметін жетілдіру қажет.

Для повышения качества мониторинга образования необходимо:

– разработать дидактическую теорию проектирования, моделирования и конструирования тестов;

– совершенствовать систему мониторинга образования;

– разработать систему тестового контроля и других диагностических контрольных работ для получения достоверной оценки об учебных достижениях каждого ученика во всех школах на основе ожидаемых результатов по основным предметам;

– совершенствовать деятельность Национального центра образовательной статистики и оценки.

Біз бұл Концепцияны қоғамда, педагогикалық қауымдастықта, кең көлемде талқылау үшін ұсынып отырмыз және оған, ҚР Білім және ғылым министрлігі мен Үкімет тарапынан, жеткілікті түрде көңіл бөлінетініне сенім білдіргіміз келеді. Алдағы уақыттарды, осы Концепция негізінде, ҚР Білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын тек Орта білім сапасын көтеру мақсатында толықтыратын, Орта білім сапасын көтерудің кешендік бағдарламасын жасауды ұсынамыз. Онда бұл бағдарламаны орындаушылардың жыл сайынғы қадамдың әрекеті нақты көрсетілетін болады.

Мұндай бағдарлама дайындалып іске асырылатын болса, Орта білім беру сапасы жаңа деңгейге көтерілетініне толық сенім білдіреміз.

Бұл бағдарламаны іске асыру Үкімет тарапынан қосымша қаржы бөлуді қажет етпейді, оның Білім және ғылым министрлігіне бөлінетін қаржы шегінде жүзеге асыруға болады.

Мы представляем эту Концепцию для широкого обсуждения в обществе, в педагогической общественности и, надеемся, что со стороны Министерства образования и науки РК и Правительства будет уделено должное внимание. В дальнейшем предлагаем разработать на ее основе Комплексную программу повышения качества Среднего образования РК, которая дополнит Государственную программу повышения качества образования и науки РК на 2016-2019 годы, только в части Среднего образования. Там будут описаны поэтапные действия всех ее участников по годам.

Разработка и принятие такой программы, несомненно, приведет к повышению качества среднего образования на новый уровень.

Для реализации такой программы не требуется дополнительных финансовых средств со стороны государства. Она будет осуществляться в пределах выделенных средств из республиканского бюджета в МОН РК.

Көңіл қойып тыңдағандарыңызға, үлкен рахмет!

Благодарю Вас за внимание!

АЯГУЛ МИРАЗОВА, ҚАЗАҚСТАН ЕҢБЕК ЕРІ, ҚАЗАҚ КСР ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ҰЗДІГІ:

А.Құсайынов мырзаның Тұжырымдамасы елімізде орта білім беру сапасын көтеру мақсатында атқарылған іргелі зерттеу болып табылады. Сонымен қатар, Тұжырымдама қоғамдық-әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан негізделген. Еліміздің дамыған 30 елдің қатарына қосылудағы ортақ мақсаттарымызға қызмет ететін мұндай бастамашыл ізденістер Тәуелсіздігіміздің әлемдік орнын нығайта түсуді көздейді.

Тұжырымдамаең талқылануға ұсынылып отыр. Дұрыс, талқылау жұмыстары Білім және ғылым министрлігідеңгейінде ұйымдастырылса, оның қортындылары зерделеніп, қажетті толықтырулар мен өзгертулер енгізіліп мақұлданса, үлкен келелі іс атқарылған болар еді. Осы Тұжырымдама негізінде Орта білім сапасын көтеру бағдарламасы жасалып, қабылданатын болса, онда орта білім сапасын көтеру жұмыстары ғылыми негізде жүргізіліп, ол міндетті түрде оң нәтижесін берер еді деп есептеймін.

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗҰУ ПРОФЕССОРЫ ШӘРКҮЛ ТАУБАЕВАНЫҢ СӨЗІ

Бүгін Қазақстан Республикасында Орта білім беру сапасын көтеру тұжырымдамасының талқылануы өте маңызды шара деп есептеймін. Себебі бүкіл білім саласының жұмысының нәтижесі білім беру сапасынан көрінеді.

Асқарбек Қабыкенұлы осы мәселемен 20 жылдан аса әдіснамалық, теориялық, тәжірибелік бағыттарда шұғылданып, мақалалар, монографиялар, оқу құралдарын даярлап жүрген ғалым. «Әлемдегі және Қазақстандағы білім беру сапасы» атты кітабы қазақ, орыс тілдерінде, Алматыда, тіпті Мәскеуде жарық көрді. Мәскеуде кітаптың тұсаукесері болғанда қатысып, оның өте жоғары бағаланғанының куәсы болдым.

Мен әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының профессорымын. Орта білім беру жүйесінің стратегиясын жасау, оқулықтарын даярлау үдерістеріне қатысқанмын.

Орта білім сапасы – мемлекеттік және мектептік саясаттың іске асуының көрінісі. Соңғы уақытта баспасөзде функционалдық сауаттылық мәселесі көтерілуде. Қазіргі уақытта оқу сауаттылығы, жазу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық, ауызша сөйлеу сауаттылығы цифрлық сауаттылықпен толықтырылуда. Қоғамға рухани-адамгершілік сауаттылық та қажет. Жалпы функционалдық сауаттылықтың өрісі кеңеюде.

Білім сапасын бағалау мақсатында педагогикалық өлшемдер, педагогикалық квалиметрия сияқты бағыттарды қарқынды дамыту қажеттігі туындап отыр.

Білім беру мазмұны көрініс табатын оқулықты алайық. Оқулық жазу – аса күрделі ғылыми, әдістемелік проблема. Мен өзім бір оқулық жазуыма 20 жылдан астам уақыт кетті деп айта аламын. Докторантураға арналған «Педагогиканың философиясы және әдіснамасы» оқулығының негізіне 1985 жылдан басталған, ғылыми ізденіс, кандидаттық, докторлық диссертация материалдары, мұғалімнің зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру тұжырымдамасы, ҚР Президентінің Халықаралық «Болашақ» бағдарламасы бойынша Мәскеуде өткен тағылымдама барысында педагогика әдіснамасы туралы ғылыми есептер, монографиялар, ұжымдық монографиялар, бүкілодақтық, бүкілресейлік әдіснамалық семинарлар, конференциялар, дөңгелек үстелдер материалдары, әдіснамашы ғалымдардың архивтері, оларға арналған ғылыми теориялық конференция материалдары және т.б. пайдаланылды. Дегенмен, әлде де

осы оқулықты жетілдіру керек деген ойым бар.

Қазіргі жаһандану дәуірінде сапа болмаса, білім де, ғылым да артта қалып, бөтен елге саяси, экономикалық, рухани тәуелділікке ұшырау қаупі де жоқ емес. Сол себепті әр азамат – оқушы – маман – ата-ана – биліктегілерге – бәріне сапа керек дер едім.

Мен қарастырылып отырған Тұжырымданы Отандық және әлемдік тәжірибені ғылыми негізде терең зерттеп-зерделей отырып жазылған тиянақты еңбек деп есептеймін. Бұл еңбек Мемлекеттік деңгейде мақұлдануы керек.

№105 ГИМНАЗИЯНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІ НАТАЛЬЯ НОВОСЕЛЦЕВАНЫҢ СӨЗІ

Академик А.К. Кусаинов предлагает создавать линейные учебники и УМК. Я думаю, что это правильно. Учитель, имея всю линейку учебников в руках, может увидеть, какой материал ждет учеников в следующем классе.

Басня Оливье Клерка о «лягушке в кипятке» основывается на реальном физическом эксперименте: «Если скорость нагрева температуры воды не превышает 0,02 °C в минуту, лягушка продолжает сидеть в кастрюле и умирает в конце варки. При большей скорости она выпрыгивает и остается в живых». Так и мы сидим в кастрюльке с так называемыми реформами и экспериментами в образовании. Учителя начальных классов вот уже 20 лет не знают, какой учебник будет в следующем классе, учебники меняются каждые 4 года. Отведем по одним учебникам, на следующий год – новые, и так уже 4 -5 циклов. Теперь вот учебники с так называемым обновленным образованием, по новым программам, градус в кастрюльке все повышается и повышается. В этом учебном году побухтели-поквакали чуть-чуть про новые учебники и дальше сидим в кастрюльке. В следующем учебном году градус еще повышается - 2, 5 и 7 класс новые учебники. Но все делается постепенно, мы и не заметим как нас сварят...

В случае принятия Концепции Кусаинова будут созданы качественные учебные программы, где каждая цель будет достижима и измерима, будут созданы авторские коллективы из компетентных профессионалов, которым дадут возможность написать действительно качественные учебники, и у каждого молодого учителя будет наставник, который по-отечески, с заботой и пониманием проблем поможет организовать учебный процесс.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЕДТЕСН-KZ БІЛІМ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ БАС ДИРЕКТОРЫ ҒАНИ БЕЙСЕМБАЕВТЫҢ СӨЗІ

Бүгін ерекше маңызды құжатпен танысып отырмыз. Еліміздің орта білім беру сапасын көтеру тұжырымдамасын біз білім сапасын көтерудің Конституциясы деп қабылдауымыз керек. Алдымен осы Тұжырымдама қабылдануы керек, орта білім сапасын көтеруге бағытталған басқа барлық құжаттар осының негізінде жасалуы керек. Қоғамда көптен бері орта білім беру сапасын көтеру жұмыстары ғылыми негізде жүргізілуі керек деген пікір айтылып келеді. Ол өте дұрыс пікір. Мен оны толығымен мақұлдаймын. Міне осындай құжат дүние келді, оны дүниеге әкелген танымал компаративист-ғалым, академик Асқарбек Құсайынов.

Мен бұл тұжырымдамамен мұқият танысып шықтым, терең, ғылыми негізде жазылған. Еліміздің Білім және ғылым министрлігі осы тұжырымдамамен мұқияттанысып, оны қабылдау жөнінде іс-шаралар атқаратын болса, еліміздің орта білім беру сапасы көтерілетін болады деп есептеймін.

Біз ұзақ жылдар бойы ұлт болашағы үшін талмай еңбек еткені үшін Асқарбек Қабыкөнұлына шынайы алғыс айтуымыз керек.

**ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ, ПРОФЕССОР,
«ҚАЙНАР» УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ПРОРЕКТОРЫ
ФАУЗИЯ САМЕТОВАНЫҢ СӨЗІ**

Добрый день участники пресс-конференции! Сегодня мы собрались для того, чтобы предложить один из путей повышения качества среднего образования, т.к. качество образования – это принципиально важный вопрос, влияющий не только на интеллектуальный потенциал подрастающего поколения, но и на будущее страны.

Во всем мире спрос на среднее образование высокого качества, соответствующее требованиям времени, растет, что заставляет системы среднего образования откликаться на этот спрос.

В государстве много сделано в области образования. За более 25 лет независимо-сти система отечественного образования подвергалась многочисленным реформам. Однако, постоянное бессистемное обновление, к сожалению, стало и косвенным методом, заложенным в разрушение самой системы образования.

Направленность образования на неперенное обновление (особенно в отношении содержания) означает не только непрерывную смену установок, неоправданные и ненужные эксперименты и нововведения, но и отсечение его от традиций, от природных корней национального просвещения и культуры. Тем самым неизбежно тормозилось органическое наследование школой фундаментальных знаний, достигнутых и проверенных методологий, плодотворных образовательных методик, составляющих основу всякой достойной образовательной системы. Новации, к сожалению, выступили в таком случае как орудие разрушения созидательных традиций, добрых начал и здравого смысла.

Мы находимся в этом зале не для критики сложившейся ситуации, мы обратились к статусу-кво в системе среднего образования, для того чтобы показать, что проблемы есть. И предложить пути решения проблем. Так как посчитали это своим гражданским долгом.

Составляющие качества образования, это, как было уже озвучено – качественные стандарты, программы и учебники, уровень профессионализма учителя, мониторинг образования, духовно-нравственное воспитание, научные исследования и налаженная система управления.

В каждом из этих направлений, мы видим это сами, работы ведутся, и немало. Возникает вопрос – почему же нет результатов? Возможно потому, что эти работы ведутся разрозненно и бессистемно. Мы обучаем стандартам и знакомим с содержанием программ, но не видим до начала учебного года учебников. Мы не учим авторов как писать учебники, а требуем качественного результата.

Мы обучаем наших учителей, но не можем проследить их качество преподавания. В настоящее время в системе образования не организован систематический мониторинг образовательных результатов и социальных эффектов на местном и региональном уровнях. Этим объясняется, наверное, почему органы управления образованием стремятся использовать результаты научных соревнований (олимпиад) и ЕНТ для оценки деятельности учителей, а также школ – у них нет другого действенного инструмента для измерения желаемых эффектов, а также сопоставление школ и регионов. Кроме того, не везде есть подготовленные кадры, способные интерпретировать эти данные и решать выявленные проблемы.

Уже достаточно давно сформировался взгляд на содержание образования как на социальный опыт, включающий знания, умения и навыки, опыт творческой деятельности, нравственные и другие социальные ценности. Принято считать, что этот опыт представлен в содержании учебных предметов. Но содержание школьного образова-

ния нельзя сводить лишь к содержанию школьных дисциплин. Освоение социального опыта за годы учебы в школе происходит не только на уроках, но и в процессе внешкольной деятельности. Сам уклад жизни школы, существующие межличностные отношения являются не менее важными факторами освоения социального опыта, чем изучение школьных предметов.

В области образования мы проводим научные исследования, но не используем их результаты в практической деятельности. Также нам известно, что очень многое, в том числе и качество обучения, зависит от умелого руководства системой.

Возможно настало время, когда казахстанское общество должно решительно, настойчиво и повсеместно выразить свое отношение к продолжающимся «реформаторским» действиям.

Сдача позиций в образовании, науке и культуре неизгладимым пятном ложится на каждого мыслящего, но молчаливого гражданина на этапе решительного снижения интеллектуального и культурного уровня народа в условиях агрессии антикультуры, успешно достигаемого посредством бессистемного и потому нерезультативного «реформирования».

АСТАНАДА «ҚАЗАҚ ЭТОГРАФИЯСЫНЫҢ 6 ТІЛДІ ҚЫСҚАША СӨЗДІГІНІҢ» ТҰСАУКЕСЕР РӘСІМІ ӨТТІ

Үстіміздегі жылы 29 маусым күні Астана қаласындағы Ұлттық академиялық кітапханада және ЭКСПО-2017 көрмесінде Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясында дайындалған «Қазақ этографиясының 6 тілді қысқаша сөздігінің» тұсаукесер рәсімі өтті.

Ұлттық кітапханада өткен тұсаукесер рәсіміне шақырылған еліміздің зиялы қауым өкілдері, бірауыздан, өзіндік ұлттық мәдениеті мен тарихы бар халықтардың өзара түсіністігін тереңдетуге ықпал ететін осындай замануи сөздіктерді дайындау маңызды рөл атқаратынын, ұлттық өркениеттің дамуы осында көрініс тапқанын және басқа да оның маңыздылықтарына тоқталды.

Төменде осы рәсімдерде сөйлеген академик Асқарбек Құсайыновтың сөзі мен көрнекті журналист Сүлеймен Мәметтің мақаласын жариялап отырмыз.

АСҚАРБЕК ҚҰСАЙЫНОВТЫҢ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ

Қадірлі әріптестер!

Халықаралық ЭКСПО-2017 көрмесінің құрметті қонақтары!

Ханымдар мен мырзалар!

«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы: *«Ұлттық бірегейлікті сақтау Ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді... Ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды»* деп, ұлттық код пен ұлттық мәдениетті сақтаудың маңыздылығына ерекше мән берді. Біз Елбасының ой-тоғамдарын толығымен мақұлдаймыз.

Тарихи дамуына байланысты қандай ұлттың болмасын басқа ұлттарда жоқ өзіндік ерекшеліктері мен құндылықтары қалыптасады. Олар сол ұлттың ұлттық терминдерінде нақыштала көрініс табады. Ұлттық код пен ұлттық мәдениетті сақтауда осындай терминдерді білу және олардың мағынасын тереңірек түсу қажет деп есептейміз.

Біз осы уақытқа дейін жарық көрген *түсіндірме, аймақтық, терминологиялық, этнографиялық, екі тілді*, тағы басқа да көптеген сөздіктерді зерделей отырып, *қазақтың ұлттық салт-дәстүр ұстанымдары, тұрмыс-тіршілік үлгілері, киім киісі, үй-жай мен мал-мүлік иелігі, той-думан өткізуі, ойын-қызықтар ұйымдастыруы, кәсіби құрал-саймандары* тәрізді басқа ұлттарда кездесе бермейтін ұлттық ерекшеліктерін білдіретін 1100-ден аса атау (термин) сөздер жинастырып, ЭКС-ПО-2017 көрмесіне арнап **«Алты тілді (қазақша, орысша, ағылшынша, түрікше, қытайша, арабша) қысқаша этнографиялық сөздік»** дайындадық.

Мысал ретінде сөздікте берілген кейбір терминдерге тоқтала өтейін. Онда қазақ халқы кімдерді *әке, ата, баба, қария, абыз, қарасақал, ақсақал, көне көз, ескі көз* деп айтатынына; *Алдасөсе, Асан қайғы, Атымтай жомарт, Аяз би, Жерұйық, Жиренше, Қорқыт ата, Қыдыр ата, Шық бермес Шығайбай, Тәңірі, Тоныкөк, Сұрқылтай* деген аңыз бейнелерге; *қымыз, саумал, құлын қымыз, дөнен қымыз, бесті қымыз және қазы, бармақ қазы, елі қазы, екі елі қазы, үш елі қазы, төрт елі қазы, табан қазы, сүйем қазы, білеу қазы* деген халқымыздың ұлттық дәмдері – *қымыз бен қазы түрлеріне; оюға және оның ботакөз, жақтама, зере, ирексу, қарғатұяқ, қармақ, қойтұяқ, қосмүйіз, құсқанат, құсмойын, құстаңдай, құстұмсық, мүйіз ою, түйетабан* деп ата-

латын түрлеріне анықтама берілген.

Мақсатымыз әлемнің түпкір-түпкірінен келген қонақтарды қазақ ұлтының осындай өзіндік ерекшеліктерімен тереңірек таныстырып, қазақтардың терең мағналы әдемі ұлттық терминдерінің мағнасын басқа ұлт өкілдеріне түсіндіре отырып, оны кеңінен насихаттау, жария ету.

Сөздікте Халықаралық фонетикалық транскрипция негізінде қазақ тілі терминдерінің дұрыс оқылуы көрсетіліп, оларға қысқаша анықтама берілген.

Сөздік «ZHERSU» корпорациясының Басқарма төрағасы, үлкен азамат Бауыржан Оспановтың және «Ғалымдардың Еуразиялық экономикалық клубы» Ассоциациясы» Занды тұлғалар бірлестігінің төрағасы Мұрат Қарымсақовтың қолдауымен дайындалып, жарық көрді.

ЭКСПО-2017-ге келген шетелдік танымал қонақтарға сыйға тарту үшін ұйымдастыру комитетіне 400 дана сөздікті тегін беріп отырмыз.

Мұндай «Сөздік» елімізде алғаш рет жарық көріп отыр. Келешекте оның жағасы болар деп ойлаймыз.

Осы сөздікке байланысты айтатын ұсыныс-пікірлеріңізді Педагогикалық Ғылымдар Академиясына жолдауларыңызға болады.

Сөздіктің тұсаукесер рәсіміне келгендеріңіз үшін авторлар ұжымы атынан сіздерге шынайы алғыс айтуға рұқсат етіңіздер!

Сулеймен МӘМЕТ,
танымал журналист

ҰЛТТЫҢ ТАНЫМДЫҚ СӨЗДІГІ

Сөзге тоқтап түйсіну, жақсы сөзге сүйсіну, емеурін сөздің өзін естелікпен ұғыну, жетесіз жетім сөзді бастан асырмау жағына келгенде қазақтың тектілігі бұрын да, қазір де талайды тәнті етіп келеді. Ол әсіресе, халқымыздың болмысын көрсететін, ерекше ұғымдарымызды дәйектейтін атау сөздерден, нақтылай түссек, этнографиялық ұғымдардан байқалатын. Осындай қазынамызды қазір Астанада өтіп жатқан ЭКСПО-2017 көрмесіне тарту ретінде, қазақ этнографиясының алты тілде, нақтылай түссек, қазақ, орыс, ағылшын, түрік, қытай, араб тілдеріндегі қысқаша сөздік күні кеше ғана жарық көріп, елордадағы Ұлттық академиялық кітапханада тұсаукесер рәсімі өтті.

Сөздікте ұлттық салт-дәстүр ұстанымдарымыз, тұрмыс-тіршілігіміз, киім үлгілеріміз, құрал-саймандарымыз, үй жиһаздарымыз, той-думан кезіндегі әдет-ғұрыптарымыз, тағы да басқа халықтық қалыптарымыз жинақталыпты.

Алғашқы сөзді академик Ғарифолла Есім алып, Елбасы Н.Назарбаевтың халықаралық көрмені өткізудегі мақсаты елордаға ел жинау еді. Ол ниеті орындалды. Қазір Астанамызға жүздеген мемлекеттер, ондаған ұйымдар келді, деп атап, соларға тарту ретінде ұсынылып отырған сөздік туралы қысқаша баян етіп, авторлары белгілі ғалымдар, профессорлар А.Құсайынов, Ә.Жүсіпбек, М.Жақыпов екенін алға тартты. Авторларға сөз тигенде, Қазақстан Педагогика ғылымдары академиясының президенті Асқарбек Құсайынов, бұл сөздікті құрастыру жұмыстары өте тиынақты жүргізілгенін, 1100-ден аса сөздің жинақталғанын, 400-ге тарта кітапты ЭКСПО-ны ұйымдастырушыларға тегін бергенін айтса, Әлімхан Жүсіпбек ұлт бейнесін танытатын сөздердің таңдаулылары ғана жинақталды десе, Президент Әкімшілігі Жалпы бөлімінің меңгерушісі Мирболат Жақыпов, халықты таныстырып, табыстыруда сөздіктің рөлі қашанда жоғары екеніне мысалдар келтірді. *Мәдениет және спорт*

министрлігінің жауапты хатшысы Қуатжан Уәлиев Елбасының рухани жаңғыру жөніндегі идеясын ЭКСПО-ға келіп жатқан шетелдіктерге осы сөздіктегі ұлт болмысын көрсететін ұғымдар арқылы танытамыз, қазақ халқының тіл байлығын көрсетеміз, сонымен бірге, бұл сөздік мамандар мен студенттерге де таптырмайтын құрал, деді.

Оразгүл Асангазы бұл сөздік, өзге ұлттарды қойып, өзіміздің қандастарымызға да қажет екенін тілге тиек етті. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры Ерлан Сыдықов қазір жастарға кітап бояуының «иісін» сездіру қиын болып бара жатқан заманда, бұл сөздік полиграфиялық тұрғыда өте жоғары деңгейде дайындалғанын, ұлтты танып-білем дегендер үшін таптырмас жәдігер екенін жеткізді. Белгілі ғалым Шәкір Ыбыраев мұндай сөздіктің жарық көруі рухани өмірдегі елеулі оқиға екенін атап, «Біз кімбіз?» десек, осындағы сөздер арқылы тек-тамырымызды айтатынымызды, бар болған соң осындай дүние жарық көріп отырғанын, ендеше Қазақ елін ЭКСПО арқылы тануға келген жұрттарға осы кітапты беруге болатынын еске салды.

Мемлекет тарихы институтының директоры Бүркіт Аяған мұндай көлемді дүниені алдағы уақытта мол таралыммен шығаруды ұсынды. Академик Болат Көмеков жаһандану заманы елді бір қалыпқа салуға ұмтылған тұста, ұлтты сақтап қалу жолындағы талпынысқа мұндай сөздіктің қосары мол екенін, Еуропаны мекен еткен мажарлықтар 1986 жылы ұлт тілінің 6 томдық этнографиясының энциклопедиялық сөздігін шығару арқылы ұят болмысын сақтап қалуға талпынғанын үлгі етіп, келешекте қазақ сондай этнографиясының энциклопедиялық сөздігін шығару керектігін еске салып, мұндай рухани құндылықтар 2000 данамен емес, көп таралыммен жарыққа шығып, әр отбасының төрінде тұру керектігін атады. Белгілі қаламгер Сұлтан Оразалы мұндай еңбектің алдағы уақытта салмағы арта беретінін айтып, сөздік авторларының бірі ретінде Президент Әкімшілігінің Жалпы бөлім меңгерушісі Мирболат Жакыповтың авторлар қатарына қосылуы үміттің ақталатынын көрсетеді десе, жазушы Жолтай Әлмешұлы бір замандары Мағжан Жұмабаевтың жыр жинағына алғысөз жазған Сұлтанбек Қожанов кейбіреулердің қойшының тіл деген тілмен керемет поэзия жазуға болатынын, осыны менменсінгендерге оқыту қажеттігін айтқанын еске салып, халықтық қадір-қасиетімізді көрсететінін мұндай сөздікті алдағы уақытта басқа тілдерде де шығару керектігін жеткізді.

Алаштанушы Тұрсын Жұртбай бұл ұлы еңбектің бастамасы деп, өзі ЭКСПО-ны екі күн аралағанда ағылшын тілін білем дегендердің өзі қазақтың этнографиялық сөздерін басқа жұрттарға түсіндіріп бере алмағанына кейістік танытып, бұл кітап сол олқылықты толтыратын болды, деді. Қазақстан халқы Ассамблеясы Төрағасының орынбасары Дархан Мыңбай үлкен жобаның алғашқы қадамына табыс тілеп, мағыналы істі жалғастыра беру ұлт үшін зор пайда болатынын айтты.

Алты тілде жарық көрген сөздіктегі ұлтымыздың бет бейнесі саналатын аталы ұғымдарды оқып отырғанда ойымызға Әлихан Бөкейхановтың: «Қазақ надан, қазақ көшпелі, қазақ мәдениетсіз, қазақ жоғалып кетеді, бұған жер неге керек», - деп оттаған дұшпандар бар», - деген сөзі ойға оралды. Шынында, қазақтың бай тілінің бағы тәуелсіздіктен кейін жарқырай түсті. Соның бір дәлелі осы қазақ этнографиясының сөздігі дер едік.

ӘОЖ 37:39 (574)

МҰЗАФАР ӘЛІМБАЕВТЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫ**М.С. ЕЛУБАЕВА**

П.ғ.к., доцент м.а.

ТарМПИ

e-mail: elubaeva.mirshat@mail.ru

Мақалада қазіргі жаһандану заманында Қазақстан Республикасының қайта өркендеуі жағдайында жас ұрпаққа ұлттық рухани құндылықтар негізінде тәлім-тәрбие беруде этнопедагогиканың халық фольклорындағы көрінісіне аса назар аудара зерттеп, ауыз әдебиеті үлгілерін жаңалай жаңғыртып, дамытушы тәлімгер ақын Мұзафар Әлімбаев мұраларының өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі маңызы сөз болды.

Балалар ақыны Мұзафар Әлімбаевтың қаламының қарымдылығын, талантының тынбас ұшқырлығын, зергердей шеберлігін, шарқ ұрған ізденімпаздығын, керемет еңбекқорлығын танытатын болашақ өскелең ұрпақты ата-бабадан келе жатқан тағылымды тәрбие мен халық даналықтары негізінде тәрбиелеу мақсатында жазылған педагогикалық еңбектерінің бүгінгі жас ұрпаққа берері мол, көтеріп отырған міндеті зор дүние екендігі анық.

Біз Мұзафар Әлімбаевтың кез келген тағылымды педагогикалық еңбектерін оқи отырып, терең озық ойлы, көзі ашық, көкірегі нұрлы зерттеуші, салмақты да нақты ойын жеткізуде сөздің інжу маржанын пайдалана білетін сөз зергері, асыл қазына иелерінің бірі деп танымыз.

Тәлімгер ақынның ғасырлар бойы көнеден жаңаға, атадан балаға мирас болып келе жатқан тозбайтын, тот баспайтын өмірлік өшпес мұралардың жалғасы болып табылатын құнды педагогикалық еңбектерінің мәні зор.

Кілтті сөздер: халық тағылиматы, халық даналықтары, халық түйген тұжырымдар, сұрыпталған үрдістер, даналық дәстүрлер, ұстаздық ойлар, фольклорлық нұсқалар.

Кіріспе

Білім беру ұзақ мерзімді «Қазақстан–2050» Стратегиясының басым бағыттарының бірі болып отыр. Қазақстандағы білім беру реформаларының ортақ мақсаты білім беру жүйесінің жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға бейімделуі болып табылады. Қазақстан Президенті әлемдегі бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына республиканы кіргізу межесін қойып отыр.

Қоғамдық-тарихи өмірде жинақталған тәжірибені аға буын өскелең ұрпаққа беруі қажет. Осы тәжірибе мен білімді меңгеру тәрбие процесі арқылы жүргізілетіндіктен, жас ұрпақты тәрбиелеуде еліміздің тарихында өзіндік орны бар біртуар азаматтардың педагогикалық еңбектерін зерделеп, оның тиімді

тұстарын өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуде кеңінен пайдалану – қоғам талабы.

Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуде халық педагогикасын өзек ете отырып, оқыту мен тәрбиенің қыры мен сырын ашып айтатын, ата-ана, ұстаз, шәкірт арасындағы нәзік психологиялық, педагогикалық характерлерді түсінікті, жүрекке жылы тиетіндей етіп жеткізетін халық тағылиматы жайында сөз етуге батылы жетпейтін еңбектер жетпісінші жылдары аз еді. Сөз зергері М.Әлімбаевтың аталған еңбектерінің осы тұрғыдан алар орны ерекше.

Негізгі бөлім

М. Әлімбаев еңбектеріндегі ойлардың негізгі арқауы – ұрпақ тәрбиесінің жемісі оның рухани өсуінде.

«Тәрбие басы – халық даналығында» деп түсініп, халық тағылиматы хақында келелі педагогикалық еңбектерін дүниеге әкелген, болашақ ұрпақты тәрбиелеудің мәселелері туралы әртүрлі басылым беттерінде өз ойларын ортаға салып жүрген ақын-педагог М.Әлімбаевтың 1972 жылы «Қазақстан» баспасынан «Тәрбие туралы әңгімелер» атты алғашқы педагогикалық ғылыми еңбегі жарыққа шықты [1]. Бұл кітапқа автордың жоғарыда сөз болған бала тәрбиесі және ондағы ұстаз бен ата-ана, қоршаған ортаның рөлі жайындағы ой-толғам мақалалары мен мораль, этика турасындағы публицистикалық туындылары енді. Нақты тоқталар болсақ, «Аяншақ ата-аналар мен әлжуаз балалар жайында», «Жартылай ұйқы және жатық сөйлеу», «Қонақтар мен балалар», «Игілікке үйреткен опық жемейді», «Ұстаз – рухани әке», «Халықтар достығы – көңілдің хоштығы», «Ертеңгі жемістің бүгінгі ұрығы», «Тартса егер аққу көкке, шортан көлге», «Өркім аңсаған бақытының ұстасы», «Халық – қапысыз педагог», «Жолдастық, достық, махаббат», «Ақиқатын айту айып емес, турасын айту айып па?», «Жан сұлулығы жарқырай түссін», «Адам бол», «Кемеңгердің көлеңкесі де ыстық», «Аяулы азамат, ақылды қаламгер» деген әрбір мақала бір-бір бөлімді құрайды. Кітап тәрбие туралы нақылдармен аяқталған.

Тәлім-тәрбие турасында кеңінен сөз қозғайтын бұл еңбек оқырман қауымның қолына тиісіменен-ақ оған баға беріп, өз пікірлерін білдірген Н.Айтовтың «Тәрбие жайлы тартымды еңбек» [2], М.Көккөзовтың «Тәрбие туралы толғаулар» [3], О.Құлымбетовтың «Тәрбие туралы әңгімелер» [4] сияқты мақалалары әртүрлі баспа беттерінен орын алды. Олардың басым көпшілігінде М.Әлімбаевтың бұл еңбегіне жоғары баға берілді.

Сондай мақалалардың бірінде кітаптың тәрбие мәселесіндегі маңызы жайлы: «Жазушы М.Әлімбаевтың «Тәрбие ту-

ралы әңгімелер» деген кітабы ата-анаға, мұғалімдерге, жастарға, жоғары класс оқушыларына сөз құдыретін зерттейтін ғалымдарға таптырмайтын құрал. Өздері туралы айтылған құнды пікірді өмірден, кітаптан көкірекке жинау жастар үшін артық емес», – деп жазса, енді бірінде «...кітапша ата-аналар үшін, мұғалімдер мен мектеп басшылары үшін аса қажетті. Тіпті мектептегі ата-аналар университетіне, лекторийіне өз бетімен оқушыларға дайын оқулық та болады. Мектеп басшылары мен мұғалімдер осы кітапшаны әрбір ата-ананың оқуына жағдай жасап талқыласа, талдаса, пікірлесе онда олардың азды-көпті тәрбие жөнінен түсінік алары сөзсіз», – деп баға береді [3; 4].

Өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуде халық педагогикасын негіз ете отырып, оқыту мен тәрбиенің қыры мен сырын анық та ашып айтатын, халық тағылымы жайында тұщымды ой айтуға, сөз қозғауға батылы жете бермейтін еңбектер сол кездері жоқтың қасы еді. Осы орайда М.Әлімбаевтың аталған еңбегінің алар орны ерекше болды. Оған кезінде кітапқа өз пікірін білдірген оқырман О.Құлымбетовтың: «Қазақ ата-аналар аудиториясына тәрбие жөнінен қолтума – ана тілімізде жазылған еңбек керек еді, мұның негізі қаланғандай, ендігі автордан өтінеріміз, халық педагогикасын тереңірек зерттеп, кітаптың көлемін үлкейтіп, тәрбиенің сан қилы сырына жеке-жеке тоқталса, мұның өзі педагогиканың әрбір нәзік жерін лупамен көргендей түсінуге мүмкіндік бермек», – деген сөзі дәлел болады [4].

Оқырман қауымның осындай өтініші түрткі болған болуы керек М.Әлімбаев бұл кітаптың артынша 1977 жылы таптырмас тәрбие құралы – халықтық педагогика хақында «Халық – қапысыз тәрбиеші» атты еңбегін жарыққа шығарды [5]. Бұл еңбек этнопедагогика саласына арнайы тоқталған алғашқы зерттеулердің бірі.

Кітаптың алғашқы бетінде: «Біз – үлкен болайық, кіші болайық әрқайсымыз да,

бәріміз де – талай-талай тәлімнің төліміз, тоқсан тарау арнамен кеп тоғысқан татымды тәрбиенің жемісіміз... Оны айтасыз: бағзы заманда көз жұмған арғы бабаларымыз, үлкен әкелеріміз бен кіші әжелеріміз де мәңгі өшпес ізгі дәстүрдің өнегесімен бізді баулып жатыр, баули да береді... Тірлік етуші жан тәжірибе жияды, оны топтап жинақтайды, саралап түйіндейді, оны қорытындылайды. Осы қазынасын орайы келсе, өзгелерге таратады, игілігіне асырады. Адамның өмірлік тәжірибесі, бастан кешерлері әр алуан, аса мол және сан салалы. Ата-ана тәрбие мәселесінде өз тәжірибесін, түйген-білгенін, ұстанған қағидасын жасай, уақытпен үндестіре түзетіп, өзгертіп, жаңалап жаңғыртып отырады», – деп жаза келіп автор: «Тегінде ең берекелі, ең парасатты тәжірибе – әрине, халық түйген тұжырымдар, ғасырлар бойы зергерлік ұқыптылықпен сұрыпталған үрдістер, дамыған даналық дәстүрлер, ұстаздық ойлар болса керек-ті», – деп ой түйеді [5, б. 3].

Келесі кезекте «Халық педагогикасы дегеніміз не?» деген сауал қоя отырып автор осы сауалға: «Ол – халықтың рухани мәдениетіне толқын-толқын ұрпақтардың көп болып қауымдасып қосқан творчестволық үлесінің нәтижесі. Халық педагогикасы – халықтың рухани мәдениетінің бір бөлігі еңбеккер халық көпшілік мүддесінің айқын көрінісі», – деп жауап береді.

Халық педагогикасы деген терминге тоқтала келе ол: «Халық педагогикасын зерттеудегі қайнар көздер: педагогикалық мазмұнды және сол бағыттағы фольклорлық нұсқалар, этнографиялық материалдар, байырғы қалыптасқан халықтық тәрбиелік дәстүрлер, ойындар мен ойыншықтар, жалпы халықтық және жастар мерекелері, семьядағы тәрбие тәжірибесі», – деп халықтық педагогиканың қайнар көздерін атап өтеді [5, б. 4].

Халықтық педагогиканың кең өрісті, келісті көрініс табуы халық даналықтары

– шешендік сөздер мен мақал-мәтелдерде екенін М.Әлімбаев жақсы түсінеді. Сондықтан да бұл еңбекте: «Біз мақал-мәтелдерді, жұмбақ-жаңылтпаштарды, аңыз-әңгімелерді жинай жүре, қазақ халқы мақалдарындағы педагогикалық пайымдауларға да көптен зер салып зерттеумен шұғылданып келеміз», – деп жазады. Шындығында мақал-мәтел халқымыздың қағазға түспеген мәдени моральдық, тәрбиелік кодексі. Осыны тереңнен ұға білген М.Әлімбаев кітабының басты тақырыбы етіп қазақ мақал-мәтелдеріндегі халықтық педагогиканың негізін алған.

Әрбір шаңырақтың алтын қазығы – бала. Бала – дүниеге келмей жатып-ақ ата-анасын ынтымақ-бірлікке, сыйластық пен сүйіспеншілікке шақырып, көңілін жақындастырады. Зерттеу еңбектің беташарында автор жанұя дәнекері осы бала, перзент жайындағы «Бала – жүректің миуасы», «Балалы үй – базар, баласыз үй – мазар», «Бала – көңілдің гүлі, көздің нұры», «Лашын құсқа ауа қадірлі, жүйрік атқа дала қадірлі, ата-анаға бала қадірлі», «Бала – адамның бауыр еті», «Бесіксіз үйде береке жоқ», «Ата – бәйтерек, бала – жапырақ», «Бір баласы бардың шығаршықпас жаны бар, екі баласы бардың арты бар да, алды бар, үш баласы бардың Орынборда жұрты бар, Қарғалыда құты бар, Қазанда қазынасы бар, Мекержада малы бар», «Баланың өскен бесігі – кең дүниенің есігі», «Ұл туғанда күн туған» сияқты сөз маржандарын саралап, әрқайсысына жеке-жеке тоқталып, түпкі мазмұнын ашады.

«Бала ұрпақты баулу, тәрбиелеу – баба ұрпақ пен аға ұрпақтың мойнына жүктелетін тарихи парыз, игілікті уәзипа» екендігін автор ата-аналар қауымының есіне сала отырып, «Әйтеуір баланың қарны аш, иіні жалаңаш болмаса жетеді де, одан арғының қажеті не» деу тым ұшқары ой. Асырау мен асыл тәрбие беру екі сала мәселе, айырмасы жер мен көктей. Қай халықты алсаңыз да, әлгі айтылған борыш-міндетті қалтқысыз

пайымдайды, мәселен, қазақ атамыз «Алдыңғы жақсы артқы жасқа тәлім айтпаса, ел болғаны қайсы демей ме», – деп ой толғайды.

«Ұл он беске келгенде, қолға ұстаған қобызың. Ұл он бестен асқан соң, тіл алмаса – доңызың» деп ащы да болса анығын айтқан ата сөзін алдыға тарта келе «баланың балақайы да болады, қалақайы да болады. Жақсы бала – сүйініш, жаманы – күйініш. Күйінішке душар боласың ба, сүйінішке кенелесің бе – осыны ерте ойлан. ...Жігеріңді құм қылып, жерге қаратпасын десең, сүйегімді сындырмасын десең, балаға кішкентайынан түзік тәрбие бер», – деп жазады [5, б.6]. Осы тақырыпты тілге тиек еткен автор отыздан астам сөз мәйегінің астарына үңіледі. Айпақ ойын шашыратпай ықшамдап, жүйелеп дәлелді мысалдармен, айшықты тілмен жеткізе біледі. Он шақты ұлқызды баулып жеткізген Алматылық Әбшейт пен Сара Ешмұхамедовтар мен Қарағандылық Айтмағанбет және Мәпруза Арыстанбековтардың жанұялық тәрбиесін дәйектей түсіп, ата-ана, қоршаған ортаның жас балаға тигізер тәлімін, өнеге-үлгісін, баланың өзінен жасы үлкенге деген көзқарасының қалыптасуын, тіпті көршімен арадағы қарым-қатынастың бала психологиясына, танымына әсерін шұрайлы нақыл сөздермен терең талдайды. «Баланың тентек болатыны – үйінен, ердің тентек болатыны – биінен» деген қағиданы ұстанатын халық педагогикасының озық тұстарын тілге тиек етеді.

«Тәлімдік мәні бар мақал-мәтелдердің қадір-қасиетінің жоғарылығы сондай, өмірге қажеттілігі сондай, қадалған адам, құлақ түрген адам сол даналықтардың әр үйде күніге бір рет ауызға алынбайтыны кездеспейтіндей. Байқасаң, тілі жаңашығып, есі жаңа кірген бүлдіршін әр күнде әр қадам сайын аз сөзбен бейнеленген ақылды дидактиканы құлағына құя береді екен. Толассыз, бірақ татымды тәрбие деп осыны айтамыз да!» – деп жазған автор аталған еңбегінде инемен

құдық қазғандай азабы бар білім-ғылым, еңбек, үлкенді сыйлау, ел намысын қорғау тақырыптарына арналған жүз елуге тарта сөз маржандарын талдаған [5, б. 24].

Айта кетер бір жай, автор кітапта тек қазақ мақал-мәтелдерінің тәлімдік қырларына ғана тоқталып өтпей, көне грек ғұламалары мен белгілі педагогтардың пікірлері мен тұжырымдарына сүйенеді. Өз заманындағы педагогикалық талап пен әдістерге де арнайы тоқталып, соған үндес, негіздес халық мәтелдерін саралайды. Жас ұрпақты тәрбиелеудегі халық мақал-мәтелдерінің маңызын өз қолқадірінше ұтымды да, ұтқыр тілмен шебер жеткізе келе автор: «Өттең, қазақтың халық даналығы әлі де түгел-толайым жиналып болған жоқ. Оны айтасыз жиналғандарының өзі де бір кітаптың құшағына кіріп, бар қадырынша толық түрде жарық көрмей келеді...», – деп өкінішпен жазады [5, б. 22].

Көлемі шағын болса да, қамтығаны, түйгені, жас ұрпаққа берер тағылымы мол бұл еңбек өз кезінде жоғары бағаланды. Жер-жерден М.Әлімбаевтың аталған еңбегінің тәрбиелік маңызы зор екендігін сөз еткен оқырман қауымның мақалалары жарық көрді. Сондай сын мақалалардың бірі – Т.Жұртбаевтың «Халық тәрбиесі хақында». Бұл мақалада автор: «қазақ халқының тәлімдік үрдісі толық әрі тұлғалы зерттеудің арқауы бола қойған жоқ. Бұл мәселе кенжелеп жатқаны анық. Осы орайда балалар психологиясын, халықтың даналық тәрбие үлгісін көп білетін ақын-педагог М.Әлімбаевтың «Халық – қапысыз тәрбиеші» атты кітапшасы жарық көрді. Бұл – осы бағытта кең қамтылып, арнайы тоқталған алғашқы зерттеулердің бірі» деп жаза келе, оған: «автор өз еңбегінің басты тақырыбы етіп қазақ мақал-мәтелдеріндегі халықтық педагогиканың негізін алған. М.Әлімбаев халық даналығына сүйене отырып, оның ішкі мазмұнын кеңейтіп, сан тарауға таратып, түйінді тұжырым жасайды», – деп баға береді [6].

Қорытынды

Бала психологиясының жетік білгірі М.Әлімбаев – білімдік-тәлімдік тағылымдарына құрылған, тәрбиелік мәні зор педагогикалық еңбектерінде қазақ халқының тәрбиелік даналығын

кеңінен насихаттап, оның бүгінгі бала тәрбиесіндегі орнын мұқият көрсете білген ақын-ұстаз, халық педагогы.

М.Әлімбаев еңбектерінің бүгінгі ұрпақ тәрбиесін жетілдірудегі маңызы ерекше.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әлімбаев М. Тәрбие туралы әңгімелер. – Алматы: Қазақстан, 1972. – 124 б.
2. Айтов Н. Тәрбие жайлы тартымды еңбек // Семей таңы (30 наурыз, 1973 ж.). – 1973.
3. Көккөзов М. Тәрбие туралы толғаулар // Жезқазған туы (20 қазан, 1973 ж.). – 1973.
4. Құлымбетов О. Тәрбие туралы әңгімелер // Ленин жолы (9 қаңтар, 1974 ж.). – 1974.
5. Әлімбаев М. Халық – қапысыз тәрбиеші. – Алматы: Білім, 1977. – 53 б.
6. Жұртбаев Т. Халық тәрбиесі хақында // Октябрь туы (28 ақпан, 1973 ж.). – 1973.

REFERENCE

1. Alimbayev M. Conversation of education. – Almaty: Kazakhstan, 1972. – 124 p.
2. Aitov N. Interesting work of education // Morning of Jezkazgan (October 20, 1973). – 1973.
3. Kokkozov M. Thoughts of education// Banner of Jezkazgan (October 20, 1973). – 1973.
4. Kulimbetov O. Conversation of education// Way of Lenin (January 09, 1974). – 1974.
5. Alimbayev M. People as a teacher. – Almaty: Bilim, 1977. – 53 p.
6. Zhurtbayev T. On a base of folk education // Banner of October (February 28, 1973). – 1973.

ЕЛУБАЕВА М.С. ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ МУЗАФАРА АЛИМБАЕВА

При пристальном исследовании народного фольклора в этнопедагогике как науки о воспитании на основе привития национальных ценностей молодому поколению в условиях новых преобразований в Республике Казахстан на современном этапе глобализации данная статья рассматривает наследие Музафара Алимбаева как поэта в воспитании подрастающего поколения, который обновляет образцы устной литературы.

Научные работы, написанные детским поэтом Музафаром Алимбаевым с целью воспитания на основе мудрого воспитания и народных мыслей, передающиеся из поколения в поколение и раскрывающие трудолюбие, находчивость, талант поэта, дают молодому поколению многое и включает огромную задачу.

Мы, читая научные труды Музафара Алимбаева, узнаем об его открытости, о качестве глубоко донести мысль, о нем, как о прекрасном исследователе слова, умеющем применять красоту слова.

Ценные научные труды мудрого поэта являются незабываемым жизненным наследием, которые передаются из поколения в поколение.

Ключевые слова: народное наследие, народная мудрость, мысли народа, исконные традиции, просветительские мысли, образцы фольклора.

YELUBAYEVA M.S. ETHNOPEDAGOGICAL HERITAGE OF MUZAPHAR ALIMBAYEV

Ethnopedagogy is the science on upbringing of the younger generation through the inoculation of the national values. The article reviews the heritage of Muzaphar Alimbayev in upbringing of the younger generation in the set of modern changes in the Republic of Kazakhstan as a poet who updates the oral literature.

The scientific works written by the children's poet Muzaphar Alimbayev with the purpose of upbringing on the bases of wise upbringing and popular thoughts transferred from one generation to the other and revealing the diligence, their inventiveness, talent of the poet, give a lot to the young generation and pose a huge task.

The scientific works by Muzaphar Alimbayev reveal his openness, the ability to get out his message; show him as an excellent researcher of the word able to use the beauty of the word.

The valuable scientific writings of this wise poet are an unforgettable live heritage transferred from one generation to the other.

Keywords: national heritage, national wisdom, people's thoughts, authentic traditions, educational thoughts, examples of folk art.

УДК 378.1

ОРГАНИЗАЦИЯ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Г.К. ТАШКЕЕВА

к.п.н., старший преподаватель
e-mail: tgk2512@gmail.com

А.К. САРИЕВА

к.п.н., и.о. доцента
e-mail: aigsk66@gmail.com

Казахский национальный университет им. аль-Фараби

Интерактивное обучение это специально организованная познавательная деятельность, носящая социальную направленность. К интерактивным методам относятся методы обучения, позволяющие организовать процесс социального взаимодействия, на основании которого у участников возникает новое знание, родившееся непосредственно в ходе этого процесса, либо явившееся его результатом.

Работа со студентами в интерактивном режиме позволяет педагогу организовать коллективную мыслительную деятельность таким образом, что обучающийся становится исследователем, способным творчески подходить к выполнению учебных заданий, при этом рефлексировать действия.

Ключевые слова: интерактивное обучение, образовательная среда, обучающийся, высшее учебное заведение.

Введение

Современное обучение – особый тип овладения знаниями, целенаправленно проектируемый процесс познания на основе использования инновационных технологий. В традиционно инструментированном педагогическом процессе реально создается возможность организации интерактивного обучения только подготовленной части обучающихся.

Что означает интерактивное обучение? Концепция и технология интерактивного обучения основаны на явлении интеракции (от англ. Interaction – взаимодействие, воздействие друг на друга). В процессе обучения происходит межличностное познавательное общение и взаимодействие всех его субъектов. Развитие индивидуальности каждого обучающегося и воспитание его личности происходит в ситуациях общения и взаимодействия друг с другом [1]. По определению Д.К. Кавтарадзе, интерактив – это образовательная технология, основанная на взаимодействии внутри группы и свободе обучаемого в решении образовательных задач [2]. Для рассмотрения сущности интерактивных методов необходимо рассмотреть понятие «интерактивность», так как любые методы обучения, даже самые традиционные, основываются на взаимодействии. Авторы книги «Инновационные методы

обучения в гражданском образовании» приходят к выводу, что «под интерактивностью понимается не просто процесс взаимного воздействия объектов друг на друга, а специально организованная познавательная деятельность, носящая ярко выраженную социальную направленность. Следовательно, к интерактивным методам могут быть отнесены те методы обучения, которые организуют процесс социального взаимодействия, на основании которого у участников возникает некое «новое» знание, родившееся непосредственно в ходе этого процесса, либо явившееся его результатом» [3].

Основная часть

В результате противопоставления традиционной системы образования и обучения, когда новые знания извлекаются человеком из практической деятельности и личного опыта, оформились две концепции: «пирамида обучения» и «конус опыта Эдгара Дейла». Они подтверждают древнюю мудрость, сформулированную в китайской пословице: «Скажи мне – и я забуду. Покажи мне – и я запомню. Позволь мне сделать – и это станет моим навсегда». «Конус опыта» американского педагога Эдгара Дейла наглядно иллюстрирует, каких разных образовательных результатов можно добиться, используя различные средства или «носители» содержания обучения (рис. 1).

Рисунок 1 – Конус опыта

К концу 1970-х годов по результатам исследования Национальной тренинговой лаборатории США была сформулирована концепция «пирамиды обучения».

Она демонстрирует зависимость между методами обучения и степенью усвоения материала[1].

Рисунок 2 – Пирамида обучения

Анализ «пирамиды обучения» (рис. 2) показывает, что для того чтобы добиться значительных результатов, нужно искать новые методы вовлечения обучающихся в конкретную деятельность. Приведем примеры. Разбор и анализ ситуаций. Метод заключается в следующем: необходимо выделить типовые ситуации, затем дать студентам возможность оценить их, предложить свои решения и спроецировать дальнейший ход событий. В результате у обучающихся формируются профессиональное мышление, способность оценивать ситуацию, принимать решения и непосредственно применять профессиональные знания. Игровые методы. Ролевые игры применяются для демонстрации поведения в типовых ситуациях. Имитация. Данный вид деятельности необходим для того, чтобы обучающиеся могли освоить профессиональные навыки через игру, имитирующую правила и нормы поведения в конкретной ситуации. Проект. Данный метод используется для того, чтобы обучающийся мог влиться в решение реальной практической задачи через выполнение совместной работы. Таким образом он получает возможность научиться выполнять конкретную работу в коллективе. Участники

проекта вынуждены в ходе совместной деятельности налаживать рабочие отношения в команде. Подготовка раздаточного материала является одним из трудоемких этапов интерактивного обучения.

Применение технологий интерактивного обучения меняет роль преподавателя. Если раньше он был главным источником знаний, то теперь становится проводником в мире информации, инициатором творческой работы студента, самостоятельно ориентирующегося в информативном потоке. Меняется и роль студентов – они становятся активными участниками учебно-воспитательного процесса – обсуждают тему учебного занятия, высказывают свою точку зрения и отношение к конкретному вопросу, анализируют, оценивают; при этом у обучающихся развивается толерантность в общении, ответственность за принятие решений.

Организация интерактивного обучения в высших учебных заведениях должна строиться на основе всестороннего диагностического материала. Приведем пример разработки плана-схемы [4] учебных занятий рис.3.

План лекции по теме: Характеристика методов (проект, КТД, проблемное изложение материала, дискуссия, интервью и т.п.) Стратегия интерактивного обучения: вопросы эффективности и методологии. Образовательные задачи: – ознакомление студентов с теорией, методологией и принципами интерактивного обучения; – формирование у студентов навыков работы в группах; – развитие у студентов навыков и умений вести дискуссию; – развитие у студентов навыков и умений работать самостоятельно с раздаточным материалом.				
№	Деятельность на лекции	Раздаточный материал	Методы	Время (50 мин)
1	Ознакомление студентов с целью и задачами курса. Основные проблемы курса. Логика курса. Логика раздаточного материала.		Монолог преподавателя	5 мин
2	Обоснование необходимости внедрения методов интерактивного обучения в рамках курса как наиболее эффективных для усвоения материала.		Пирамида обучения. Таксономия образовательных целей Блума. Цикл обучения посредством опыта Колба.	5 мин
3	Деление студентов на группы по пять человек и проведение интерактивной игры «Аквариум».	Текст	Интерактивная игра «Аквариум»	8 мин
4	Обсуждение результатов интерактивной игры со студентами. Вопросы: Что Вы чувствовали, когда выполняли задание? Как проходила работа в группах? Что помогало, а что мешало работе? Благодаря чему удалось решить поставленную задачу?		Полилог	6 мин
5	Ознакомление студентов с интерактивными методами обучения.		Монолог преподавателя	6 мин

	Ознакомление студентов с основными методологическими принципами интерактивного обучения. Теория социальной взаимосвязности: Кооперативность как результат положительной взаимосвязи между целями индивидуалов. Кооперативное обучение: – позитивная взаимосвязность; – индивидуальная ответственность; – стимулирование успеха друг друга.			
6	Обсуждение проблемы создания эффективной образовательной среды и изменения функции (роли) преподавателя в обучении студентов.	Три плоскости квалификации преподавателя	Д и с к у с с и я , работа с раздаточным материалом	6 мин
7	Выводы по лекции		Полилог	5 мин
8	Закрепление в памяти студентов использованных интерактивных методов через повторение ключевых моментов. Какие методы были использованы в ходе лекции?			4 мин
9	Обратная связь		Написание эссе	5 мин

Рисунок 3 – Плана-схема учебных занятий

Выводы

Организация интерактивного обучения в образовательной среде высших учебных заведений требует тщательного планирования деятельности как преподавателя, так и студентов. Преподаватель в ходе занятия должен не только наблюдать за действиями обучающихся, а иметь возможность вовремя подойти на помощь, смоделировать необходимые процедуры. Он своевременно обязан сообщать студентам результаты их деятельности, анализировать ход и качество выполняемых действий.

Успешная организация интерактивной образовательной среды способствует усилению ключевых моментов занятия, акцентирует внимание студентов на взаимосвязи пройденного материала с новым, определяет перспективы дальнейшего развития изучаемой темы. Методы, которыми завершается занятие, также важны и содержание, завершение должно соответствовать самому занятию.

Подводя итоги вышеизложенному, хотелось бы отметить: учебный процесс непостоянен, он всегда должен совершенствоваться и модернизироваться. Методы и пути обучения в

высшем учебном заведении это, прежде с учетом специфики каждой учебной всего, средства решения образовательных дисциплины. задач, поэтому их нужно использовать

ЛИТЕРАТУРА

1. Ташкеева Г.К. Применение методов интерактивного обучения: учеб. пособие. – Алматы: Казах университети, 2016. – 166 с.
2. Опарин Р., Куликова Н. Интерактив в экообразовании // URL: <http://ecoclab.nsu.ru/isar/books/edubook6/1-3.htm>
3. Величко В.В., Карпиевич Е.Ф., Кирилук Л.Г. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. – Минск: Медисонт, 2001. – 167 с.
4. Черных И.А. Теории интеграции: техника интерактивного обучения. – Алматы, 2004. – 112 с.

REFERENCES

1. Tashkeeva G.K. Application of methods of interactive training: tutorial. – Almaty: Kazakh University, 2016. – 166 p.
2. Oparin R., Kulikov N. Interaktive in eco-education//<http://ecoclab.nsu.ru/isar/books/edubook6/1-3.htm>
3. Velichko V.V., Karpiyevich E.F., Kirilyuk L.G. Innovative methods of training in civic education. – Minsk: Medisont, 2001. – 167 p.
4. Chernykh I.A. Theories of integration: technology of interactive training. – Almaty, 2004. – 112 p.

ТАШКЕЕВА Г.К., САРИЕВА А.К. ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ ИНТРЕАКТИВТІ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Интерактивті оқыту дегеніміз – қоғамдық бағытылығы бар арнайы ұйымдастырылған танымдық іс-әрекет. Интерактивті әдістерге оқыту барысында немесе оның нәтижесі ретінде қатысушыларда қайдай да бір жаңа білім пайда болатын қоғамдық қарым-қатынас процесін ұйымдастыратын оқыту әдістері жатады.

Студенттермен интерактивті режимде жұмыс жасау тиімді, себебі ол арқылы оқытушы ұжымдық ой қызметін онда әрбір білім алушының оқыту тапсырмаларын шығармашылықпен шешуге қабілетті, сонымен қатар, өз әрекетіне рефлексия жасай алатын зерттеуші ретінде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: интерактивті оқыту, білім беру ортасы, білім алушы, жоғарғы оқу орны.

TASHKEYEVA G.K., SARIYEVA A.K. ORGANIZATION OF INTERACTIVE TRAINING IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER SCHOOL

Interactive training is a specially organized and socially oriented cognitive activity. Interactive methods allow organizing the process of social interaction which is the basis for acquiring by the participants of the new knowledge generated in the course of this process, or resulting from it.

Working with students in an interactive mode allows the teacher to organize the collective thinking so that a student becomes a researcher able of creative approach to the fulfilment of training tasks and of reflecting his actions.

Keywords: interactive training, educational environment, student, higher school.

УДК 378.1

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ И ФОРМИРОВАНИЯ
КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕРВЫХ ЛЕТ ОБУЧЕНИЯ****¹А.Б. ЖАНЫС**PhD доктор, и.о. профессора
e-mail: aray.zhanys@gmail.com**¹Д.В. ЛЕПЕШЕВ**к.п.н., академик АПН Казахстана, профессор
e-mail: d_lepeshev@mail.ru**¹Ф.К. НАДЫРОВА**

магистр техники и технологии, старший преподаватель

¹Т.С. АЛХАТОВА

магистр психологии, старший преподаватель

²О.И. НАКАТКОВА

к.п.н.

¹Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова²Национальная Академия Образования имени Ы. Алтынсарина

В настоящее время уже не приходится доказывать, что межличностные отношения – совершенно необходимое условие бытия людей, что без него невозможно полноценное формирование у человека ни одной психической функции или психического процесса, ни одного блока психических свойств, личности в целом. Поэтому и проблема межличностных отношений, которая возникла на стыке ряда наук – философии, социологии, социальной психологии, психологии личности и педагогики, – одна из важнейших проблем нашего времени.

Ключевые слова: *межличностные отношения, культура, коммуникация, адаптация, игры, послеподростковый период, задачи, развитие студента и педагога.*

Введение

Прежде чем рассматривать пути и условия воспитания культуры общения на различных этапах развития личности и группы первокурсников, обратимся к системе педагогических условий, которые необходимо создавать для эффективного решения соответствующих педагогических задач.

Безусловно, те или иные условия по-разному создаются и имеют различные степени влияния на развитие культуры общения бакалавра в адаптационный и предподростковый периоды обучения в вузе.

Опираясь на их специфику, мы выделили те педагогические задачи и пути их решения, которые наиболее значимы для реализации основной цели – формирование культуры общения младшие курсы (таблица 1).

Отбор средств, методов и форм для решения указанных педагогических задач осуществляются в соответствии со спецификой обучения данной специальности как совокупности субъектов общения и его групповых особенностей (норм, возникающих ситуаций, потенциала отдельных личностей и др.). Каждое из указанных средств, форм или методов

способствуют решению сразу нескольких педагогических задач по развитию основных компонентов культуры общения в младших курсах. Подробнее остановимся

на организации формирования культуры общения в младших курсах в адаптационный и предподростковый периоды обучения.

Таблица 1 – Пути формирования культуры общения младших курсов в адаптационный и предподростковый периоды

Педагогические задачи периода	Средства, формы и методы решения
Построение и развитие благоприятной системы внутригрупповых отношений. Создание условий для социально адекватной самопрезентации. Поддержание и развитие у каждого бакалавра позитивный «Я-концепции». Организация сотрудничества. Развитие социально ценных норм у студентов, претендующих на роль лидера. Постановка задач по развитию культуры общения перед детьми и родителями в доступной форме.	1) проведение родительских собраний по проблеме развития отношений и культуры общения студентов. 2) использование занятий в обучении грамоте, обучение чтению для составления небольших устных рассказов о себе, своих интересах, проблемах, достижениях и т.п. 3) оценка результата деятельности обучающегося в зависимости от его собственного достижения. 4) парная и групповая работа, организованная в совместно-индивидуальной и совместно последовательных формах. 5) поощрение, стимулирование, культивирование гуманистических основ общения подростков-лидеров. 6) контекстное разъяснение и установление основных правил. – называть друг друга по имени; – выражать поддержку и одобрения; – просить прощения, если виноват; – не высмеивать ошибки, недостатки других; – прощать, если просят извинения и др. 7) подготовка работ для беседы с приглашением гостей. 8) создание стенгазеты со статьями и самостоятельно взятыми интервью, написание проектов, научных статей. 9) конференций с участием «лесных животных». 10) социально-психологические игры и тренинги (тренинг дискуссии, тренинг развития различных сторон общения). 11) проведение специальных факультативных занятий по развитию. 12) построение занятий в форме проблемного диалога. 13) контекстные разъяснения и упражнения в применении правил этикета.
2. Овладение культурой диалога. Развитие связной речи. Формирование умения слушать педагога и сверстников, черпать информацию из услышанных сообщений. Формирование умения и потребности задавать вопросы различных типов. Развитие умения давать оценку общения и деятельности в соответствии с наличными критериями. Развитие умения аргументированно высказывать свою точку зрения.	
3. Способствовать овладению необходимыми знаниями по культуре общения. Усвоение студентами знаний об основных этикетных нормах. Установление в группу необходимого минимума правил общения с педагогами и одноклассниками.	

Адаптационный период в младших курсах. В адаптационный период приходится решать огромное количество образовательных и воспитательных задач, но построение и развитие системы внутригрупповых гуманных отношений как основы формирования нравственного компонента культуры общения личности – важнейшая из них. С первых дней пребывания студента в ВУЗе педагог должен помочь детям с интересом посмотреть друг на друга, создать условия для самопрезентации и самоактуализации каждому младшему курсу. Так, на занятиях обучающиеся составляют небольшие устные рассказы о себе, о своих интересах, событиях в своей жизни.

С самых первых дней младшим курсам университета или колледжа в контексте конкретных ситуаций необходимо разъяснять смысл некоторых правил и требовать неукоснительного их соблюдения. Это такие правила, которые регулируют общение в данной группе, и соблюдение которых к концу адаптационного периода должно стать нормой для каждого и проявляться не только в общении в стенах вуза или колледжа, но и за ее пределами.

1. Называть друг друга по именам. Психологическое обоснование данного требования подробно рассматривалось В.С.Мухиной [2]. На родительском собрании (второй год обучения) родители экспериментальной группы отметили, что практически не знают фамилий сокурсников своего ребенка, так как даже дома дети называют друг друга только по именам.

2. Не высмеивать ошибки и недостатки товарища, не кривляться, не обзывать. Здесь существенно то, что данное правило должно быть осознано детьми как важнейшее требование учебной деятельности, помогающее не только работе других детей, но и при выполнении собственной. Максим Г. достаточно долго не мог избавиться от привычки смеяться над ошибками своих сокурсников. Перелом-

ным моментом явилась ситуация его самостоятельной работы у доски в то время как остальные дети выполняли задание в парах. Когда в одной из пар дети засмеялись, мальчик стал стирать правильное решение задачи. Когда смех послышался за другими партами (учащиеся решали «веселые задачи»), Максим прекратил выполнять задание и пытливо смотрел на своих сокурсников. Педагог объяснил студенту, что дети смеются не над ним и не над его правильно решенной задачей, и если бы он сам не привык высмеивать ошибки товарищей, то и не опасался бы насмешек с их стороны. После этого случая Максим Г.орький проявлял особую корректность в оценке ответов, мнений и поступков других студентов.

3. Разрешать конфликты с помощью обсуждения и исправления собственных ошибок. Студент должен уметь искренне извиняться и прощать. В контексте соблюдения этого требования происходит смена нравственных установок, так как первокурсник учится оценивать поступки других людей по отношению к себе с точки зрения его (поступка) мотивов. Для того чтобы добиться соблюдения студентами этого требования, педагогу необходимо не только творческий подход к разрешению конфликтной ситуации, целенаправленное обучение студентов самостоятельному решению межличностных проблем в общении, но и достаточно длительное время.

4. Высказывание одобрения и поддержки однокурсниками должно опережать указание на негативные явления. В период адаптации формируется культура критики. С первых дней пребывания студента в ВУЗе оценка проделанной работы должна осуществляться сначала студентами, затем педагогом по заданным критериям, которые предварительно записываются на доске или предъявляются в устном варианте. Периоды активной познавательной, трудовой и игровой деятельности должны чередоваться с периодами столь же активного обсуждения

проделанной работы. Это объясняется не только отсутствием четких критериев оценки, неумением самих педагогов давать такую оценку, но и установившейся атмосферой соревнования, где главное не стать лучше, а выглядеть лучше других. В таких условиях положительная оценка другого равнозначна понижению собственного достоинства.

Экспериментатор с целью знакомства с первокурсниками предложил ребятам по очереди назвать свои имя и фамилию, а все остальные студенты в аудитории должны (по желанию) охарактеризовать представившегося, назвав что-либо замечательное, особенное, положительное в его характере, поступках, знаниях или умениях. Результаты выполнения подобного задания отражены в таблице 2.

Таблица 2 – Результаты оценки младшими курсами и их личностных качеств друг друга

Количественные и качественные характеристики поступивших высказываний	Контрольная группа	Экспериментальная группа
1. Общее количество студентов, участвовавших в оценке	8 из 25	24 из 27
2. Количество негативных, ироничных, двумысленных оценок	6	–
3. Количество оценок, отражающих личностные качества	31	49
4. Количество оценок, отражающих наличие умений, инетересов, знаний.	17	47
5. Количество оценок, отражающих особенности поступка млашкекурсника	–	3
6. Общее количество оценок	54	99

Педагог уже на начальных курсах должен в адаптационный период обращать внимание на тех популярных в среде сверстников детей, которые активно проявляют себя не только в учебной деятельности (а именно этот критерий считают решающим для лидера большинство педагогов), но и в организации интересного общения, в улаживании конфликтов, в за-

В период адаптации важно наладить контакты с родителями обучающихся, которые должны стать единомышленниками и активными помощниками не только в обучении, но и в воспитании наших взрослых детей. Разговаривать со студентами о вузе или колледже и его отношениях с однокурсниками, избегать критики кого бы то ни было и сравнений своего ребенка с другими детьми – вот те несложные рекомендации, которые можно дать родителям. Учитывая то, что большинство родителей интересуется прежде всего результатами учебной деятельности, необходимо на каждом собрании выявлять зависимость между успеваемостью ребенка и его развитием как субъекта общения.

Необходимо создавать такие условия, при которых подросток может добиться внимания, расположения, лидерства, только проявляя вышеуказанные качества, иначе бороться с нормами общения и поведения деструктивного лидера с каждым днем будет все труднее.

До сих пор мы рассматривали те на-

правления работы педагога начальных курсов, которые влияют в основном на становление в подростковой группе благоприятного психологического климата. Так же и в отношении взаимоуважения, сотрудничества и заботы как основы развития нравственного компонента культуры общения. Далее мы остановимся на решении одной из самых сложных задач по формированию важнейшего диалогического умения – задавать вопросы. Обратимся к результатам экспериментального исследования.

Педагог в период адаптации (второй курс) с целью стимулирования студентов к постановке уточняющих и расширяющих содержание учебной деятельности вопросов предложил студентам записывать их формулировки и опускать в почтовый ящик. Безусловно, до этого вопросы по содержанию учебного материала формулировались далеко не всеми студентам. После того как на стене появился почтовый ящик, желание опустить в него свое «письмо» и получить личный ответ от педагога появилось у большинства обучающихся. Поиск в учебном материале вопросов, их формулирование не только активизировали познавательную деятельность студентов, но и позволили каждому участнику письменного диалога осмыслить сложность и важность точной постановки вопроса. Анализируя содержание почтового ящика, мы разделили вопросы на три группы.

1. Вопросы ради вопросов. К этой группе относятся детские вопросы, ответ на которые самому студенту известен, либо взятые в готовом виде из других источников: учебника, художественной книги, от однокурсников (Как пишется имя Ангелина? Что такое корень? Что тяжелее: 1 кг пуха или 1 кг железа?).

2. Вопросы, уточняющие содержание учебного материала в рассматриваемых на занятиях аспектах (Почему кит – млекопитающее, а дельфин – рыба? Почему в задачах – 3×6 ошибка, а 6×3 – правильно?).

3. Вопросы, расширяющие содержание учебного материала, либо проблемные вопросы (Какие сейчас выдают орден? (вопрос задан после беседы о боевых наградах) Почему все сказки Андерсена такие грустные?).

Вопросы первой группы чаще задавались на первой неделе. По всей видимости студентами не был понят смысл задания, а желание участвовать в предложенной игре инициировало постановку «вопросов ради вопросов». Что касается вопросов второй группы, то их доля возросла на второй и четвертой неделях. Это связано с переосмыслением задания и с новыми правилами игры. К концу второй недели поток детских вопросов начал резко снижаться, и педагог, чтобы стимулировать активность, предложил детям обмениваться вопросами, при этом была введена роль почтальона, который доставлял письма адресатам. Педагог в конце учебного дня вместе с детьми анализировали поступившие вопросы, отвечали на них, выбирали самые интересные и точно сформулированные [4].

Следует отметить, что вопросов третьей группы было немного. Вопросы, расширяющие содержание учебного материала, как правило, принадлежали студентам с широким кругозором или увлеченным каким-то видом деятельности, или по своей обучающейся специальности. Что касается проблемных вопросов, то они появились к концу второй недели, их количество возросло к началу четвертой недели, однако за весь период предложенной игры их было незначительное количество. Это свидетельствует о том, что доля подобных вопросов невелика и в учебной деятельности.

На приведенной гистограмме видно, что к концу месяца интерес к «переписке» угас. В качестве итога работы был проведен «кураторский час», на котором состоялся разговор о смысле игры, о вопросах, которые студенты задавали, о трудностях, которые возникли при постановке интересных проблемных вопросов. Цель

игры: дифференциация различных типов вопросов, снятие коммуникативных барьеров, изменение установки (студент, задающий вопрос, – слабый студент), инициация поиска вопроса в учебном материале была достигнута. Вместе с педагогом первокурсники пришли к выводу о том, что задавать «умные» вопросы необходимо и на занятиях, и в общении на переменах, и в семье. Обращаться со своими вопросами можно не только к преподавателям, родителям, однокурсникам, но и к книгам.

Мы подробно рассмотрели игру, которая способствует активизации постановки вопросов и поиска ответа на них, потому что такая работа помогает преодолеть важнейшее противоречие адаптационного периода. Когда взрослый ребенок начинает овладевать учебной деятельностью, у него обычно возникает множество вопросов. Первокурсники, слушая объяснения преподавателя, постоянно уточняют его информацию о необходимых действиях (Где мне писать? А я сдал тетрадь? Что мне рисовать? и т.п.) Такие вопросы, дезорганизуя группу, раздражают педагога. Он как бы получает обратную связь, свидетельствующую о невнимательном слушании. Ответной реакцией чаще всего служит запрет на вопрошание. Так как взрослый ребенок осваивает произвольный тип общения, он относит этот запрет к постановке любых вопросов, и когда педагог задает риторический вопрос: «Есть ли какие-то вопросы?», ответом чаще всего служит молчание. Таким образом совершенствование полемической культуры или культуры диалога как важнейшей составляющей поведенческого компонента культуры общения студента полностью исключается из учебной деятельности.

Во втором курсе (предподростковый период) работа над умением обучающихся задавать вопросы охватывает не только когнитивный (дифференциация вопросов) и поведенческий компоненты культуры общения, но должна влиять

и на нравственность. Уровень вопроса здесь определяется и с точки зрения содержания, и тем, насколько он может быть интересен собеседнику. Такой подход становится возможным благодаря расширению круга общения младших курсов за счет возрастающего интереса к сверстнику. Постановка таких вопросов, безусловно, выходит за рамки учебной деятельности, так как выступает не только способом познания, но и индикатором отношения студента к собеседнику.

Создание перечисленных нами условий должно охватывать весь адаптационный период. Только при соблюдении принципа систематичности подобная работа результативна. Если говорить о коррекционной практике, то она имела место в том случае, когда у студентов уже был опыт «запрета» на постановку вопросов, а сам учебный процесс всегда строился как чередование студенческих и преподавательских монологов. В данном случае работа по формированию культуры общения осуществлялась в несколько этапов:

Первый этап. Поощрялась постановка любых вопросов, использовались специальные задания на постановку вопросов студентами в учебной деятельности. Выдвигая гипотезу об этапах коррекционной работы, мы опасались, что на первом этапе педагог столкнется с теми же трудностями, что и в первые дни студента в вузе. Однако этого не произошло, поскольку у студентов бессознательно или сознательно в других сферах общения складывались представления об уместных и неуместных вопросах, и снятие «запрета» не повлекло за собой кризисной коммуникативной ситуации на занятии.

Второй этап. Совместно с обучающимися анализировались ситуации общения, в которых возникают вопросы, и особенности самих вопросов. Происходила выработка критериев оценки вопроса с точки зрения продуктивного и непродуктивного диалога. Для реализации задач этого этапа могут быть использо-

ваны «кураторские часы», содержанием которых становится не только обсуждение типологии вопросов, но и тренинги, упражнения, творческие задания.

Третий этап. Оценка поставленных вопросов производилась самими студентами. Здесь обучающиеся осознают еще

один критерий оценки вопроса: значимость его для собеседника.

Итоги проводимой в адаптационный период педагогической работы по воспитанию культуры общения младших курсов отражены в приведенной ниже таблице.

Таблица 3 – Результаты реализаций формирующей программы в контрольных и экспериментальных группах

№	Уровень культуры общения	Экспериментальные курсы				Контрольные курсы			
		Начало экспер.		Конец экспер.		Начало экспер.		Конец экспер.	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
1	Очень высокий	3	5,8	15	28,8	5	10	9	18
2	Высокий	7	13,5	5	9,6	14	8	3	6
3	Средний	11	21,2	13	25	10	20	12	24
4	Низкий	11	21,2	14	26,9	13	26	15	30
5	Начальный	20	38,5	5	9,6	18	36	11	22

Обратимся далее к рассмотрению педагогических условий формирования культуры общения младших курсов в предпододростковом периоде. Основой эффективности предложенной работы выступает изменение отношения педагога к учащимся [6]. Организация различных видов деятельности микрогрупп или группы в целом требует, чтобы культура доверия (больше предварительных предложений, а не прямых указаний со стороны педагога, больше самостоятельности) устанавливалась в течение всего предпододросткового периода. Основным педагогическим условием развития культуры общения студентов здесь выступает организация деятельности преимущественно в совместно-взаимодействующей форме. Поскольку у младших курсов на этом этапе увеличивается интерес к сфере общения со сверстниками, само общение входит в сферу актуальных для взрослого ребенка видов активности, микрогрупповая работа здесь может иметь два варианта:

1) различные виды группового обсуждения, дискуссии, результатом которых является групповое решение, новое знание и т.п.;

2) совместная деятельность, направленная на получение предметного (материализованного) результата.

Очевидно, что второй вариант включает в себя первый, который выступает как предпосылка для получения предметного результата совместной деятельности. Однако следует отметить, что в классах, обучающихся по традиционной системе, организация общения ради результата, представленного в вербальной форме (первый вид), становится возможной только в предпододростковом периоде.

Особенностью и сущностью компонента системы принятия решений в микрогруппах является то, что само решение представляет собой плод коллективного труда. Мы акцентируем на этом внимание, поскольку младшие курсы, как правило, идут по пути наименьшего сопротивления и отдают право принимать решение наиболее активному члену группы. В этом случае общение объединяется не только в содержательном смысле, но и укрепляет у большинства членов микрогрупп пассивную коммуникативную позицию. Это практически полностью уничтожает возможности для развития студента как субъекта общения.

В нашей экспериментальной работе мы столкнулись с ситуацией, подтверждающей необходимость особого подхода к организации совместного обсуждения. В контрольной группе было предложено задание для совместного принятия решения. Микрогруппе было необходимо ранжировать по степени значимости десять предметов, которые необходимо взять с собой с тонущего корабля на плот. Список ранжированных предметов составляется всей микрогруппой. Работа проводилась на время. Четырем микрогруппам для принятия решения понадобилось всего от 5 до 10 минут. При этом, когда группы объявляли о своем решении и слушали ответы остальных, некоторые студенты отказались отстаивать «общее» мнение или выражали недовольство тем, что в процессе обсуждения их точка зрения не была рассмотрена [7].

В экспериментальной группе эта работа имела диагностико-формирующий характер. Перед тем как перейти к совместному обсуждению, каждый член микрогруппы должен был составить свой ранжированный список предметов и при обсуждении попытаться отстоять свою точку зрения. В этом случае младшим курсам ставилось два противоположно направленных по действию условия: отстоять свою позицию и за наименьший срок принять общее решение. Первый фактор существенно увеличил время обсуждения, сделал содержание самого диалога многовариантным, насыщенным разнообразной информацией и аргументами. Увеличилось и количество уточняющих вопросов, то есть возникла необходимость проверить, согласовать понимание исходных данных решаемой ситуации. В диагностическом плане в этой работе проявились типичные коммуникативные позиции и роли студентов.

Решение здесь принимается на основе анализа нескольких возможных альтернатив, согласования различных интересов, позиций, точек зрения, то есть в ситуации, сходной с конфликтной. Несомнен-

ный интерес представляет сравнение проективных сочинений студентов по серии картинок, изображающих конфликтную ситуацию, с реальным поведением в описанных условиях. Таким образом, для организации диалога в группе младших курсов необходимо последовательно реализовывать следующие этапы:

1. Постановка проблемы перед студентами. При этом у первокурсников должна быть информация для решения этой проблемы (либо предварительно собранная, либо эта информация включает в себя учебный материал и общие знания).

2. Дается время для определения собственной позиции, подбора аргументации. Лучше, если она фиксируется письменно (работает способ противостояния убеждению: прививка установки через предварительное определение собственной позиции). Все члены микрогруппы, определяясь в собственной позиции, могут печатными буквами записывать свои мнения на одинаковых листках бумаги, которые собирает лидер группы (Метод Делфи). Отказ от реализации второго этапа практически исключает активное участие всех членов группы в обсуждении, делает принятое решение недостаточно обоснованным, а иногда и непонятым некоторыми участниками.

3. Обсуждаются различные предложенные варианты, выбираются наиболее удачные и на их основе возникает новое решение. Совместное обсуждение происходит по заранее выработанным правилам совместной работы, важнейшие из которых:

- выслушивание точки зрения каждого;
- высказывание одобрений и порицаний (аргументация «за» и «против»).

4. Разъяснение микрогруппового решения, обоснование выработанной позиции должен предоставить любой член группы, которого захотят выслушать педагог или однокурсники.

В организации совместной деятельности студентов, направленной на по-

лучение предметного результата, складываются основы культуры делового общения. Подробное описание педагогических условий, необходимых для преемственности культуры делового общения.

Итоги проведенной в предподростковый период работы по развитию культуры делового общения в младших курсах отражены в таблице 4.

Таблица 4 – Результаты реализаций формирующей программы в контрольных и экспериментальных группах (предподростковый период)

№	Уровень культуры общения	Экспериментальные курсы				Контрольные курсы			
		Начало экспер.		Конец экспер.		Начало экспер.		Конец экспер.	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
1	Очень высокий	9	10,7	11	13,1	3	5,3	3	5,3
2	Высокий	10	11,9	15	17,9	8	14,0	7	12,3
3	Средний	27	32,1	28	33,3	24	42,1	25	43,9
4	Низкий	15	17,9	17	20,2	14	24,6	15	26,3
5	Начальный	23	27,4	13	15,5	8	14,0	7	12,3

Далее мы рассмотрим те педагогические условия, которые актуальны и создавались нами и в адаптационный, и в предподростковый периоды.

С другой стороны, в современной кризисной ситуации общественного развития круг педагогических задач расширяется, однако реализация целей формирования культуры общения старшекурсников позволила бы комплексно решать многие актуальные проблемы:

- проблемы дисциплины;
- проблемы низкого уровня развития речи;
- проблемы повышения познавательной активности;
- проблемы повышения успеваемости;
- проблемы оптимизации межличностных отношений;
- проблемы развития самостоятельности детей.

Таким образом, подготовка педагога к воспитательной работе – это его подготовка к формированию культуры общения младших курсов, к развитию эффективного группового общения. Так как мы рассматриваем педагога не только как организатора воспитательного процесса, но и как важнейший элемент системы

внутригруппового общения и отношений. Это и есть эффективность построенной программы формирования культуры общения младших курсов во многом зависит от тех усилий, которые направлены на совершенствование учителя начальных классов как субъекта общения и воспитания отношений, как транслятора ценностей, норм, образцов поведения и общения [9].

Работа с педагогами в экспериментальных курсах имела несколько направлений.

1. В тех ситуациях, когда педагог не был организатором какой-либо деятельности, он становился активным рядовым участником. Например, при проведении кураторского часа, посвященного развитию умений задавать вопросы, в качестве интервьюируемого в игре «пресс-конференция» выступал педагог.

Он же выступал в роли не только адресата, но и отправителя «писем» при создании «ящика вопросов», в качестве помощника, изготавливающего вместе со студентами кукол для спектакля и т.д. Такое направление экспериментальной работы позволило, с одной стороны, взрослым детям осознать важность всех тех видов деятельности, в которых они при-

нимали участие наравне с педагогом, а с другой стороны, самим педагогом была предоставлена возможность увидеть воспитательный процесс как бы изнутри. В одной из экспериментальных групп участие педагога как равного в правах и обязанностях в различных видах деятельности и общения способствовало сближению педагогов со студентами.

2. Проведение регулярных индивидуальных бесед с педагогом. Эти беседы носили не только и не столько информационный характер, сколько имели вид консилиума, совета по решению возникающих проблем. Каждый этап экспериментальной работы был не просто согласован с педагогом, но и опирался на его рекомендации, информацию о потенциалах класса. Если говорить об информационной стороне проводимой беседы, то здесь раскрывался феномен культуры общения, значение ее развития в переломном возрасте, основные направления воспитательной работы. Это же направление экспериментальных исследований включало и различные виды диагностики самого педагога с целью объективно продемонстрировать наличие или отсутствие необходимых для нашей работы умений, знаний, личностных качеств.

3. Самым важным направлением экспериментальной деятельности выступило стимулирование профессиональной и личностной рефлексии как средства интенсификации развития соответствующих сфер деятельности педагога. Основная функция рефлексии – преодоление затруднений в деятельности через ее развитие, поэтому рефлексия в педагогической деятельности – механизм развития педагога как личности и как профессионала. Значение профессиональной рефлексии трудно переоценить [10]. В нашей экспериментальной работе профессиональная рефлексия стимулировалась следующими способами:

- Письменные отчеты педагога о проделанной по программе эксперимента работе, о своих достижениях и неудачах,

об особенностях подростковой культуры общения и изменениях, происходящих в ней.

- Ведение педагогического дневника (осуществлялось на первом этапе исследования, когда экспериментатор выступал в роли педагога на начальных курсах обучения студентов вуза или колледжа).

- Предоставление педагогу возможности для диагностики своих личных и профессиональных качеств и определения направлений саморазвития.

Мы уже отмечали, что проблема формирования культуры общения первокурсника выступает как многогранная и охватывает все сферы жизни студента, поэтому заинтересованность педагогов предстоящей работой достигалась за счет решения в ее процессе других воспитательных проблем (проблемы отсутствия дисциплины у младших курсов, развития самостоятельности и познавательной активности подростков в аудиторной или внеаудиторной т.е. СРС работы, проблемы адаптации обучающихся к новым условиям обучения после расформирования группы).

Описанием некоторых способов взаимодействия экспериментатора как «третьего лица» с педагогом, как важнейшим элементом системы отношений и общения младших курсов, мы подчеркиваем необходимость не просто учитывать его влияние на подростковую группу, но и рассматривать возможности развития необходимых для формирования подростковой культуры общения личностных и профессиональных качеств.

Более благоприятной выступает ситуация внутривузовской подготовки студентов к описанной работе, поскольку она требует не только понимания психолого-педагогических закономерностей процесса формирования культуры общения взрослого ребенка, но и пребуждает знания, умения, личностные качества. По сути подготовка педагогов вузе или колледже к воспитательной работе – это, во-первых, подготовка его к формированию

норм общения младших курсов и системы эффективного группового общения, во-вторых, подготовка к постоянному совершенствованию себя как субъекта общения и воспитательных отношений [11].

В экспериментальной практике наша работа со студентами велась в двух направлениях:

1) организовывались теоретические и практические занятия, где главное место отводилось тренингу коммуникативных качеств и повышению уровня педагогической перцепции студентов (способности видеть проблемы в младшей группе, связанные с недостаточным уровнем развития культуры общения);

2) апробация в педагогической практике отдельных организационных форм, методов, средств, способствующих развитию подростковой культуры общения.

Следует помнить, что некоторые ситуации могут негативно влиять на формирование культуры общения младших курсов. Например, межгрупповое соревнование может разрушить отношения как между членами проигравшей команды, так и между участниками победившей. Это затруднит развитие нравственного компонента культуры общения. Испытание такой ситуацией не повредит лишь группам с высоким уровнем сплоченности, имеющим большинство признаков коллективной организации. В нашей экспериментальной работе было создано и использовано несколько воспитывающих ситуаций. Самой информативной, имеющей наибольший формирующий потенциал, оказалась ситуация, сложившаяся во вторых курсах. При расформировании одного из групп в контрольный и экспериментальный попали по десять человек новичков. Это, с одной стороны, позволило выявить существующий внутригрупповой уровень общения, проверить все нормы общения на устойчивость, с другой стороны, выполняя роль воспитателей, студенты глубже осознали личностную значимость установившихся норм и сформировавшихся навыков эф-

фективного общения.

Еще одним условием эффективного формирования культуры общения в младших курсах выступает учет не только специфики специальности, но и как бы контактной группы, периода социального и личностного развития студента, но и сам уровень развития культуры общения.

Так, студентам с начальным и низким уровнем развития культуры общения в адаптационный период требуются такие педагогические условия, которые развивают, прежде всего, нравственные установки. Это возможно через формирование в младшей группе благоприятных межличностных отношений. Согласно концепции отечественных ученых, развитие групповой сплоченности и характер установившихся отношений напрямую зависят от характера совместной деятельности, от способа ее организации, в соответствии с которым и возникают групповые роли, групповая динамика [12, 14]. Студент с начальным уровнем развития культуры общения в вузе или колледже должен получить новый социальный опыт, осознать ценность гуманных отношений между людьми. Акцентирование внимания педагога на развитии когнитивного компонента культуры общения таких студентов (усвоение правил речевого этикета, например) не повышает общий уровень культуры их общения. Как показала практика, студент, узнавший об основных правилах общения и своих коммуникативных установках, лишь более умело их скрывает в общении с педагогом или в его присутствии. В общении же со сверстниками, где его не контролируют, эгоизм перерастает в хамство, немотивированную агрессию, а сами этические нормы (точнее их знание) не отражаются на чувствах и поступках обучающегося.

Сложность в работе над поведенческим компонентом культуры общения студентов с начальным или низким уровнем его развития заключается еще и в том, что для получения видимых диагно-

стических результатов требуются долговременные педагогические усилия, часто такие студенты младшего курса, где образуют свои группы, в которых у них не возникает необходимости сдерживать себя, ограничивать свое общение социально приемлемыми рамками. Расформирование такой группы – первоочередная задача педагога.

Если говорить о выдвинутых нами педагогических условиях, необходимых для повышения эффективности воспитательной работы по формированию подростковой культуры общения, то их многообразие связано с тем, что общение регулирует все сферы жизнедеятельности студента. Что развивает все стороны его личности, поэтому показателями благо-

приятных изменений в культуре общения студента и курса в целом выступает оптимизация всех сфер жизнедеятельности младших курсов [13].

Итак, результативность педагогической деятельности по формированию культуры общения младшие курсы в большей мере зависит от форм организации различных видов деятельности подростков, однако в формирующей практике необходимо также учитывать предпосылки, которые создаются семейным воспитанием, ситуациями бывшей школьной среды, предыдущим опытом общения ребенка со взрослыми и сверстниками и, безусловно, уровнем и спецификой личностного и профессионального развития педагога.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абульханова, Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 334 с.
2. Мухина В.С. Возрастная психология; феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. – 2-е изд. – М.: «Академия», 1998. – 456 с.
3. Изиева А.М. Формирование культуры межличностного общения старших дошкольников и первоклассников (на традициях этикета народов Дагестана). Дисс. канд. пед. наук. – М. Педагогика, 1993. – 190 с.
4. Карабанова О.А. Игра в коррекции психического развития ребенка. – М.: Просвещение, 1992, – 180 с.
5. Воспитание Воспитание! Теория и практика школьных воспитательных систем. – М.: Новая школа, 1996. – 160 с.
6. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: ТЦ «Сфера», 1996. – 240 с
7. Павелко Н.Н. Культура делового общения: содержание и социальные функции: Дисс. канд. культурологических наук. – Краснодар, 1998. – 228 с.
8. Петровский А.В. Вопросы истории и теории психологии: избранные труды. – М., 1984. – 272 с.
9. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника. – М.: Знание, 1974 – 80 с.
10. Рудестам К. Групповая психотерапия. СПб.: «Питер», 1999. – 384 с.
11. Жаныс А. Б. Вопросы управления – технологический подход к реализации компетенции – контекстная трансформация. International scientific-practical conference. WORLD Science «Challenges of world science for 2015» (24-25 января 2015 г.), The United Arab Emirates, Дубай
12. Жаныс А.Б., Нуркасымова С.Н., Садикова Ж.М., Кульгумиева А.А., Ермакова З.К., Байдабеков А.К. Информационные технологии по изучению математических наук бакалавра по математике. Журнал Life Science – Заочное издание Университета Acta Zhengzhou. M Arsland Press POBox 180432 Richmond Hill, NewYork11418,

США (Life Sci J) (ежемесячно с 2014 года). Журнал Life Science; Введение; ISSN: 1097–8135; Фактор воздействия, 2012: 0,165.

13. Нуркасымова С.Н., Жаныс А.Б., Туякбаева С.Б. Измерение сопротивления путем применения моста Уитстона. Журнал WALIA 32 (1): 10-12, 2016 Доступен в Интернете по адресу: www.Waliaj.com ISSN 1026-3861 © 2015 WALIA.

14. Нуркасымова С.Н., Жаныс А.Б., Исакова Г.М., Туякбаева С.Б.. Определение вязкости фактора с помощью информационных технологий. Журнал WALIA 32 (1): 10-12, 2016 Доступен в Интернете по адресу: www.Waliaj.com ISSN 1026-3861 © 2015 WALIA.

REFERENCE

1. Abulkhanova-Slavskaya K.A. Activity and psychology of personality. – M.: Science, 1980. – 334 p.

2. Mukhina B.C. Age-related psychology; Phenomenology of development, childhood, adolescence: Textbook for stud. Universities. – 2 nd ed. – Moscow: «Academy», 1998. – 456 p.

3. Isaeva A.M. Formation of a culture of interpersonal communication between senior preschool children and first-graders (on the traditions of ethics of the peoples of Dagestan). Diss. Cand. Ped. Sciences. – M. Pedagogy, 1993. – 190 with.

4. Karabanova O.A. Play in the correction of the child's mental development. – Moscow: Education, 1992, – 180 p.

5. Education Parenting! Theory and practice of school educational systems. – Moscow: New School, 1996. – 160 p.

6. Ovcharova R.V. Practical psychology in primary school. – M.: TC «Sfera», 1996. – 240 p.

7. Pavelko N.N. Culture of business communication: content and social functions: Diss. Cand. Culturological sciences. – Krasnodar, 1998. – 228 p.

8. Petrovsky A.V. Questions of history and theory of psychology: selected works. – M., 1984. – 272 p.

9. Elkonin D.B. Psychology of teaching the younger schoolboy. – M.: Knowledge, 1974 – 80 p.

10. Rudestam K. Group psychotherapy. – St. Petersburg: «Peter», 1999. – 384 p.

11. Zhanys A.B. Questions instrumental – technological approach to the implementation of the competency – context format training. International scientific-practical conference. WORLD Science «Challenges of world science for 2015» (24-25 January 2015), the United Arab Emirates, Dubai

12. Zhanys A.B., Nurkasymova S.N., Sadikova J.M., Kulzhumiyeva A.A., Yermekova Z.K., Baydabekov A.K Information technology on the study of mathematics bachelors nonmathematical specialties. Life Science Journal – Acta Zhengzhou University Overseas Edition. M Arslan Press POBox 180432 Richmond Hill, New York 11418, USA (Life Sci J) (Monthly since 2014). Life Science Journal; Introduction; ISSN: 1097–8135; Impact Factor 2012: 0.165.

13. Nurkasymova S.N., Zhanys A.B., Tuyakbaeva S.B. Resistance measurement by applying it Wheatstone bridge. WALIA journal 32(1): 10-12, 2016 Available online at www.Waliaj.com ISSN 1026–3861 © 2015 WALIA.

14. Nurkasymova S.N., Zhanys A.B., Isakova G.M., Tuyakbaeva S.B. Determining factor fluid viscosity through information technology. WALIA journal 32(1): 10–12, 2016 Available online at www.Waliaj.com ISSN 1026–3861 © 2015 WALIA.

ЖАНЫС А.Б., ЛЕПЕШЕВ Д.В., НАКАТКОВА О.И., НАДЫРОВА Ф.К., АЛХАТОВА Т.С. ТӨМЕНГІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЖӘНЕ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Адам болмысының мүлтіксіз қажетті шарты болып тұлғааралық қарым-қатынас қарастырылады. Онсыз кез келген психикалық функцияның немесе психикалық процестің, тұлғаның, тіпті жеке тұлғаның психикалық қасиеттерінің бір де бір бөлігі қалыптасуы мүмкін емес. Қазіргі уақытта бұдан былай екенін дәлелдеуге тура келеді. Сондықтан, бірқатар ғылымдар - философия, әлеуметтану, әлеуметтік психология, тұлғалық психология және педагогика - қиылысында туындаған тұлғааралық қарым-қатынастар мәселесі - біздің заманымыздың ең маңызды мәселелерінің бірі.

Кілтті сөздер: тұлғааралық қарым-қатынастар, мәдениет, байланыс, бейімделу, ойын, жасөспірімнен кейінгі кезең, міндеттер, педагог және студент дамуы.

ZHANYYS A.B., LEPESHEV D.V., NAKATKOVA O.I., NADYROVA F.K., ALHATOVA T.S. MODERN PROBLEMS OF ADAPTATION AND FORMATION OF COMMUNICATION CULTURE IN FIRST-YEAR STUDENTS

Today it is clear that interpersonal relationships are an absolutely necessary condition of human life and a prerequisite for the complete formation of psychic functions, processes, features, and the individual as a whole. The problem of interpersonal relations has evolved at the intersection of several sciences such as philosophy, sociology, social psychology, psychology of personality and pedagogy, and remains one of the vital problems of today.

Keywords: interpersonal relations, culture, communication, adaptation, game, post-puberty period, targets, student and teacher development.

УДК 378.113.2

**ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
У МАГИСТРАНТОВ - БУДУЩИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ**

А.Б. ПАНЬКИН

д.п.н., профессор
e-mail: connotation@mail.ru

А.Б. МУРЗАБЕКОВ

магистрант направления «Химическое образование»
e-mail: aibar_alasha@mail.ru

Н.А. ШАГАЕВА

к.п.н., доцент
e-mail: natalya-shagaeva@yandex.ru

Калмыцкий Государственный университет имени Б.Б. Городовикова
РФ, Республика Калмыкия, г. Элиста

В статье рассматриваются вопросы управленческой культуры, ее актуальности и формирования основ данной культуры у будущих руководителей образовательных учреждений. Раскрыто понятие «управленческая культура» и сделан литературный обзор на работы российских и зарубежных исследователей в области управления и педагогики. В качестве исследовательской задачи авторы определили попытку оценить проблему формирования культуры управления среди магистрантов в качестве будущих руководителей образовательных учреждений. Описан опыт работы, направленный на развитие их рефлексивной сферы как основы управленческой культуры. При исследовании эффективности формирования управленческих навыков у будущих управленцев в качестве диагностической анкеты и рефлексии были использованы авторские и апробированные материалы. Представленная диагностическая анкета, а также рефлексивный материал связан с определением уровня сформированности основ культуры управления у магистрантов педагогических направлений подготовки. Прослежена динамика работы с магистрантами и даны комментарии, учитывая особенности направления обучения магистрантов. Также был определен образ успешного руководителя с глазами магистрантов будущих руководителей образовательных учреждений.

Ключевые слова: управленческая культура, организационная культура, ценностные ориентации, личность руководителя, саморазвитие.

Введение

В условиях кардинально меняющегося мира, масштабных общественных реформ и модернизации управленческих структур особую актуальность приобретают качества личности руководителя, способного быть проводником таких изменений. Сегодня изменения и их инициация

– это основной инвариант его деятельности и объективный управленческий факт. Говоря об изменениях в образовательной организации, нужно иметь в виду сложный набор разного рода систем, которые, по словам К.М. Ушакова, пугают своим многообразием: это система контроля, система взглядов и представлений, си-

стема воспитания и обучения, система отношений и связей между педагогами, система взаимоотношений с родителями, органами управления, система финансовая и множество других [1, с.7]. Возникает вопрос о готовности будущих руководителей образовательных учреждений к работе с этими различными системами в условиях нестабильности, противоречивости, инновационных задач. Вопрос этот, очевидно, адресован, в первую очередь, высшей школе.

Существует достаточно богатый опыт подготовки менеджеров образования в вузах нашей страны. Эта подготовка ведется на разных уровнях и в разных формах. В основном, упор в разработке образовательных программ для будущих руководителей делается на формирование компетенций, на освоение функций. Но, как отмечается в исследованиях, по-прежнему остается неразрешенным противоречие между потребностью современных образовательных организаций в компетентных специалистах и эффективной практикой подготовки такого специалиста. На наш взгляд, в подготовке специалистов, чья профессиональная деятельность в будущем будет связана с управлением, важно обратить внимание не столько на их функциональные компетентности, сколько на их способность к формированию управленческой культуры. Невозможно обучить всему, что необходимо для успешного менеджмента, как говорится, на все случаи, но можно сформировать основы культуры руководителя, которые позволят находить оптимальные решения тех или иных проблем и осуществлять развивающее управление. Именно управленческая культура должна стать «содержательным ядром» образования будущих менеджеров.

Культура управления – совокупность общей культуры, норм, поведения, ценностей, которые формируют отношение руководителя к окружающей действительности, к последствиям своей деятельности, требующая определенных

личностных качеств, делающих его пригодной к управленческой деятельности [2, с. 13].

Руководитель находится в центре социально-экономических преобразований, координирует, направляет, побуждают к деятельности и мотивируют труд членов коллектива. Особое значение имеет не только уровень квалификации, общей культуры, культуры управления руководителя.

Культура управления – глубокое явление, которое не всегда лежит на поверхности, и для его понимания существует большое количество методов и подходов. Так, К.Шольц трактует культуру управления таким образом, что ее можно представить как не прямой, незримый и неформальный тип сознания организации, определяющий поведение людей и находящийся под влиянием их поведения [3].

Э. Шейн считает, что агрессивность внешней среды и внутренняя дезинтеграция – это два основных вызова, отвечающих на формы культуры управления. Для функционирования учреждения как единого целого, организации необходимо выполнить две основные функции – это адаптация и выживание в коллегиальной среде и внутренняя интеграция [4].

Различным аспектам профессиональной культуры (культура делового общения, научно-исследовательская культура, педагогическая культура) руководителей образовательных учреждений посвящены исследования В.А. Сластенина,

Л.И. Фишмана, Р.Х. Шакурова и др. В сфере образования решаются вопросы реализации культурологического подхода к оценке и анализу работы руководителя образовательных учреждений.

Культура управления руководителя образовательного учреждения – это комплекс управленческих знаний, умений и опыта, а также профессионально значимых личностных качеств лидерской и творческой направленности. Мастерство управления состоит в умении выбирать наиболее эффективные для данного кон-

кредного момента времени и сложившихся обстоятельств методы управленческой деятельности.

Помимо наличия у руководителя профессионального образования, особое значение имеет его способность к самосовершенствованию, самовоспитанию, к постоянному развитию общей культуры, культуры управления. Всем этим можно овладеть через постоянные улучшения, на протяжении достаточно длительного периода, в процессе обучения и практической деятельности.

Актуальным становится подготовка будущего руководителя в процессе базового профессионального образования, его формирования с развитой общей культурой, высоким интеллектом, мышлением, способного к межличностному диалогу и профессиональной коммуникации, с устойчивой ценностной ориентацией на самореализацию и саморазвитие, способствующих повышению уровня его конкурентоспособности.

С целью определения уровня сформированности основ культуры управления у магистрантов направления «Педагогическое образование», нами было проведено анкетирование магистрантов 2 курса, направленности «Химическое образование», «Педагогический менеджмент» и «Технологическое образование»). Анкета состояла из вопросов:

1. Насколько хорошо вы информированы о возможных изменениях в законодательстве, составе правительства, о международных событиях и какое влияние все они могут оказать на вашу организацию?

А. 50% В. 75% С. 1-10% Д. 100%

2. Насколько хорошо развита в вас способность понимать чувства и реакцию других людей?

А. Понимаю чувства и реакцию всех

В. Понимаю чувства и реакцию не всех

С. Никого не понимаю

Д. Не вступаю в контакты

3. Что является для вас серьезным

препятствием в принятии решений?

А. Страх разочарования

В. Страх неправильности действий

С. Обратная связь

Д. У меня нет препятствий

4. Испытываете ли вы трудности в общении с людьми?

А. Да, всегда

В. Да, частично

С. Нет, я хорошо вступаю в контакт

Д. Нет, использую специальные возможности

5. Что вы предпринимаете при возникновении конфликтных ситуаций?

А. Решаю самостоятельно

В. Прибегаю к помощи знакомых

С. Стараюсь обходить конфликтные ситуации

Д. Ссорюсь и защищая свои права, решаю в свою пользу

6. Как вы избавляетесь от ощущения напряженности, волнения, усталости?

А. Сохраняю спокойствие

В. Не стараюсь избавляться от таких ощущений

С. Медитирую

Д. Пью чай

7. Умеете ли вы проявлять инициативу?

А. Да В. Нет С. Иногда Д. Не уверен в себе

8. Что более характерно для вас – активная деятельность или пассивность?

А. Активность

В. Пассивность

С. Нейтральность

Д. Спокойствие

9. Насколько хорошо вам удастся сочетать в своей деятельности теоретические и практические знания?

А. Всегда

В. Частично

С. Теоретические знания, которые я получил, непригодны к практике

Д. Нет условий применения в практике

10. Что вы предпринимаете для повышения уровня саморазвития?

А. Читаю книги

В. Общаюсь с интеллигенцией
С. Стараюсь часто применять навыки развития

Д. Не занимаюсь саморазвитием
По итогам анкетирования были получены такие результаты:

Таблица 1 – Результаты анкетирования

Варианты	Вопросы и ответы, (%)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А	14,3	47,6	19,1		33,3	71,4	61,9	61,9	66,7	38,1
В	33,3	47,6	33,3	38,1	14,3				33,3	28,6
С		4,8		57,1	52,4	28,6	38,1	38,1		33,3
Д	52,4		47,6	4,8						

Анализ результатов анкетирования показал, что магистранты направления «Химическое образование» более склонные проявлять инициативу в любых начинаниях. По сравнению со студентами других направлений, они реже применяют теоретические знания в практике. Что касается результатов анкетирования магистрантов направления «Педагогический менеджмент», то многие отметили, что следят за изменениями в законодательстве и за международными событиями, что ведут более активный образ жизни и умеют находить компромисс в любых неожиданных ситуациях. Также многие ответили, что стараются часто применять навыки саморазвития и развивать коммуникативные навыки. Ответы магистрантов направления «Технологическое образование» были более разнообразны. Они дали разносторонние ответы на многие вопросы. Это объясняется тем, что они более творческие личности. Анализируя ответы, мы обращали внимание на способность магистрантов адекватно оценивать самих себя. Нам важно было в устной беседе уточнить, что они понимают под саморазвитием или коммуникативными навыками. Кроме того, мы обращали внимание на саму способность осуществлять рефлекссию – оценивать себя «со стороны».

Следует заметить, что наша работа не ограничивается диагностической стороной, и нам важно обращение к материалу анкет, чтобы организовать живые беседы.

Вот на них-то и происходит столкновение мнений, более детальное прояснение понятий, более осознанное восприятие многих явлений. Работа с диагностическим материалом нами видится в качестве одной из форм взаимодействия с магистрантами, которое развивает их рефлексивную сферу и, как следствие, степень осознанности. Без формирования рефлексивности и осознанности не может быть культуры, на что указывают исследования, касающиеся гуманитарного фактора образования (В.И. Слободчиков,

С.В. Белова и др). Речь идет о способности личности быть в диалоге с собой, анализировать свою субъективную реальность (внутренний мир), осознавать себя как субъект сознания, общения и деятельности [5,6].

Через год магистрантам, с которыми мы вели работу по формированию основ управленческой культуры, было предложено написать мини-сочинение (эссе) на темы: «Как я вижу образ успешного руководителя?» и «Каким я вижу себя как руководителя образования?». Многие из участвующих в эксперименте указали, что успешный руководитель должен быть общительным и держать дистанцию с подчиненными, быть добрым и в одном лице строгим, заботиться не только о себе, но и коллективе. В подавляющем большинстве работ были подробно описаны личностные качества руководителя. Подчеркивалось, что основная обязанность успешного руководителя – это научиться

управлять своим характером, эмоциями, словами и поступками. Объем и характер текстов, которые мы проанализировали, позволил нам сделать вывод о том, что магистранты более осознанно воспринимают себя в роли будущих руководителей образования. В текстах стало меньше общих фраз, штампованных суждений, встречаются примеры из личной жизни. Но главным показателем того, что у магистрантов отмечается динамика в области освоения основ управленческой культуры, является повышение их успеваемости, проявление лидерских качеств, а также участие в вузовских и региональных социальных проектах. Как показал анализ ответов, общения, поведения и продуктов деятельности магистрантов, увеличилось число тех, кто проявляет себя на деятельностно-практическом (проявление инициатив, участие в социальных проектах) и рефлексивно-управленческом уровнях

(создание программа саморазвития).

Заключение

Таким образом, формирование основ культуры управления у магистрантов как будущих руководителей образовательных учреждений видится нам как сложный и многоаспектный процесс. Он включает в себя в качестве необходимой составляющей работу по развитию субъектности и рефлексивной сферы. Его эффективность зависит от создания среды, в которой у будущих менеджеров есть возможность проявлять свои управленческие умения, анализировать себя как субъекта управленческих действий и участвовать в проектных делах. В связи с этим возрастает важность исследований, позволяющих уточнить особенности формирования управленческой культуры с позиций гуманитарно-антропологического подхода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ушаков К.М. Управление школой: кризис в период реформ. – М.: Сентябрь, 2011. – 176 с.
2. Панькин А.Б. Суггестивное управление: учебное пособие. – Элиста: Изд-во Калм.ун-та, 2013. – 119 с.
3. Шольц К. Американский менеджмент на пороге XXI века. – М.: Экономика, 2003. – 319 с.
4. Shein E.H. Организационная культура и лидерство: динамичный взгляд. – Сан-Франциско. CA.:Jossey-Bass Inc., 1985.
5. Белова С.В. Педагогика диалога: Теория и практика построения гуманитарного образования. – М.: АПКИПРО, 2006.
6. Слободчиков В.И. Очерки психологии образования. – Биробиджан: Изд-во БГПИ, 2005.

REFERENCES

1. Ushakov K.M. School management: the crisis in the period of reforms. – M.: September, 2011. – 176 p.
2. Pankin, A.B. Suggestive management: textbook / A.B. Pankin. - Elista: Publishing house of Kalm. uni-ty, 2013. – 119 p.
3. Scholz K. American management on the threshold of the XXI century / K. Scholz. – Moscow: Economics, 2003. – 319 p.
4. Shein E.H. Organizational Culture and Leadership: A dynamic view. – San Fransisco. CA.:Jossey-Bass Inc., 1985.
5. Belova S.V. Pedagogics of Dialogue: Theory and Practice of Building Humanitarian

Education. – Moscow.: APK&pRO, 2006.

6. Slobodchikov V.I. Essays on the psychology of education. Slobodchikov. – Biro-bidzhan: Publishing house BGPI, 2005.

ПАНЫКИН А.Б., МУРЗАБЕКОВ А.Б., ШАГАЕВА Н.А. БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ БОЛАШАҚ БАСШЫЛАРЫ МАГИСТРАНТТАРДЫҢ БОЙЫНДА БАСҚАРУ МӘДЕНИЕТІ НЕГІЗДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бұл мақалада басқару мәдениеттің өзектілігі мен жоғары оқу орындарында білім алып жатқан болашақ басшылардың бойында басқару мәдениетінің негіздерін қалыптастыру сұрақтары зерттелінген. «Басқару мәдениеті» ұғымын ашып, басқару және педагогика саласындағы ресейлік және шетелдік зерттеушілердің жұмыстарына әдеби шолу жасалынған. Зерттеу жұмысының басты міндеті ретінде авторлар білім беру ұйымдарының болашақ басқарушылары – магистранттардың бойында басқару мәдениетін қалыптастыру проблемасын қарастырған. Тәжірибе жұмысында басқару мәдениетінің негізі ретінде дамытуға бағытталған рефлексиялық сала көрсетілген. Зерттеу жұмысының барысында басқару мәдениеті дағдыларының қалыптасуының тиімділігін көрсету мақсатында авторлық диагностикалық анкета және апробациядан өткен рефлексиялық материалдар қолданылған болатын. Диагностикалық мәліметтер педагогика бағдарламасы бойынша білім алатын магистранттардың бойындағы басқару негізінің қалыптасу деңгейін анықтауға арналды. Зерттеу жұмысының жүру динамикасы бақыланып, магистранттардың білім алу бағдарламасының ерекшелігін ескеретін түсініктеме берілген. Сонымен қатар рефлексия бөлімде білім беру ұйымдарының болашақ басқарушылары магистранттардың көзімен табысты басқарушының образы анықталды.

Кілтті сөздер: басқару мәдениеті, ұйымдастырушылық мәдениет, құндылықты бағдарлар, басқарушы тұлға, өздігінен даму.

PANKIN A.B., MURZABEKOV A.B., SHAGAEVA N.A. FORMATION OF THE BASICS OF MANAGEMENT CULTURE IN MASTER STUDENTS – FUTURE HEADS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article discusses the timeliness of management culture and the problem of formation of the basics of this culture in future heads of educational institutions. The author reveals the concept of «management culture» and reviews the works of Russian and foreign researchers in management and pedagogy trying to assess the problem of formation of management culture in master students as the future heads of educational institutions. The author shares the experience of development of their reflective sphere as the basis for management culture. The efficiency of formation of managerial skills in future managers and the reflexion was studied using the new and previously tested tools. The presented diagnostic questionnaire and the reflexive material are related to the determination of the level of formation of the basics of management culture in master students studying pedagogy. The author traces the dynamics and comments on the specifics of teaching master students. The article also provides the image of a successful leader in the eyes of master students – the future heads of educational institutions.

Keywords: management culture, organizational culture, value orientations, leader's personality, self-development.

УДК 37.018.46

НЕПРЕРЫВНОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ: ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

К.К. АХМЕТОВА

К.П.Н.

Филиал АО «НЦПК» «Өрлеу»

«Институт повышения квалификации педагогических работников по г. Астана

e-mail: ahmetova_kymbat@mail.ru

В статье рассмотрены актуальные вопросы повышения квалификации педагогов в условиях обновления содержания образования. Непрерывность образования педагогов является основным условием развития профессионального роста, личностных качеств педагога. В условиях глобализации общества происходят качественные изменения в содержании образования, направленные на обучение и воспитание конкурентоспособного выпускника, который сможет использовать полученные в школе знания в любых жизненных ситуациях. В настоящее время в системе образования Республики Казахстан в учебный процесс школ внедряются обновленные программы содержания образования. По всей стране идет активный процесс повышения квалификации учителей начальных классов, казахского языка и литературы, русского языка и литературы, английского языка, а также предметов естественно-научного цикла. В филиале АО «НЦПК» «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана с 2016 года повышают квалификации учителя школ г. Астана.

Ключевые слова: непрерывность, обновление содержания образования, профессиональное развитие, образование, личность.

Введение

В своей статье Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев отметил, что «На новом разломе эпох у Казахстана есть уникальный исторический шанс через обновление и новые идеи самим построить свое лучшее будущее» [1]. Актуальными остаются в условиях обновления содержания образования шесть приоритетов образования, которые могут обеспечить отечественной системе образования режим саморазвития, позволяющий своевременно и достойно отвечать выходам глобализации и интернализации образования:

- Образование как фактор прогресса. В условиях открытого информационного общества настало время рассматривать образование как фундамент и процветание нации, личностного и социального успеха.

- Образование для мира и согласия.

Это гармония общечеловеческих и этнокультурных ценностей, оно должно обеспечить личности, обществу и государству устойчивое развитие, стабильность и безопасность.

- Образование для всех. В нашем государстве образование доступно, и мы все имеем равную возможность в его получении, независимо от социального положения, этнической и конфессиональной принадлежности.

- Образование для жизни и труда. Педагогический процесс должен быть направлен на формирование и развитие личностных качеств учащихся, соответственно условиям рыночных отношений.

- Образование в течение всей жизни. Человек общества должен на протяжении всей жизни реализовать свои возможности, используя образовательный потенциал повышать профессиональный рост.

- Образование как открытая система.

В процессе образования происходит социализация личности, поэтому за обучение и воспитание ответственно все общество: семья, педагогические коллективы, общественные организации, средства массовой информации, гражданские общества и т.д. [2].

В современном мире нарастает тенденция создания системы непрерывного образования, выступающего условием развития гражданственности, социальной интеграции, достижения равных возможностей и занятости. Ю.Н. Петров под непрерывным образованием понимает «систематическую, целенаправленную деятельность по получению и совершенствованию знаний, умений и навыков как в любых видах общих и специальных учебных заведениях, так и путем самообразования» [3].

Основная часть

Совершенствование профессионального мастерства возможно лишь при условии непрерывного общего образования и развития личности. Особенно это относится к системе повышения квалификации педагогических кадров, то есть той профессиональной сфере, где уровни личностного, морального и интеллектуального развития напрямую определяют успешность (неуспешность) профессионально-педагогической деятельности учителя. Развитие личности не может быть ограничено каким-либо отрезком времени, оно осуществляется на протяжении всей жизни: чем выше уровень интеллектуального, морального развития, тем больше возрастает способность личности к самосовершенствованию.

Непрерывность образования в повышении квалификации: информация, знания, а также мотивация к их постоянному обновлению и навыки, необходимые для этого, становятся решающим фактором развития общества и с этой точки зрения востребованы им; требования конкурентоспособности и эффективного трудоустройства абсолютно понятны гражданам и являются мощным мотивом для их об-

разования и повышения квалификации. Развитие данной системы является необходимым условием поддержания профессионального статуса педагога. Результатами успешного процесса повышения квалификации является потребность личности в непрерывном образовании, рефлексия на новые проблемы в образовании, сохранение собственной индивидуальности при условии чужого опыта.

Сегодня личностная ориентация образования признана потребностью времени. Новая личностная парадигма обусловила гибкую переориентацию целей и содержания, методов обучения на запросы конкурентоспособной личности в условиях меняющегося мира. Уместным будет также привести слова Президента о создании новой «...модели сознания и мышления, о важности сконцентрироваться, изменить себя и через адаптацию к меняющимся условиям взять лучшее из того, что несет в себе новая эпоха». В настоящее время Министерством Образования и науки Республики Казахстан акцентировано внимание на обновление содержания системы образования. В связи с этим в филиале АО «НЦПК» Орлеу» ИПК ПР по г. Астана организованы курсы по обновленным программам повышения квалификации учителей. Содержание курсов ориентирует учителя на результат (учащиеся при такой организации и проведении уроков будут творчески активными), на решение проблемных ситуаций, умение критически мыслить, систематизировать, анализировать усвоенные знания и применять их в жизни. Преподавание в школе будет проходить по готовым учебно-методическим комплексам, подготовленным как для учителя, так и для учащихся. Внедрение обновленного содержания обучения в учебный процесс организаций образования является одним из первых шагов для достижения цели поэтапного перехода к 12-летнему образованию.

В ходе реализации программ обновления содержания образования также

наблюдается, что тренеры через призму обучения учителей осуществляют также научно-исследовательскую работу по следующим направлениям:

- изучение содержания материалов курсов по обновленным программам в рамках предмета обучения;
- отслеживание практических наработок слушателей курсов по использованию активных методов обучения обновленного содержания образования;
- систематизация инновационного педагогического опыта через изучение методов обновленного содержания образования.

На данных курсах через преподавание предмета реализуется вопрос развития человеческих ценностей, что позитивно влияет на культуру и педагогическую этику учителей. Так, например, при подборе и обсуждении соответствующего текста для чтения, говорения и слушания по казахскому языку и литературе использование таких стратегий, как «Сана сая жолы», «Эмоциялық графигі», «Пікірлер желісі» и др. показывает не только интерес учителей к ранее неизвестным стратегиям, но и осмысленную работу по решению волнующих жизненных ситуаций, в т.ч. изменения в сознании. Уже на 12-й день в ходе выполнения заданий практического занятия вместо того чтобы сделать замечание по создавшемуся рабочему шуму, выступающий учитель акцентирует их внимание на участие современного учителя в повышении статуса педагогического работника. По мнению учителей курса, если развитие исследовательских навыков ранее они связывали только с выполнением проектов, то учителя через практическую деятельность проработали, что в условиях спиральной программы идет активное формирование исследовательской культуры учащегося. Приведенные примеры показывают, что в ходе курсовых занятий учителя принимают новые методы обновленного содержания образования и выражают готовность внесения данных изменений в учебный

процесс.

Некоторые слушатели курсов могут системно отобрать наиболее эффективные методы, сравнивая свою методическую копилку с программой обновленного содержания. Планируя практические занятия, тренеры курсов также ориентируют цели занятия на выявление инновационного педагогического опыта.

Специфика учебного и воспитательного процесса требует от педагога непрерывного совершенствования своей квалификации, постоянного пополнения знаний, осмысления новых явлений, происходящих в повседневной жизни. Возникает потребность развития самообразовательной деятельности педагога.

Полноценное повышение квалификации педагогов в современных условиях возможно, только если участники этого процесса станут равноправными соратниками, реализующими общую цель – качественное образование [4].

Выводы

Основной целью современного подхода при реализации обновленных программ повышения квалификации в филиале АО «НЦПК» Орлеу» ИПК ПР по г.Астана является создание педагогических условий повышения квалификации учителей, совершенствования педагогического мастерства, обновление и углубление научно-педагогических знаний, привитие навыков работы в соответствие с их новыми функциями.

Процесс организации повышения квалификации педагогов реализуется с учетом:

- единства социально-нравственного, общекультурного и профессионального развития личности педагога;
- важнейших тенденций развития и функционирования социума;
- психолого-педагогической модернизацией профессиональной подготовки;
- вариативностью, динамичностью изменений в содержании, формах и методах обучения в соответствии с требованиями настоящего и прогнозами на будущее;

– гуманизацией и демократизацией процесса обучения, предполагающей развитие активности, инициативы и творчества участников процесса [5].

Эффективным для повышения квалификации педагогов является выполнение условий для перехода педагогов к более высокому уровню профессионального мышления, что решается через следующие задачи:

- 1) научное обеспечение данного перехода;
- 2) повышение квалификации самих сотрудников филиала;
- 3) повышение качества управления педагогическим процессом.

Высокий уровень профессиональной мотивации предполагает научно-методическое обеспечение процесса обновления содержания образования:

– разработку практических диагностических программ, определяющих уровни профессионального мастерства педагога;

– создание банка интерактивных методов проведения курсовых мероприятий в системе повышения квалификации;

– инновационных подходов к учебно-воспитательному процессу в организациях образования;

– организацию диагностических лабораторий для обеспечения обратной связи – основного условия эффективного управления педагогическим процессом.

Э.М. Никитин отмечает, что механизмы повышения квалификации состоят в перестраивании уже сложившейся профессиональной деятельности и означают включение нового действия в состав сформированной деятельности; замена одного действия другим; изменение мотивационных установок и придание им нового смысла; изменение самооценки [6]. И эти изменения возможны при непрерывности образования педагогов, условием которого является повышение квалификации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». Акorda. 12 апреля 2017 г.
2. Развитие национального стандарта общего среднего образования в условиях изменяющегося мира // Материалы семинара. – Алматы: МОН РК, Фонд Сорос-Казахстан, 2002. – 290с.
3. Петров Ю.Н. Региональная система непрерывного многоуровневого профессионально образования (аспект управления): дис.... докт. пед. наук: 13.00.08. – Новгород: ВИПИ, 1996. – 220 с.
4. Основы андрагогики: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. И.А. Колесниковой. – М., 2003. – 354 с.
5. Рожанский М.Я. Студия развития гуманитарного опыта // Проблемы формирования андрагогической компетентности специалистов постдипломного образования: материалы II Международной научно-практической конференции кафедры педагогики и андрагогики. – СПб., 2002. – С. 122-126.
6. Никитин Э.М. Теоретические и организационно-педагогические основы развития федеральной системы дополнительного педагогического образования. – М.: Педагогика, 1999. – 201 с.

REFERENCES

1. Nazarbayev N.A. "A look into the future: modernization of public consciousness" Akorda. 12th of April 2017
2. Development of the national standard of general secondary education in a changing

world//workshops materials. – Almaty: Ministry of Education and Science, Soros Foundation Kazakhstan, 2002. – p. 290.

3. Petrov Yu.N. A regional system of continuous multi-level provocational education (management aspect): doctorate thesis pedagogical science: 13.00.08. – Novgorod: VIPI.1996. – p. 220.

4. The foundations of the androgogy: textbook for students of higher pedagogical educational institutions / edited by I.A. Kolesnikova. – M., 2003. – p. 354.

5. Rozhansky M.Y. Studiya development of humanitarian experience // Problems of forming androgogical competence of specialists in post-diploma education: of the international scientific – practical conference of the pedagogy and androgogy department. SPB. 2002. – p. 122–126.

6. Nikitin E.M. Theoretical and organizational-pedagogical bases of development of the federal system of additional pedagogical education. – M.: Pedagogy, 1999. – p. 201.

АХМЕТОВА К.К. ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ: ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ.

Мақалада білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруда өзекті мәселелер қарастырылады. Педагогтардың үздіксіз білім алуы - педагогтың кәсіби өсуін, жеке қасиеттерін дамыту үшін, жалпы дамыту кезінде негізгі шарты болып табылады. Жаһандану жағдайында қоғамда болып жатқан білім беру мазмұнындағы сапалық өзгерістер, бәсекеге қабілетті түлекті оқыту мен тәрбиелеуге бағытталғандықтан мектепте алынған білімдерін кез-келген өмірлік жағдайларда пайдалана алады. Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде Қазақстан Республикасы мектептерінің оқу процесіне білім беру мазмұны жаңартылған оқу бағдарламасы бойынша оқыту енгізілуде. Бүкіл елде бастауыш сынып, қазақ тілі мен әдебиеті, орыс тілі мен әдебиеті, ағылшын тілі, сондай-ақ жаратылыстану-ғылыми бағыты бойынша мұғалімдерінің біліктілігін арттырудың белсенді процесі жүріп жатыр. «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Астана қ. бойынша ПҚ БАИ 2016 жылдан бастап Астана қ. мектеп мұғалімдерінің біліктіліктерін арттырады.

Кілтті сөздер: үздіксіздік, білім берудің мазмұнын жаңарту, кәсіби даму, білім беру, тұлға.

АХМЕТОВА К.К. CONTINUITY OF EDUCATION: ADVANCED TRAINING OF TEACHERS DURING THE UPDATE OF CONTENTS OF EDUCATION

The article reviews with topical issues of advanced training of teachers during the update of contents of education. Continued training of teachers is the prerequisite for their professional and personal growth. The ongoing globalization of society entails the qualitative changes in the content of education aimed at training and upbringing of competitive graduates able to use the acquired school knowledge in any life situations. The existing school education programs in the Republic of Kazakhstan are currently updated with the new content. Teachers of the primary school, the Kazakh language and literature, the Russian language and literature, the English language and the natural sciences are currently undergoing professional retraining throughout the country. School teachers from Astana receive professional retraining in the Institute for Advanced Training of Pedagogical Workers in the City of Astana – the branch of the National Center for Professional Development «Orleu».

Keywords: continuity, update of the content of education, professional development, education, personality.

УДК

КОНЦЕПЦИЯ ПРОГРАММЫ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В КОНТЕКСТЕ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**А.Ш. ЖУМАШЕВА**

д.фил.н., профессор кафедры дошкольного и начального образования
Павлодарский государственный педагогический институт

Ф.Т. САМЕТОВА

к.фил.н., профессор кафедры языков и журналистики
Академия Кайнар
e-mail: 180710@mail.ru

Авторами статьи произведен сравнительно-сопоставительный анализ пробного варианта Учебной программы для начальной школы для апробации в 30-ти пилотных школах, разработанной АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» совместно с Национальной Академией образования имени И.Алтынсарина, учеными высших учебных заведений и учителями общеобразовательных школ с действующими Учебными программами по языковым дисциплинам, разработанными в соответствии с основными положениями Государственного общеобязательного стандарта среднего образования (начальное, основное среднее, общее среднее образование), утвержденного Постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года №1080 [3] для выявления концепции ее построения, особенностей и сущностных характеристик.

Отличительной особенностью новой программы является то, что в ней органично сочетается использование классических (ценностно-ориентированного, деятельностного, личностно-ориентированного, коммуникативного) подходов, нашедших отражение в традиционной программе, во взаимосвязи с новыми, инновационными подходами к обучению.

Ключевые слова: учебная программа, русский язык, начальное образование.

Введение

Модернизация образования, происходящая в современном Казахстане, требует обновления содержания образования на всех уровнях. Не исключением является и начальное образование. Так, в соответствии с требованиями времени АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» совместно с Национальной Академией образования имени И.Алтынсарина, учеными высших учебных заведений и учителями общеобразовательных школ был разработан пробный вариант Учебной программы для начальной школы для апробации в 30-ти пилотных школах [1].

Авторами предпринята попытка проанализировать сравнительно-сопоставительный анализ данной программы с действующей

программой для выявления концепции ее построения, особенностей и сущностных характеристик.

Учебные программы по языковым дисциплинам [2] разработаны в соответствии с основными положениями Государственного общеобязательного стандарта среднего образования (начальное, основное среднее, общее среднее образование), утвержденного Постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года №1080 [3].

Основная часть

Охарактеризуем кратко структуру и основные положения программы.

Учебная программа по образовательной области «Язык и литература» уровня начального образования (1-4 классы) со-

стоит из разделов «Грамота», «Русский язык», «Литературное чтение», «Казахский язык», «Иностранный язык» для 1–4 классов общеобразовательной школы [2].

Учебная программа по предметам состоит из Пояснительной записки, базового содержания учебного предмета по классам, требований к уровню подготовки учащихся по классам.

Возьмем в качестве примера предмет «Русский язык» для 4 класса школ с русским языком обучения. В Пояснительной записке отмечено, что «Русский язык» как учебный предмет во 2-4 классах относится к образовательной области «Язык и литература», которая является важнейшим компонентом государственного образования на начальной ступени обучения [2].

Основная цель обучения по предмету: «Воспитание и формирование разносторонне развитой языковой личности школьника», владеющей всеми видами речевой деятельности (слушание, чтение, говорение, письмо), готовой к творческому использованию полученных языковых знаний из области фонетики и графики, грамматики (морфология и синтаксис), лексики, морфемики в практической деятельности, в собственной жизни и в интересах общества.

Основными задачами курса русского языка на начальной ступени обучения являются задачи по формированию языковой и коммуникативной компетенции, успешное решение которых зависит от достижения конечных результатов обучения:

1) личностные: воспитание гражданственности и патриотизма, уважительного и бережного отношения к языку как явлению культуры, основному средству общения и получения знаний в разных сферах человеческой деятельности; воспитание интереса и любви к родному и государственному языку;

2) предметные: развитие связной речи, обогащение словарного запаса и грамматического строя речи учащихся;

формирование готовности, потребности и способности к речевому общению, к самосовершенствованию владения родным языком; освоение базовых знаний о русском языке, его устройстве, основных норм русского литературного языка;

3) системно-деятельностные: формирование умений наблюдать, опознавать, анализировать, классифицировать (группировать) языковые факты, оценивать их с точки зрения нормативности; умений работать с текстом, извлекать из текста необходимую информацию, преобразовывать ее в соответствии с поставленной задачей; развитие умения самоанализа, самостоятельной и продуктивно-творческой деятельности по русскому языку [2].

Отбор содержания в учебной программе для 2-4 классов подчинен принципам: научности, доступности; преемственности, систематичности, сознательности и активности; развивающего обучения, коммуникативной направленности обучения русскому языку.

В программе отмечено, что коммуникативная направленность обучения русскому языку предполагает, что все языковые знания отобраны как необходимые в практике коммуникативного общения.

В соответствии с принципами отбора определена структура базового содержания программы: знания и умения представлены по разделам школьного курса русского языка в соответствии с линейно-концентрическим принципом презентации учебного материала по классам.

Основными разделами базового содержания курса русского языка, ориентированного на достижение конечных результатов обучения, являются:

– грамматический минимум, ориентированный на предметные результаты обучения;

– тематика связных текстов, содержание которых ориентировано на получение личностных (воспитательных) результатов обучения;

– общеучебные умения, ориентированные на системно-деятельностные

результаты обучения, на развитие продуктивно-творческих способностей учащихся.

Объем учебной нагрузки по учебному предмету составляет в 4 классе 4 часа в неделю, 136 часов в учебном году.

В процессе изучения содержания учебного материала учитываются межпредметные связи с учебными предметами «Литературное чтение», «Казахский язык», «Иностранный язык», «Познание мира», «Математика», «Изобразительное искусство», «Музыка», «Физическая культура».

Базовое содержание учебного предмета для 4 класса включает в себя:

1. Грамматический минимум (10 часов);
2. Лексика. Развитие речи (12 часов);
3. Части речи. Правописание. Развитие речи (69 часов);
4. Имя существительное, его роль в предложении (20 часов);
5. Имя прилагательное, его роль в предложении (10 часов);
6. Местоимение, его роль в предложении (10 часов);
7. Глагол, его роль в предложении (25 часов);
8. Числительное (4 часа);
9. Предложение. Знаки препинания. Развитие речи (20 часов);
10. Текст. Развитие связной речи (15 часов);

В базовом содержании учебного предмета «Русский язык» для 4 класса отмечено, что у учащихся должны быть сформированы общеучебные умения, ориентированные на системно-деятельностные результаты обучения:

1) учебно-организационные: целеполагание, самоконтроль, планирование, умение находить пути решения поставленных задач урока, контролирование хода и результата деятельности;

2) учебно-информационные: умения определять проблему, вести наблюдение, сравнивать и сопоставлять языковые факты, доказывать, делать грамматиче-

ский разбор, получать информацию через анализ текста, восстановление текста грамматического определения; создавать письменный текст (описание, повествование); принимать участие в составлении таблиц, схем;

3) учебно-логические: анализировать, классифицировать, обобщать, доказывать, составлять план текста, устанавливать логические связи между словами в предложении;

4) учебно-коммуникативные: вести диалоги на заданную тему, составлять рассказ о себе, своей семье, друзьях; использовать языковые знания в речи, умение поддерживать общение и организацию совместной деятельности в парах, группах, выступать с продуктами творческой деятельности перед классом [2, 23].

Таким образом, проведенный анализ программы свидетельствует о том, что структура и содержание программы построены на основе личностно-деятельностного подхода с учетом линейно-концентрического принципа, в программе учитываются принципы научности, доступности; преемственности, систематичности, сознательности и активности; развивающего обучения, коммуникативной направленности обучения русскому языку, межпредметных связей, что соответствует традиционной методике обучения русскому языку в начальной школе.

В отличие от традиционной, учебная программа в рамках обновленного содержания начального образования построена на использовании принципиально новых педагогических подходов к обучению, что является очень актуальным в условиях модернизации и переосмысления системы образования современного Казахстана [1].

Новизна подходов прослеживается уже в содержании обучения, являющимся более глубоким, состоящим из 4 разделов и 4 подразделов в последнем разделе. Принципиально новым является рассмотрение педагогических подходов к организации учебного предмета, подходов к

оцениванию результатов изучения предмета «Русский язык», сама организация содержания предмета «Русский язык» в русле новых подходов к обучению, выделение системы целей обучения и долгосрочного планирования.

Как видно, в учебной программе гармонично сочетаются традиционные подходы к обучению с инновационными педагогическими подходами к организации образовательного процесса, что и отмечено в Пояснительной записке к программе.

Отличительной особенностью данной программы является то, что в ней органично сочетается использование классических (ценностно-ориентированного, деятельностного, личностно-ориентированного, коммуникативного) подходов, нашедших отражение в традиционной программе, во взаимосвязи с новыми, инновационными подходами к обучению.

Использование инновационных подходов направлено на усиление личностно-ориентированного образования, оно прослеживается во всех разделах программы, при этом весь процесс обучения направлен на организацию активной деятельности ученика по самостоятельному «добыванию» знаний. Такой подход ориентирован на то, что весь учебный процесс направлен на развитие самостоятельной исследовательской деятельности учащихся в процессе равноправного сотрудничества участников образовательного процесса, использование интерактивных методов обучения в различных сочетаниях на основе инновационных педагогических технологий (диалоговая, рефлексивная, проектная, технология развития критического мышления, информационно-коммуникационная технология, включающая поиск, обработку, извлечение, создание и презентацию необходимой информации).

Такой инновационный подход к организации образовательного процесса позволяет превратить обучение в модель общения учащихся в реальном творческом процессе, предполагающего актив-

ный обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Особенностью программы является еще и то, что все содержание учебного материала построено на использовании материалов регионального характера (объекты, предприятия, источники информации), что в целом направлено на формирование казахстанского патриотизма.

При этом основным является коммуникативный подход, реализующийся в 4 видах речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение, письмо) в различных речевых ситуациях. Немаловажным фактором является использование текстов различных стилей и типов речи на базе сквозных тем, что предполагает правильное использование системы языковых и речевых норм. Изучение сквозных тем на каждом предмете создает возможности для широкого использования межпредметных связей всех дисциплин, изучаемых в начальной школе.

Межпредметные связи могут быть реализованы как на основе интеграции, так и координации различных предметов. Особый интерес в этом плане представляют собой языковые предметы, создающие широкое поле для реализации политики трехязычного образования, которая предполагает обучение не только трем языкам, но и организацию внеурочной деятельности учащихся на трех языках (казахском, русском и английском). Таким образом, создаются все возможности для создания полиязычной обучающей среды.

Ожидаемые результаты обучения представлены в виде системы целей обучения, служащих основой для определения содержания учебного предмета. Отличительной особенностью учебных программ является их направленность на формирование не только предметных знаний и умений, а также навыков широкого спектра. Выстроенная система целей обучения является основой развития следующих навыков широкого спектра: функциональное и творческое приме-

нение знаний, критическое мышление, проведение исследовательских работ, использование информационно-коммуникационных технологий, применение различных способов коммуникации, умение работать в группе и индивидуально, решение проблем и принятие решений. Навыки широкого спектра направлены на формирование функциональной грамотности, что является залогом успешности учащихся, как в школьной образовательной практике, так и в перспективе, после окончания школы.

Развитие личностных качеств в организационном единстве с навыками широкого спектра являются основой для привития учащимся базовых ценностей образования: «казахстанский патриотизм и гражданская ответственность», «уважение», «сотрудничество», «труд и творчество», «открытость», «образование в течение всей жизни». Эти ценности призваны стать устойчивыми личностными ориентирами учащегося, мотивирующими его поведение и повседневную деятельность.

Особенностью программы является то, что концептуальные положения и идеи программы в целостном виде представлены визуально в виде изображения, в центре которого находятся ценности как основной ориентир для определения содержательного и процессуального аспектов образования в школе, затем навыки широкого спектра как результаты на «выходе» из школы. В следующем круге представлены образовательные области как показатель функциональной полноты содержания образования. В последнем круге представлены все инновации, внедряемые в образовательный процесс.

Исходя из сказанного, логичным является определение основной цели обучения предмета «Русский язык», которая заключается в формировании функциональной грамотности, коммуникативной компетенции, обеспечивающей развитие всех видов речевой деятельности: слушания, говорения, чтения, письма как показателей общей культуры человека.

В логике данной цели выстроены и задачи обучения:

- формировать лингвистическое отношение к единицам языка;

- развивать умение анализировать, сравнивать, обобщать, систематизировать информацию через овладение аналитико-синтетической деятельностью в процессе изучения языковых явлений;

- формировать умение сознательно пользоваться предложением для выражения своих мыслей;

- формировать продуктивную речевую деятельность через обогащение и активизацию словарного запаса, развитие речевой культуры и культуры общения;

- формировать умение планировать, контролировать и оценивать учебные действия в процессе решения фонетических, лексических, грамматических, орфографических задач; определять наиболее эффективные способы достижения результата;

- формировать умение понимать причины успеха/неуспеха учебной деятельности;

- развивать творческие способности через формирование познавательного интереса и стремления совершенствовать свою речь;

- развивать интерес и любовь к родному языку через освоение окружающего мира и явлений окружающей действительности;

- развивать коммуникативные умения и навыки через умение слушать и слышать собеседника, готовность вести диалог и признавать возможность существования различных точек зрения, высказывать свою позицию, обосновывая ее в соответствии с языковыми нормами;

- приобретение и систематизация знаний о языке как основы речевой деятельности;

- формирование и развитие видов речевой деятельности (слушание, говорение, чтение и письмо) как навыков функциональной грамотности во взаимосвязи, навыков выбора средств языка в соот-

ветствие с целями, задачами и условиями общения;

- приобщение к культурному наследию народов Республики Казахстан;

- воспитание у учащихся уважения и внимания к мыслям и чувствам своих одноклассников;

- становление гуманистического мировоззрения, формирование интеллекта и духовного мира учащихся, приобщение их к национальным и общечеловеческим ценностям, основанным на национальной идее «Мәңгілік ел».

Таким образом, цели и задачи обучения предмету «Русский язык» должны содействовать становлению духовно богатой личности, которая умеет самостоятельно учиться и ориентироваться в информационном потоке.

В русле целей и задач обучения сформулированы и педагогические подходы к организации учебного процесса. К ним относятся:

- коммуникативно-деятельностный подход (обеспечение максимального приближения учебного процесса к реальному процессу общения);

- исследовательский подход (что я знаю, что я хочу узнать, чему я научился);

- развивающее обучение (учащийся овладевает системой учебных действий, учится конструировать свою учебную деятельность и управлять ею);

- дифференцированное обучение (постановка задач согласно потребностям ученика).

В программе определены рекомендуемые стратегии, методы и технологии обучения предмету «Русский язык»:

- стратегии (самоуправляемая, экспериментальная, критическая, коммуникативная, контекстная);

- технологии: работа в малых группах (команде), кейс-стади (анализ конкретных ситуаций), ролевые и деловые игры, модульное обучение;

- методы: проблемное обучение, индивидуальное обучение, опережающая самостоятельная работа, междисципли-

нарное обучение, обучение на основе опыта, проектный метод.

Кроме того, на каждом уроке должна планироваться коммуникативная, речевая направленность обучения: доказывать, аргументировать свое суждение, объяснять, комментировать, обобщать сказанное, вступать в диалог и т.д.

При этом степень освоения русского языка должна постоянно расширяться и углубляться по принципу «от простого к сложному»: от наблюдения за языковыми средствами, изучения их роли в образцовых текстах учащиеся должны переходить к созданию собственных текстов, к использованию полученных знаний в самостоятельной речевой деятельности.

Особенностью программы является то, что изучение языкового материала неразрывно связано с формированием основных видов речевой деятельности (слушания, говорения, чтения и письма) и осуществляется на основе работы с текстами различных типов и стилей речи. Такой комплексный подход будет способствовать развитию речевых навыков, умению осознанно применять приобретенные языковые и речевые навыки в процессе создания собственных высказываний / текстов в устной и письменной форме. Создание и интерпретация текстов производится с помощью учителя.

В программе даны подробные примеры заданий по различным видам речевой деятельности:

- по слушанию и говорению (выявление информации в соответствии с поставленной целью; постановка вопросов на основе прослушанного текста; построение высказываний в устной форме; интервью; дискуссии, диалоги);

- по чтению (прогнозирование развития событий по началу / концу текста или по заголовку; работа с различными источниками информации: интернет-ресурсами, словарями, справочниками, энциклопедиями, газетами и журналами, художественной литературой, подготовка презентаций, проспектов; работа с

литературой; использование различных стратегий и видов чтения: ключевые слова, ромашка вопросов (по Блуму), диаграмма Венна, ПМИ – плюс-минус-интересно, море вопросов, кластер и др.);

– по письму (подробное, краткое, выборочное и сжатое изложение, описывание своих личных впечатлений о фильме или книге; написание текстов разных типов и жанров (сказка, заметка, статья, репортаж, объявление и т.п.; написание небольшого сообщения/статьи в газету; написание альтернативного окончания к известной истории; предоставление информации в форме рисунков и диаграмм; составление текста по опорным словам, плану; списывание и письмо по памяти; корректирование собственных текстов и т.п.; выполнение фонетических, словообразовательных, грамматических и орфографических упражнений; списывание и письмо и т.д.).

Инновационность программы заключается в компетентном использовании информационно-коммуникационных технологий, что предполагает формирование базовых навыков использования ИКТ: поиск, создание и обработку информации, сотрудничество и обмен информацией и идеями, оценивание и совершенствование своей работы, работа с интернет-ресурсами, использование простых программ с переходом к более сложным (таким, как Word, PowerPoint), использование оборудования (принтер, сканер, цифровой фотоаппарат) для обработки информации, сохранения ее как отдельного документа в электронном виде (например, использование для презентации фото друзей и помещение их в слайдах); обучение с помощью электронных учебников.

Совершенно новым являются также подходы к оцениванию учебных достижений, которые осуществляются на основе применения критериального оценивания.

Критериальное оценивание основано на взаимосвязи преподавания, обучения

и оценивания. Результаты критериального оценивания используются для эффективного планирования и организации образовательного процесса. Критериальное оценивание включает формативное и суммативное оценивание.

Формативное оценивание проводится непрерывно, обеспечивает обратную связь между учащимся и учителем и позволяет своевременно корректировать учебный процесс.

Суммативное оценивание проводится по завершении изучения блока учебной информации в определенном периоде обучения, используется для предоставления обратной связи учащимся, выставления четвертных и годовых оценок по предмету.

Организация содержания учебного предмета «Русский язык» является также инновационной, это использование оборудования, предполагающего:

- доступ к Интернету;
- использование оргтехники: интерактивная доска/проектор/экран; компьютеры или ноутбуки, принтер, сканер; наушники, веб-камера; диктофоны/микрофоны; цифровой фотоаппарат;
- использование меловой доски; маркерной передвижной доски; флипчартов; шкафов для хранения и демонстрации работ учащихся;
- специальных канцтоваров: цветная бумага; фломастеры; цветные карандаши; маркеры; литература: книги с иллюстрациями, сборники стихов, современные рассказы, классические сказки, мифы, легенды, приключения; журналы, газеты, фильмы;
- справочники: толковый, словообразовательный, орфографический словари, словари синонимов, антонимов, фразеологизмов, этимологический словарь, справочники по грамматике;
- наглядный материал: иллюстрации, таблицы; дидактический и раздаточный материал;
- демонстрационный материал для учителя.

Общим в обеих программах является объем учебной нагрузки, составляющий для 4 класса 4 часа в неделю, то есть 136 часов в учебном году.

Несомненно, одним из достоинств программы является инновационный подход к организации содержания учебного предмета «Русский язык» и планируемых результатов обучения, расписанных по сквозным темам и разделам обучения, что предполагает изучение языкового материала на основе формирования основных видов речевой деятельности. Разделы обучения разбиты на подразделы, которые содержат в себе структурные компоненты видов речевой деятельности. Каждый подраздел содержит планируемые результаты по теме. Такое распределение содержания программы позволит учителю планировать свою работу и оценивать достижения учащихся согласно разработанным критериям.

В отличие от традиционной программы, предполагающей усвоение грамматического минимума, тематики связных текстов и общеучебных умений, в программе по обновленному содержанию объем учебного материала представлен более широко. Наряду с усвоением языкового материала, в программе основное внимание уделяется формированию навыков функциональной грамотности, обусловленных четырьмя видами речевой деятельности: слушание, говорение, чтение и письмо.

ЛИТЕРАТУРА

1. Учебная программа для начальной школы (2-4 классы с русским языком обучения) в рамках обновления содержания среднего образования (пробный вариант для апробации в 30-ти пилотных школах). – Астана, 2016. – 44 с.
2. Учебные программы по образовательной области “Язык и литература” уровня начального образования (1-4 классы). – Астана, 2013. – 92 стр.
3. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего образования), утвержденный Постановлением РК от 23 августа 2012 года №1080 (ГОСО РК 1.4.002-2012).

В программе предусмотрен комплексный подход к изучению языковых явлений и фактов в тесной взаимосвязи на основе развития речи в устной и письменной форме, что возможно при изучении сквозных тем. Этому подчинена и организация системы целей обучения, которые распределены по основным видам речевой деятельности и по классам.

Все цели обучения распределены по классам и основным видам речевой деятельности на основе тематических разделов (сквозных тем) в долгосрочном планировании, что позволяет реализовать принципы преемственности и перспективности на протяжении всего периода начального обучения.

Выводы

Таким образом, содержание и структура программы в рамках обновленного содержания начального образования отличаются внутренним единством, четкой последовательностью, системностью изложения, логичностью организации разделов обучения. Отличительной особенностью данной программы является ее новизна, инновационный комплексный подход к содержанию обучения, внедрение новых технологий, форм и методов обучения и оценивания, что позволяет качественно изменить обучение подрастающего поколения граждан суверенного Казахстана в условиях модернизации образования.

REFERENCES

1. The training program for elementary school (2-4 classes with training Russian) within updating of maintenance of secondary education (trial option for approbation at 30 pilot schools). – Astana, 2016. – 44 p.
2. Training programs on educational area "Language and literature" of the level of primary education (1-4 classes). – Astana, 2013. – 92 p.
3. State obligatory standard of secondary education (primary, main secondary, general secondary education), No. 1080 (GOSO RK 1.4.002-2012) approved by the Resolution RK of August 23, 2012.

*ЖҰМАШЕВА А.Ш., САМЕТОВА Ф.Т. БАСТАУЫШ БІЛІМНІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН
МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ОРЫС ТІЛІНЕН БАҒДАРЛАМА ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ*

Мақала авторлары «Назарбаев зияткерлік мектептері» АҚ Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім беру академиясымен, ЖОО-ң ғалымдарымен және тәжірибелі ұстаздармен бірігіп жасаған 30 пилоттық мектептерде сынақтан өткізілетін Бастауыш сыныптарға арналған оқу бағдарламасының сынама нұсқасына сараптау жасады. Мазмұны өзгертілген Бағдарлама қазіргі таңда қолданылып жатқан тілдік пәндер бойынша оқу бағдарламаларымен салыстырылды (ол Оқу бағдарламалары Қазақстан Республикасы Үкіметінің №1080 Жарлығымен 2012 жылы 23 тамызында бекітілген).

Жаңа бағдарлама ерекшеліктеріне дәстүрлі амалдарды (құндылыққа бағытталған, іс-әрекеттік, тұлғаға бағытталған, коммуникативтік) қолдана отырып, оқытудың жаңа инновациялық амалдарын кіріктіру жатады.

Кілтті сөздер: оқу бағдарламасы, орыс тілі, бастауыш білім беру.

*ZHUMASHEVA A., SAMETOVA F. RUSSIAN LANGUAGE TEACHING CONCEPT
IN THE CONTEXT OF UPDATED CONTENT OF PRIMARY EDUCATION*

The authors compare the trial version of the primary school curriculum being tested in 30 pilot schools with the existing language teaching curricula developed under the basic provisions of the State Compulsory Standard of Secondary Education (primary, basic secondary, general secondary education) and approved by the Resolution of the RK Government of August 23, 2012 No. 1080. The trial version was developed by Nazarbayev Intellectual Schools together with the I.Altynsarin National Academy of Education, university scientists and secondary school teachers. The comparative analysis was aimed to detect the concept of formation, the features and intrinsic characteristics of the new curriculum.

The new program is distinguished by an organic combination of classical (such as value-oriented, activity, person-oriented, and communicative) approaches reflected in the traditional program with the new innovative approaches to teaching.

Keywords: curriculum, Russian language, primary education.

ӘОЖ 37.014.6:004.414.23(574)

**ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҚЫЛАУДЫҢ КӨПДЕНГЕЙЛІ
СЕМАНТИКАЛЫҚ АҚПАРАТТЫҚ МОДЕЛІНІҢ
КОМПЬЮТЕРЛІК ЖҮЙЕСІ****А.Е. САҒЫМБАЕВ**

п.ғ.д., профессор

Ә.Е. ЖАҚСЫЛЫҚОВ

PhD докторанты

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

e-mail: zhasin2006@mail.ru

Мақалада оқыту нәтижелерін бақылауға арналған компьютерлік тестілеу жүйесін жасау барысында технологиялық платформаны, мәліметтер қорын басқару жүйесін (МҚБЖ), программалау тілін және фреймворкты таңдау мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері, Web қосымшасын техникалық іске асыру, жүйенің программалық және логикалық архитектурасы баяндалған. Көпденгейлі семантикалық ақпараттық моделінің компьютерлік тестілеу жүйесінің құрылымының жүзеге асырылған ортасы туралы мәліметтер келтірілген. Тест тапсырмаларының көпденгейлілігін қамтамасыз ету үшін, иерархиялық түрдегі деңгейлер және семантикалық ұғымдар мен олардың арасындағы байланыстар еңгізілуі керектігі негізделген. Оқыту нәтижелерін бақылаудың көпденгейлі семантикалық ақпараттық моделінің компьютерде іске асырылуының ерекшелігі, семантикалық желілердің көмегімен көпденгейлі тест тапсырмаларының жасалуы мектеп информатикасы үшін әмбебап құрал екендігін атап өтуге болады.

Кілттік сөздер: тестілеу жүйесі, көпденгейлі семантикалық ақпараттық модель, компьютерлік іске асыру, семантикалық желілер.

Кіріспе

Қазіргі кезде білім алушылардың оқыту нәтижелерін бақылау мақсатында бейімделген компьютерлік тестілеу моделін жасау өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Білім алушылардың оқыту нәтижелерін бақылау үшін нақты жағдайды имитациялау мақсатында оларға әр ретте қиындық деңгейлері артып отыратын тапсырмаларды тұжырымдап және оларды орындау әрекеттерін «басқаруды», сонымен қатар соңғы бағалау шешімін қабылдау үдерісін компьютерде объективті түрде модельдеу қажеттілігі туындайды. Олай болса, білім алушылардың оқыту нәтижелерін нақты және объективті бақылауды компьютерде модельдеу

үшін оның көпденгейлі семантикалық ақпараттық моделін компьютерде іске асыру қажет. Семантикалық модель – доғалармен біріктірілген төбелерден тұратын және қатынас доғалары арқылы қандайда бір ұғымдардан бастап, пәндік аумақтың басқа да ұғымдарының арасындағы логикалық байланысты көрсетуге болатын графикалық сызба, ал, ақпараттық модель мәліметтердің абстракті типімен ұсынылған және компьютерлік орта талаптарына сай құрылымданған айнымалылардың жиынымен сипатталатын модель болып табылады [1]. Семантикалық-ақпараттық модель құрылымдау және абстракциялау механизміне ие және табиғи тілге оңай айналады, ақпаратты-іздеу режимін

ұйымдастыруға ыңғайлы, сондықтан да оны компьютерде іске асыру жеңіл.

Негізгі бөлім

Технологиялық платформаны таңдау. Оқыту нәтижелерін бақылаудың көпдеңгейлі семантикалық ақпараттық моделін компьютерде техникалық іске асыруға кіріспей тұрып болашақ тестілеу жүйесі үшін технологиялық платформаны таңдап алу қажет болды. Мұндай платформалардың екі түрін атап айтуға болады: Біріншісіне web

және «өзіміздің» API (қолданбалы программалау интерфейсі, яғни «туған» деп аталатын қосымша) қосымшасын, ал екінші түріне Visual Studio, Embacadero Rad Studio, Xcode, Android Studio және т.б. программалау жабдықтарын қолданып машиналық және аралық кодқа компиляцияланған программалық жабдықтарды жатқызуға болады.

Екеуінің де артықшылықтары мен кемшіліктерін келесі кестеде көрсетуге болады:

1-кесте – API «туған» қосымшаларының артықшылығы мен кемшілігін көрсететін жиынтық кестесі

Артықшылығы	Кемшілігі
Операциялық жүйенің барлық артықшылықтарын қолдану мүмкіндігі (физикалық құрылғыларға, файлдық жүйеге және т.б. қолжетімділігі).	Кодтың операциялық жүйеге қатып қалған байланысы.
Web қосымшаға қарағанда орындалу жылдамдығы жоғары.	Программаны басқа платформаларға аудару үшін кедергілердің бар болуы және тәуелділігі.
Желіден тәуелсіздігі.	Құру және таратудың соның ішінде жаңартудың күрделілігі.

2-кесте – Web қосымшаларының артықшылығы мен кемшілігін көрсететін жиынтық кестесі

Артықшылығы	Кемшілігі
Код таңбаларының операциялық жүйеден тәуелсіздігі.	Операциялық жүйенің барлық артықшылықтарын қолдану мүмкіндігінің жоқтығы (физикалық құрылғыларға, файлдық жүйеге және т.б. қолжетімсіз).
Web қосымшаны әртүрлі платформалардың арасында аудару үшін кедергілер мен тәуелділіктің болмауы (кроссплатформалы).	API «туған» қосымшаға қарағанда орындалу жылдамдығының төмендігі.
Құру және таратудың соның ішінде жаңартудың қарапайымдылығы.	Жұмыс істеудің желіге тәуелділігі.

Артықшылықтары мен кемшіліктерін саралай және салмақтай отырып, тестілеу жүйесін web қосымшасы түрінде жасауға шешім қабылдадық. Қазіргі уақытта заманауи html5 және javascript стандарттарын қолдайтын браузерлердің көп таралғандығының арқасында

web қосымшаларының мүмкіндігін айтарлықтай кеңейтті. Осылардың ішінде интерактивтілік қажет болатын жағдай үшін canvas, svg контейнерлерінің мультимедиялық мүмкіндіктерін айтпаса болмайды.

Оқыту нәтижелерін бақылаудың

көпдеңгейлі семантикалық ақпараттық моделін компьютерде іске асыру web қосымшасы түрінде жасалатындығын ескере отырып, тестілеу жүйесінің білім беру орындарында таралуын айтарлықтай жеңілтетеді. Оны оқытуда сынап көру үшін тұрақты интернет және браузер болса жеткілікті және қолданушы оны орнатып, баптауына уақыт кетірмейді. Сонымен бірге бұл жүйемен жұмыс істеу үшін дербес компьютерде тәжірибелі қолданушыны, білікті маманды қажет етпейді.

Программалау тілін және фреймворкты таңдау. Кейінгі жылдары web қосымшаларын жасау аумағында айтарлықтай өзгерістер болды. Егер, 2000 жылдардың басында Perl тілі, корпоративтік секторда ASP және Java тілдері үстемдікке ие болса, ал қазіргі уақытта PHP, Python, Ruby сияқты бағдарламалау тілдері үстемдікке ие. Соңғы екі тіл танымалдылыққа енді ие болып келе жатыр. Оған Google, IBM және сол сияқты ақпараттық технологиялар индустриясындағы алып компаниялардың қолдауы, сонымен қатар батыстық жетекші университеттердің ғылыми курстары және lynda.com, courser және т.б. сияқты танымал оқу курстарының кеңінен таралуы әсер етіп жатыр.

Дегенмен де осылардың бәріне қарамастан, PHP тілі танымал тілдердің

рейтингісінде өзінің орнын жоғалтпай және де web қосымшаларын жасау саласында нөмірі бірінші тіл болып қалып келеді [2]. Саны бойынша жасалған танымал CMS (мазмұнды басқару жүйесі), фреймворк және мүмкін болатын барлық кітапханалардың ішінде бұл тіл әлі де көшбасшылықты бермей келеді. Осының жалғыз өзі PHP тілін таңдауға негіз бола алады, тілдің синтаксисі қаншалықты «сәнді» болса да ең бастысы тапсырманы аз күш жұмсай отырып және уақытында орындау.

Оқыту нәтижелерін бақылаудың көпдеңгейлі семантикалық ақпараттық моделін компьютерде іске асыру мақсатында платформа үшін CMS пен фреймворк таңдау кезінде таңдау фреймворк пайдасына шешілді. Фреймворктердің CMS-тен айырмашылығы қолданыстағы бар кодқа толықтырылған өзгертулерсіз қолдануға жарамайды. Дегенмен, CMS-тен тағы бір айырмашылығы неғұрлым икемді және әртүрлі кітапханалармен оңай кірістіріледі. Ал, мазмұнды басқару жүйелері (Joomla, Wordpress, Drupal және т.б.) кішігірім баптаулармен және кодқа ешқандай өзгеріс енгізбей ақ қолдануға дайын.

CMS пен фреймворктердің артықшылықтары мен кемшіліктерін келесі кестелерде көрсетуге болады:

3-кесте – CMS-тің артықшылық және кемшілік жақтарын көрсететін жиынтық кестесі

Артықшылығы	Кемшілігі
Салыстырмалы түрде айтсақ менгерудің жеңілдігі	CMS коды модульдермен және кітапханалармен толтырылған
Жұмысты бастау үшін бағдарламалау дағдылары талап етілмейді	Орындалу жылдамдығы фреймворктерден төмен
	Модульдер (плагиндер) коды CMS архитектурасына қатты байланыстырылған

4-кесте – Фреймворктердің артықшылық және кемшілік жақтарын көрсететін жиынтық кестесі

Артықшылығы	Кемшілігі
Фреймворктың архитектурасына модульдер (плагиндер) кодының әлсіз байланысы	Салыстырмалы түрде айтқанда меңгерудің күрделілігі
Орындалу жылдамдығы CMS тен қарағанда жоғары	Жұмысты бастау үшін программалау дағдылары қажет
CMS пен салыстырғанда фреймворк коды модульдермен және кітапхана-лармен аз толтырылған	

Осылардың барлығын, яғни артықшылықтары мен кемшіліктерін екшеп, өлшей отыра тестілеу жүйесін фреймворк негізінде жасау ұйғарылды.

RНР тілінде жазылған әртүрлі көптеген фреймворктердің ішінен Yii2 Framework өзінің көп таралғандығымен және икемділігімен өзінің мәртебесінің жоғары екендігін көрсетті [3]. Қазіргі уақытта келесі танымал фреймворктер қол жетімді: Kohana Framework, Zend Framework, Symphony Framework. ТМД елдерінде көбіне Yii2 Framework таралған, сондықтан әзірлеушілердің ірі қауымдастықтары көптеп табылады, яғни бұл платформа үшін интернеттің орыс тілді сегментінде жақсы құжатталған ақпарат бар. Әзірлеуші өзіне қойған түрлі мақсатқа байланысты фреймворк үшін көптеген модульдер бар.

Мәліметтер қорын басқару жүйесін (МҚБЖ) таңдау. Мәліметтер қорын басқару жүйесі (МҚБЖ) нарығында web қосымшаларының таралуының басынан бастап мәліметтер қорын басқару жүйесінің көшбасшысы болып MySQL

өзгеріссіз қалды. RНР сияқты ашық, бастапқы кодымен қол жетімді және қолданылуы тегін. Бірақ бір кездері МҚБЖ дамуында оның иесі Sun Microsystems – Oracle компаниясының иелігіне өткенде болашақта ашық МҚБЖ болып қалуына қоғамдастықтардың алаңдаушылығын тудырды. Қуанышқа орай қорқынышымыз негізсіз болды. Жалпы барлық дерлік мүмкін болатын тапсырмалар үшін MySQL мәліметтер қорын басқару жүйесі толығымен жеткілікті.

Оқыту нәтижелерін бақылаудың көпдеңгейлі семантикалық ақпараттық моделінің тестілеу жүйесінің құрылымы. Білімді бақылаудың көпдеңгейлі ақпараттық моделінің тестілеу жүйесі Yii2 ортасында RНР framework арқылы жүзеге асырылды [5]. Yii2 advanced үлгісі таңдалып алынды. Мәліметтер MySQL деректер қорында сақталады.

Сайттың әкімшілік бөліміндегі файлдар backend каталогында орналасқан. Ал клиенттік бөліміндегі файлдар frontend каталогына жинақталған (1-сурет).

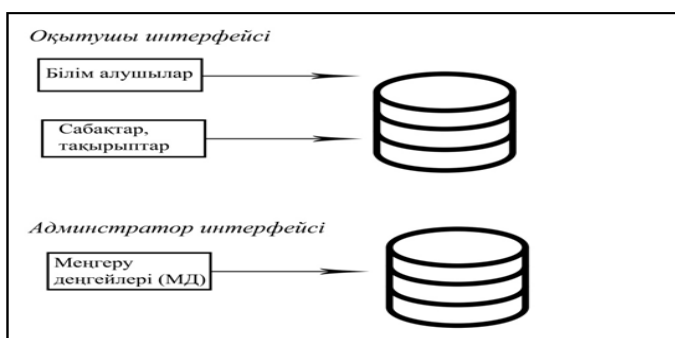
1-сурет – Сайттағы каталогтар құрылымы

Тестілеу жүйесі framework модулі орналасқан. Модуль конфигурациялық түрінде жазылған. Ол backend және frontend-тері test каталогтарында арқылы жұмысқа қосылады (2-сурет).

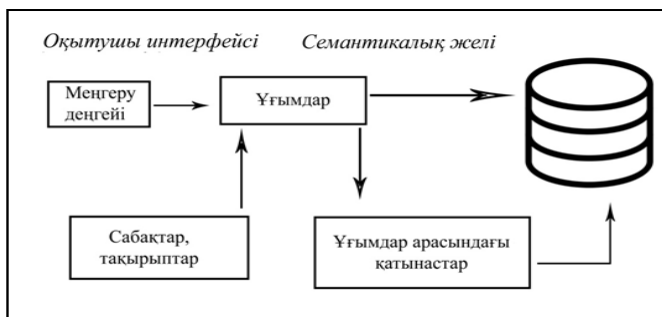
2-сурет – Файлдардың конфигурациясы

Жүйенің негізгі логикасы модульдің MVC паттерннің модельдерінде жинақталған. Сонымен қатар, басқа тілдерді қолдануға мүмкіндік беру үшін әр моделге Multilingual Behavior плагині қосылады. Соған байланысты әрбір модельдің класына аударманы қолдайтын класс сәйкес келеді. Логикалық құрылымы. Оқытушы тест тапсырмаларын жасау үшін алдымен базалық элементтерді құру керек. Оларға мыналар жатады: топтар, білім алушылар, пәндер, тақырыптар (3-сурет).

3-сурет – Негізгі элементтердің логикалық ұйымдастырылуы

Сонымен қатар, тесттің көпдеңгейлігін ұғымдар мен олардың арасындағы байланыстар енгізілуі керек (3-сурет). қамтамасыз ету үшін, иерархиялық түрдегі деңгейлер және семантикалық

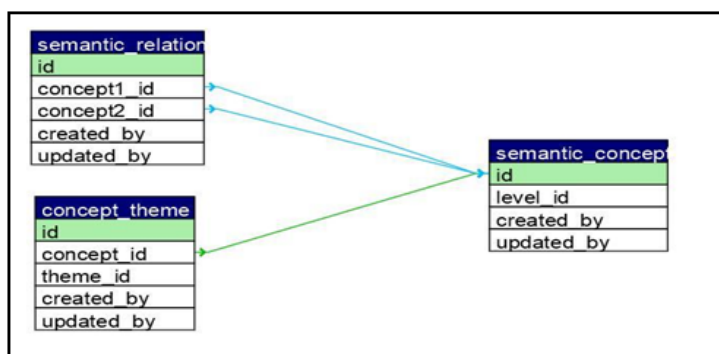

4-сурет – Семантикалық байланыстардың логикалық ұйымдастырылуы

Білімді бақылаудың көпдеңгейлі ақпараттық моделін компьютерде іске асыру үшін базалық элементтер құрылған соң тест тапсырмаларын құрастыруға болады. Әрбір тест тапсырмасына қажетті деңгейді сәйкестендіріп байланыстыру қажет. Тестілеу барысында осы сәйкестендірілген деңгейлер қолданылады.

Семантикалық тордың ұғымдары

және олардың арасындағы байланыстар мәліметтер қорында жазбалар ретінде сақталынады. Ұғымдар арасындағы байланыс көп – көпке түрінде жүзеге асырылған. Оған қоса, пәндер арасындағы байланыстар болу үшін әрбір семантикалық ұғымға пәннің тақырыбы сәйкес қойылады. Мәліметтер қорында бұл біреуі – көпке түрінде жүзеге асырылған (5-сурет).

5-сурет – Семантикалық байланыстардың жазбалары сақталатын кестелер арасындағы байланыстар

Деңгейлерді іске асыру да мәліметтер қорын басқару жүйелерінің кестелерінің жазбаларына негізделген. Иерархиялық

түрді көрсету үшін, әрбір жазбаның түпкі деңгейден басқа аналық жазбаға сілтемесі болуы керек (6-сурет).

Структура таблицы		Связи							
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Комментарии	Дополнительно	Действие
1	id	int(11)			Нет	Нет		AUTO_INCREMENT	Изменить
2	parent_id	int(11)			Да	NULL			Изменить
3	created_by	int(11)			Нет	Нет			Изменить
4	updated_by	int(11)			Нет	Нет			Изменить

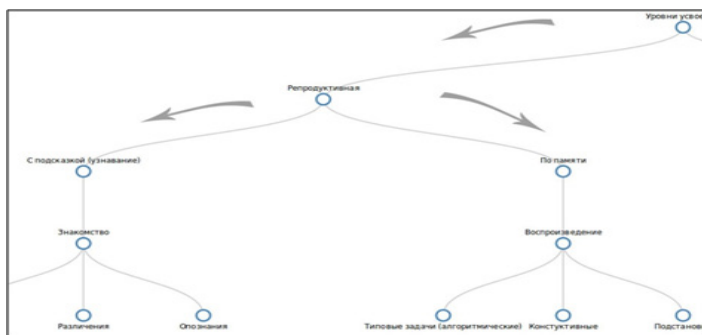
☐ Отметить все С отмеченными: ☐ Обзор ☐ Изменить ☐ Удалить ☐ Первичный
☒ Уникальный ☒ Индекс

6-сурет – Иерархиялық байланысты көрсететін phpMyAdmin жұмыс үстелінің скриншоты

Көпдеңгейлі тест жүргізу барысында сұрақтар деректер қорынан рет ретімен шығарылмайды. Тестілеу барысында білім алушының берген жауабына қарай келесі тапсырма беріледі.

Енді тест тапсырмаларын беру алгоритмін қарастырайық:

Алдымен ең жоғарғы деңгейге сәйкес тапсырма беріледі. Егер оларға дұрыс жауап берілсе (немесе, белгілі бір пайызы дұрыс болса), онда ағымдағы деңгей сол жаққа өтеді де, сол деңгейдің сұрақтары шығарылады (7-сурет).

7-сурет – Тест тапсырмаларының деңгейлері

Егер ағымдағы деңгейдің сұрақтарына дұрыс жауап берілмесе, онда оң жақтағы (көрші) деңгейдің сұрақтары алынады. Егер оң жақтағы деңгейлер жоқ болса, онда жоғары жатқан деңгейден көрші деңгейге көшіп, сол деңгейдің сұрақтары алынады.

Қорытынды

Оқыту нәтижелерін бақылаудың көпдеңгейлі семантикалық ақпараттық моделінің компьютерлік жүйесі кез кел-

ген пәннен білім алушылардың оқыту нәтижелеріне қойылатын талаптарға сай, объективті және жан-жақты бақылай отырып, бақылау нәтижелерінің негізінде болашақта пәнді оқыту әдістемесіне түзету енгізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, заманауи білім беру технологиялары мен ақпараттық технологияларды интеграциялау тұрғысынан қарастырылған жүйе деп есептеуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сағымбаева А.Е., Жақсылықов Ә.Е. Семантикалық желіні пайдаланып информатикадан оқыту нәтижелерін бақылау // «Интеллектуалдық ақпараттық және коммуникациялық технологиялар – «ҚАЗАҚСТАН–2050» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана, 2017. – Б.258–261.

2. <https://php.net/manual/ru>.

3. <https://github.com/yiisoft/yii2/tree/master/docs/guide-ru>.

4. <https://yiiframework.com.ua/ru/doc/guide/2/>.

5. Сағымбаева А.Е., Жақсылықов Ә.Е. Білімді бақылаудың көп деңгейлі ақпараттық моделін компьютерде іске асыру мәселесі // «Заманауи ғылым және білімнің өзекті мәселелері мен инновация тенденциялары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Түркістан, 2017. – Б.510 – 514.

6. <https://learn.javascript.ru>.

7. Флэнаган Д. JavaScript. Толық нұсқаулық. 6-шы басылым. ISBN: 978-5-93286-215-5, "Символ-Плюс", – 2012, Б. 1080.

8. Мейер Е. "CSS. Стилдердің каскадтық кестелері. Толық нұсқаулық". 3-ші басылым. ISBN: 5-93286-107-X, Символ-Плюс, 2008. – Б. 576.

9. <http://www.mysql.ru/docs/man/>.

REFERENCES

1. Sagymbaeva A.E, Zhaxylykov A.E. Monitoring the results of teaching computer science with the use of semantic networks // International scientific and practical conference

«Intellectual information and communication technologies as tools for realization of the third industrial revolution devoted for the strategy KAZAKHSTAN-2050». – Astana, – 2017. P.258-261.

2. <https://php.net/manual/ru>.

3. <https://github.com/yiisoft/yii2/tree/master/docs/guide-ru>.

4. <https://yiiframework.com.ua/ru/doc/guide/2/>.

5. Sagymbaeva A.E, Zhaxylykov A.E. Problems of computer implementation of multilevel information model of knowledge control // International scientific-practical conference "Current issues of innovations and trends in contemporary science and education". – Turkestan, – 2017. – p. 510-514.

6. <https://learn.javascript.ru>.

7. Flanagan D. JavaScript. Detailed guide. 6th edition. ISBN: 978-5-93286-215-5, Simbol Plus", 2012, P.1080.

8. Meyer E. CSS. Cascading style sheets. Detailed guide. 3th edition. ISBN: 5-93286-107-X, Simbol Plus, 2008. P. 576.

9. <http://www.mysql.ru/docs/man/>.

САГИМБАЕВА А.Е., ЖАКСЫЛЫКОВ А.Е. КОМПЬЮТЕРНАЯ СИСТЕМА МНОГОУРОВНЕВОЙ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ МОДЕЛИ КОНТРОЛЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматриваются вопросы выбора технологической платформы, системы управления базами данных (СУБД), языка программирования и фреймворка во время разработки системы компьютерного тестирования, предназначенной для контроля результатов обучения. Также в работе описаны их преимущества и недостатки, техническая реализация Web-приложения, программная и логическая архитектура системы. Приведена информация о среде реализации структуры компьютерной системы тестирования многоуровневой семантической информационной модели. Обоснована необходимость внедрения иерархических уровней и семантических понятий, а также связей между ними для обеспечения многоуровневости тестовых заданий. Стоит отметить, что особенность компьютерной реализации многоуровневой семантической информационной модели контроля результатов обучения, разработка тестовых заданий с помощью семантических сеток является универсальным средством для школьной информатики.

Ключевые слова: система тестирования, многоуровневая семантическая информационная модель, компьютерная реализация, семантические сети.

SAGYMBAEVA A.E., ZHAXYLYKOV A.E. COMPUTER SYSTEM OF MULTI-LEVEL SEMANTIC INFORMATION MODEL FOR LEARNING OUTCOME CONTROL

The authors focus on the choice of technological platform, the database management system (DBMS), the programming language and the framework when developing a computer testing system to control the learning outcome. The paper describes their advantages and disadvantages, the technical implementation of Web-application, the software and logical architecture of the system; provides information on the environment for the system structure implementation; substantiates the necessity for the introduction of hierarchical levels and semantic concepts, as well as the links between them to ensure multiple-level system of test tasks. The computer implementation of a multi-level semantic information model for learning outcome control, the development of test tasks using semantic nets is a universal tool for school computer science.

Keywords: testing system, multi-level semantic information model, computer implementation, semantic nets.

ОӘЖ. 373.1.02:372.8

БАЛА МІНЕЗІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**¹А.М. ЖУБАНДЫКОВА**

п.ғ.к., қауымд.проф.м.а.

²Н.С. САЙЛАУОВА

п.ғ.д.

¹Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
²Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
e-mail: akgul71@mail.ru

Мақалада балалардың мінез-құлқын қалыптастырудың ерекшеліктері жөнінде жазылған. Сәби шақ – бала тұлғасын дамытудың негізгі кезеңі болып табылады. Баланы адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі бағыты болып баланың мәдени мінез-құлқын қалыптастыру танылады.

Балаларды адамгершілікке тәрбиелеу – адамның ішкі жан дүниесінің әсемділігінен бастап, сыртқы келбеті, ой әсемдігі мәселелерін қамтиды.

Балалардың мінезінің қалыптасу нәтижелілігі ең алдымен отбасы мен қоршаған ортасына, мектепке дейінгі ұйымдарға байланысты.

Зерттеу жұмысымыздың тәжірибелік бөлімінде ата-аналармен сауалнама жүргіздік. Балаға отбасында, мектепке дейінгі ұйымдарда дұрыс тәрбие берілсе, баланың рухани адамгершілік қасиеті, еңбекке баулу тәрбиесі, қоршаған ортаға деген көзқарасы да өзгеше болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік алдық.

Кілттік сөздер: мәдениет, мектеп жасына дейінгі кезең, тәрбие технологиясы, мәдени мінез-құлқын қалыптастыру.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру аясында мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбиелеу, оқыту үдерісінің сапасын арттыру өзектілігі арта түсті [1].

Бұл мемлекеттің ұлттық дамуының фундаменталды ресурстарының бірі ретінде мектепке дейінгі білім беруді қарастырылуымен байланысты және білім берудегі басымдықтардың өзгеруімен себептеледі, заманауи әлеуметтік-экономикалық және ақпараттық-технологиялық жағдайда өзіне, басқа адамдарға әлемді тануға көзқараста акценттердің адамға жылжуы педагогтың жоғары кәсібилігін талап етуді көздейді.

Ендеше, заманауи қоғамға тәрбиеші-орындаушы емес, тәрбиеші-зерттеуші,

жоғары білімді, бастамашы тәрбиеші қажет. Олай болса мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру мектепке дейінгі ұйымдардағы оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруға, тәрбие жұмысының мақсаты мен міндетіне және осы жұмысты ұйымдастырушы тәрбиешіге байланысты.

Балалардың мінез-құлқын тәрбиелеуде тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру – маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Балаларды тәрбиелеу мен оқыту үдерісіне тікелей жауапты тәрбиеші. Күнделікті балалардың іс-әрекеті тәрбиеші бақылауында болады. Тәрбиеші олардың қателіктерін тауып, жөндеп, мінез-құлық мәдениетінің тәртібімен жаттықтырып отырады.

Қазіргі таңда білім мен тәрбие мазмұнын жаңарту ісі жаңа талаптарды қоюда. Жас ұрпақтарды тәрбие беру

мәселесі бойынша, яғни балаларды саналы тәртіпке және мінез-құлқын тәрбиелеу бойынша И.С.Маренко, Г.Вицлак, Н.В.Ефременко, Л.И.Рувинский, Г.Сабиров, О.С.Богданова, Ф.А.Бобковтың еңбектерін ерекше атауға болады. Сонымен бірге жас ұрпаққа көркем өнер арқылы, этика, эстетикалық тәрбие беру мәселесін Ә.А.Қалыбекова, Е.Ш.Қозыбаев т.б. өз еңбектерінде тарихи тәжірибелерді, мәдени ұлттық дәстүрлерді ескере отырып қарастырды.

Негізгі бөлім

Бүгінгі таңда қоғамдағы ірі өзгерістер мен күрделене түскен экономикалық жағдайлар жас ұрпақ психологиясына айрықша әсер етіп қана қоймай, күн сайын күшейе түскен бұл қолайсыз факторлар балабақшадағы оқу-тәрбие үрдістерін жаңартудың баламалы жолдарын іздестіруді талап етеді. Балабақшаға балалар көбінесе отбасынан мінез-құлқы қалыптасып келеді де, бұдан кейінгі оқу-тәрбие ісі оларға ата-анасы берген қабілеттерін шыңдау үшін бағытталады. Міне, осы орайда, балалардың бойындағы жағымды қасиеттерді оятып, жағымсыз мінез, әдеттерді жою талабы педагогикалық іс-әрекеттердің тиімділігіне байланысты.

Бала мінезінде мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап айтарлықтай өзгерістер пайда болады, дамуының әлеуметтік жағдайы түп-тамырымен өзгереді, бала үшін жетекші орын алатын оқу әрекеті қалыптасады.

Обухова Л.Ф. баланың жеке қасиеттерінің психикалық дұрыс дамып жетілуі үшін әлеуметтік педагогтік ұжымдардың кәсіптік белгілері, ата-аналардың саналы көзқарасы және осы принциптерге негізделген балабақша мен отбасы арасындағы тығыз одақ, нәтижелі жұмыс қажет деп көрсетеді [2].

Мектеп жасына дейінгі кезеңіндегі баланың жеке басына тән қасиеттерді тек «Мен» деген қасиет тұрғысынан ғана бағалап қоймай, тиісті мөлшерге қалайша бағынады, мінезі, ерік-жігері қандай,

ашуланғыш, не сабырлы келе ме, әсемдікті ажыратудағы талғамы және өзгелермен қатынасы қандай – осы жөнінде де алып қарауға болады. Мінез-құлқы нашар балалар көбінесе ашуланшақ, ызақор болып келеді. Баланы шеттен тыс еркелетсе, онда ол болмашы нәрсеге тез ашуланып, күйіп-пісетін күйді басынан өткереді. Ал кейде керісінше, күтпеген жағдайда «жақсы», «өте жақсы» деген мадақтау естісе, бала қатты қуанғанын жасыра алмайды.

Өзін-өзі бағалауы ең алдымен жеке тұлғаның әрекеті арқылы қалыптасады. Бірақ бағаны әрдайым айналадағы адамдар береді. Өзіне деген сенімі өзгелердің пікірі арқылы қалыптасады [3]. Мектеп жасына дейінгі баланың айналасындағы адамдар баламен үнемі дұрыс қарым-қатынас жасаса, онда ол өзін осы сыйластыққа лайық екенмін деп санайды, ал егер керісінше, оның жасаған сәттерінің кемшіліктерін бетіне басып, ұрсып, жаратпай жатса, оған өзіме лайық емеспін деп өзін-өзі бағалауы төмендейді. Бұндай жәйттар баланың реакциясын әртүрлі (апатия, цинизм (шектен шыққан арсыздық), агрессия және тағы басқа) етіп өзгертетіні сөзсіз.

Балаларды адамгершілікке тәрбиелеу – адамның ішкі жан дүниесінің әсемділігінен бастап, сыртқы келбеті, ой әсемдігі мәселелерін қамтиды.

Мектеп жасына дейінгі балаларды балаларда адамгершілік дағдыларын қалыптастыру ұзақ уақытқа созылатын процесс болуымен қатар, күрделі де, көп қырлы процесс. Ол балалардың сана-сезіміне ықпал етуді, оларда жақсы әдет пен мінез құлықты, адамгершілік сезімі мен қасиеттерді қалыптастыруды және еркі мен тілегін бағыттай білуді талап етеді.

«Көз көргенін, көсеу түрткенін біледі», – дейді дана халқымыз. Дүниеге бала «әдеп» деп кірсе, үлкендер ықпалымен тәлім тәртібіне жаттықтырса, жақсы мінез сол баланың бойына үйір келеді.

Ғылыми-зерттеу деректерге сүйенетін болсақ, мінез-құлық мәдениетінің негізі

– бұл жеке басқа қойылатын талаптар: мектеп жасы балаларының тәртіп ережелері, қоғамдық тыйымдар, әдеп, өнер, еңбек ұжымындағы тәртіп, өзін-өзі басқару.

Балалардың мінезінің қалыптасу нәтижелілігі ең алдымен отбасы мен қоршаған ортасына, мектепке дейінгі ұйымдарға байланысты. Отбасы мен мектепке дейінгі ұйымдарда дұрыс тәрбие берілсе, баланың рухани адамгершілік қасиеті, еңбекке баулу тәрбиесі, қоршаған ортаға деген көзқарасы да өзгеше болады. Топ тәрбиешісі мен ата-аналар баланың мінез-құлқын қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. Сондықтан да педагог жүргізетін тәрбие жұмысының нәтижелері оның ата-аналарымен жұмыс жасай білуіне, олармен ортақ тіл тауып, олардың көмегі мен қолдауына сүйене білуіне байланысты. Тәрбиеші мен ата-ананың қарым-қатынасында басты рөлді педагог атқарады. Өйткені тәрбие жұмысы оның негізгі жұмыс бағыты. Оның арнаулы дайындығы бар, ол әртүрлі педагогикалық жағдаяттарды іскерлікпен қолданатын тәрбие құралдарының бай арсеналына ие.

Қорытынды

Балалардың мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеудің жолдарын анықтау үшін қаламыздағы білім беру орталықтары мен мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілері, сонымен қатар ата-аналардан мінез-құлық мәдениеті туралы сауалнамалар жүргізіп, мынандай қорытынды жасадық:

– мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлық мәдениетін мектепке дейінгі кезеңнен бастап қалыптастыру қажет;

– мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда тәрбие жұмыстарының нәтижесі жоғары;

– баланың мінез-құлық мәдениетінің жоғары болуына ұйымдастырылған жұмыстардың осы мақсатты қамтып, жұмыстың тәрбиелік мазмұны ерекше орын алатынын байқадық;

– мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда ұлттық салт-дәстүрлерді

және инновациялық технологияларды пайдалану қажеттігін байқадық;

– баланың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру тек тәрбиешіге байланысты емес, сонымен бірге ата-анасы мен отбасы мүшелеріне де байланысты екенін анықтадық.

– мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда баланың өз-өзі басқаруы мен өзі әрекет жасаса ғана белгілі жетістікке жете алатынын байқауға болады.

Бұл берілген анықтамаларды мектепке дейінгі ұйымдарда жүргізілген зерттеу жұмыстары мен тәрбиешілер, ата-аналармен қарым-қатынас жасай отырып осындай тұжырым жасалынды. Бұл тұжырымға төмендегідей сипаттамалар беріледі:

– мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін іс-шараларға тартуда олардың іскерліктері мен неге қабілеттілігі, қызығушылығына бақылаулар жүргізіледі;

– мектеп жасына дейінгі балалардың ерекшелігі олар өздерінің ойлаған ойларын, айтайын деген сөздерін бүкпесіз айтады;

– топ тәрбиешісінің жұмысында балаларын мінез-құлық мәдениетіне, оларды балаларға арналған Ережелерде жазылған өз құқықтары мен міндеттеріне саналы қарауға тәрбиелеу елеулі орын алады.

Мінез-құлықтың ептілігі мен дағдыларын қалыптастыру процесінде балалардың ережелерді меңгеруі зор рөл атқарады. Мектеп жасына дейінгі баланың мінез-құлық нормасы болып табылатын талаптардың орындалу қажеттігі баянды етіледі. Сөйтіп, тәрбиеші баланың дене қалпына, қимыл-әрекетіне, оның ұстамдылығының, жинақылығының көрсеткіші ретінде зор зейін аударады; айқайсыз, дөрекі сөзсіз, жұлқынбай, сабырлы сөйлеудің үлгісін береді; сөйлеп тұрған адамның көзіне қарауды, денесін тура ұстауды, қатты күлмеуді үйретеді.

Мектеп жасына дейінгі балаларға

жүйелі түрде жүргізілген тәрбие жұмысының барысында адамгершіліктің қарапайым нормалары мен ережелерін меңгереді, мінез-құлықтың жағымды дағдылары мен әдеттерін бойына сіңіреді [4].

Мектеп жасына дейінгі балаларының мінез құлық мәдениетін тәрбие жұмыстарында қалыптастыру үшін алдымен балаларға мінез-құлық

дағдылары мен әдеттерін игеруге назар аудартқызып, балаларға мінез-құлық мәдениетінің ережелерін орындатқызып отыру қажет. Мінез-құлық мәдениетінің ережелерін үйретумен бірге, ереже рухына сай әрекет етуге яғни жаңа жағдай кезінде бұрыннан жақсы мәлім ережелер негізінде әрекеттің дұрыс жолын таба білуге баулу керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың жалпыға білім беру стандарты, Астана, 2016
2. Обухова Л.Ф. Детская психология: Теория, факты, проблемы. – М., 1995
3. Смирнова Е.О. Психология ребенка. – М., 1997.
4. Меңжанова А.К. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Рауан, 1992. – 20–46б.

REFERENCE

1. Standard of preschool education and upbringing, Astana, 2016
2. Obukhova LF Child psychology: Theory, facts, problems. – M., 1995
3. Smirnova E.O. Psychology of the child. – M., 1997.
4. Menzhanova A.K. Pre-school pedagogy. – Almaty: Rauan, 1992. – 20-46 b.

ЖУБАНДЫКОВА А.М., САЙЛАУОВА Н.С. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОВЕДЕНИЯ РЕБЕНКА

В статье рассматриваются особенности воспитания поведенческой культуры детей. Ранний возраст является важнейшим периодом в нравственном становлении личности. Одним из направлений в нравственном развитии ребенка является воспитание культуры поведения. Формирование основ культуры поведения начинается с раннего возраста детей. Подражая взрослому человеку, он начинает осваивать основные нормы общения.

Проблема культуры детей актуальная по сей день, так как раннее детство – важнейший период. В повседневной практике человеческие отношения далеко не всеми и не всегда осуществляются. А между тем, культура человеческих отношений, общение людей между собой играют важную роль в жизни.

Проведена беседа с родителями о воспитании поведенческой культуры детей, и сделаны выводы: формировать поведенческую культуру детей с раннего возраста; правильно организовать учебно-воспитательную работу в дошкольных учреждениях и т.д.

Ключевые слова: культура, дошкольный возраст, технология воспитания, формирование поведенческой культуры.

ZHUBANDYKOVA A.M. SAIULAUOVA N. PECULIARITIES OF FORMATION OF CHARACTER IN CHILDREN

The article considers the specifics of for ming the behavioural culture in children. Early age is the most important period in the moral formation of personality. Forming the behavioural culture is one of the directions of moral development of a child. The basics of

behavioural culture should be laid in the very early age. A kid starts mastering the basic norms of communication when imitating the adults.

Children culture remains an acute problem till today since early childhood is the most important period. Human relations are not always implemented in everyday practice while the culture of human relations and communication plays a very important role.

The parents were interviewed about the formation of behavioural culture in children to find that the formation of behavioural culture should start from an early age; the teaching and upbringing activities in preschool organizations should be perfectly arranged.

Keywords: culture, preschool age, upbringing technology, formation of behavioural culture.

UDC 159.922.8:616.89-008.441

MODERN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGICAL SOCIALIZATION PROBLEMS OF THE TEENAGERS WITH A SYNDROME OF PRESUICIDAL BEHAVIOR

D.V. LEPESHEV

candidate of pedagogical sciences, professor
member of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan
e-mail: *d_Lepeshev@mail.ru*

T.N. GORBACHEVA

master student of social and pedagogical disciplines

Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov

In recent years there more often appears information about made or not brought to the end the teenage suicide. The problem of teenagers' suicide behavior has very sharply arisen on civilized society development ways. And this problem has to be solved in short terms.

In this work I consider the concept of parasuicide activity of teenagers, the reasons inducing the teenager to commit a suicide attempt, suicide thoughts consequences, main indicators of teenager psychological instability, and also social adaptation methods of the teenager personality with suicide and parasuicidal inclinations. There are shown motives of suicide behavior and their role in commitment of a suicide attempt.

Special attention is paid to the teenager with parasuicidal behavior personality socialization methods, main methods of the teenager mentality correction and mentally unstable behavior rehabilitation ways.

This article is directed to disclose the teenage behavior features and ways to settle the teenager internal conflicts for the purpose of their adaptation to the public orders conditions.

Materials of the article contain not only theoretical bases of suicide behavior, but also practical recommendations for work with the teenagers who are in 'risk group'."

Keywords: parasuicide, teenager, personality socialization, gentle pedagogics, art therapy.

Introduction

Adolescent para-suicide is a widely discussed topic, and a threatening problem of raising children in the modern world. Suicide intentions of minors reflect the adolescent protest and disagreement with the surrounding life-style, and act as the last attempt to attract attention of the adults. Para-suicidal behaviour should not be accepted by youth and be used as blackmail means.

Modern adolescents need psychological and pedagogical support in the formation of ideas about the structure of society and the rules of social behaviour.

Adolescents with para-suicide intentions form a group of psychologically unstable persons and need a special approach during socialization.

A timely support can prevent undesirable consequences of para-suicide activity of adolescents and can save them from further suicidal and self-destructive behaviour.

Main part

The age of transition is one of the most intense periods in human life. The sensitive adolescent psyche becomes vulnerable; even a small negative impact is perceived as a call for active opposition to the society and for attempts to prove one's significance in the world. At that, modern society sets very rigid social, caste and behavioural frames for adolescents.

Adolescents often resort to extreme measures and decide on such a serious step as suicide in protest against the circumstances. Lack of attention from parents, misunderstanding and lack of support from peers, problems in school become the major factors that push the adolescent to commit suicide [1].

The research made in Kazakhstan [2,3,4] also reveals the current state of this problem to the community.

Hence, we should not forget such a factor as "a trend on a teenage suicide". It is gaining popularity in social media during the last two years. Young people cultivate suicides; they admire the peers who brought themselves to suicide; they see the death as

something sacral and mystical. Their immature brains get fixated on the topic of death; they feel fear and curiosity towards the unknown; they try to find solutions to their problems in suicide. Still, the share of adolescents who died from suicide is much less than among adults what is related to the para-suicidal activity of minors.

The term of "para-suicide" was invented in 1977 by Kreitman. It covers both the suicidal attempts and self-harming without the purpose of suicide. The concept of para-suicide includes the behavioural templates which contain suicidal gestures and suicidal attempts aimed at manipulating the society in one's own purposes. Main objectives of anti-vital adolescent behaviour: blackmailing of the relatives, the attempt to declare his/her feelings and drama, the search for the new sensations aimed at self-destruction [5].

This suggests that any child with immature psyche and uncertain social status may become a victim of suicidal ideation. Still, there are no techniques for timely definition of adolescents with para-suicidal risk, no academic concept for prevention of adolescent suicidal behaviour, no methodical tools for prevention of suicides among adolescents. Therefore, patients with suicidal intent do not receive any help until they attempt suicide.

The local suicidology mostly follows the classification by Tikhonenko which highlights five main motives of suicidal behaviour: "call", "protest", "avoidance", "self-punishment," and "refusal" [6].

It should be noted that at the initial stages of suicidal behaviour most of the completers have no concrete motive for a suicide attempt. They are in the state of inner fight between the suicidal and anti-suicidal motives. They are pursued by suicidal thoughts caused by certain life circumstances opposed by the thoughts of obligations to loved ones, the unwillingness to hurt them, the fear of death and other anti-suicidal motives. The more significant is the role of anti-suicidal attempts the less is the probability of a suicide [7].

The study of suicides among adolescents exacerbates the problem of determining of those at para-suicidal risk. The prevention of suicide attempts is more efficient when done by the persons with a certain social status. A certain category of adolescents is at a higher suicidal risk due to certain life situations or problems which they face.

Still, the adolescents from well-off families should not be automatically excluded from the risk group as they commit para-suicidal attempts as often as the adolescent from dysfunctional families. Both the adolescents with low social status, from disadvantaged families and having problems in their studies, and young people who enjoy authority at home and within the walls of an educational institution attempt suicide.

One can think that adolescents from well-off families are out of risk of suicide, by the social well-being does not guarantee the child's psychological calmness. It is important to pay attention to their behaviour and feelings.

The behaviour suicidal of a suicidal child differs considerably from his/her peers – such child shows more aggression and irritability. People with para-suicidal activity are more subject to depression in comparison with to the completers.

Para-suicidal individuals differ by the lack of cognitive skills which are the main instruments in fighting mental, interpersonal and behavioural stresses.

The signs of suicidal behaviour in adolescents often remain unnoticed due to the lack of attention from teachers and parents, the attribution of changes in adolescent habits to the age of transition and the increased endocrine profile during puberty, the lack of friends and close social relations with peers, the ties with a “bad company”.

Any signs of suicidal behaviour in adolescents require immediate reaction in order to prevent suicidal thoughts and to solve the core problems.

Teenagers need to be heard. A talk to a loved one or a best friend is often the best preventive measure. If suicidal thoughts are

caused by a lack of understanding on the part of parents, the best preventive measure will be a family conversation that should show the child its value and significance for the family. In Kazakhstan, there is a hot-line for people in trouble where the adolescents can get a timely support to avoid the tragedy.

There is an opinion that the talks with minors on the topic of suicide can provoke suicidal thoughts and ideation. Some parents, teachers, psychologists try to avoid using the word “suicide” because of fear of provoking a child's thoughts to commit suicide. In reality, the talks about suicide do not prompt such thoughts in adolescents; to the opposite, they promote an open discussion on the issue and let the child openly express his/her feelings. If the teenager starts talking about suicide him- or herself it means that he/she is thinking about it for a long time; and the possibility to discuss this issue with another person is perceived as an attempt to be uttered and find support in the face of the partner in conversation. As a result, it removes the suicidal thoughts. Therefore, there should be certain reasons why an adolescent starts talking about suicide. Such behaviour reflects certain difficulties which the adolescent cannot cope with. In these moments, you have to be attentive to the child, treat his/her words about suicide seriously and try to solve the problems not to drive to extremes.

Of course, each problem that the child is facing cannot become a signal to suicide. Still, the “full cup” leads to the conclusion that suicide is the only solution.

Another important problem of adolescents is the unreasonable expectations of parents. Laying great hopes on the child, the parents subject him/her to a heavy burden, and the intention to satisfy the hopes of the adults becomes the only purpose of the child's activity. If the child cannot meet the expectation, he/she draws a conclusion about own insolvency. The absence of own plans for the future deprives the meaning of life, and the child attempts suicide under oppression of the parents.

Senior schoolchildren often commit suicide because of the results of school-leaving exams (Unified National Tests). For several years, the children are told about the meaning of these exams and their influence on all further life of the adolescents. As a result, some schoolchildren cannot stand such a load and start thinking of suicide even before the test. Thus, in 2015 a student of the graduating class from Aktobe has committed suicide because of the fear to fail at the exams. The announcement of results becomes another critical moment for adolescents. A teenager who has not received enough points, feels lost, does not know what to do, how to proceed. He / she loses a landmark without a "Plan B."

The family and the teachers shall support and guide adolescents at critical times. Psychological support in time of need will be perceived by the teenager as a platform for drawing future plans and a good start of adult life [8].

Socialization of adolescents with para-suicidal tendencies shall be spontaneous and shall cover all spheres of adolescent life. The support from the family, school, and friends is perceived as a guide into the new life.

Para-suicidal behaviour of adolescents can be adjusted by the love of relatives and the authority of parents and teachers. The formation of confidential relations in the family will become a good push towards the adolescents' socialization.

"Soft pedagogy" by Shchurkova is applicable in order to form close, confidential relations with children with the signs of suicidal behaviour [9]. "Soft pedagogy" is based on the concept of care about the adolescent's destiny. The pedagogical process involves a gentle touch to the personality in order to form its positive features. The main prerequisite for upbringing a humanistic person and adolescent's awareness of himself as a member of society is the tender attitude during the pedagogical process.

In most cases, the discrediting actions and behavioural disorders in adolescence arise in the course of unfavourable conditions, situ-

ations and negative relationships with surrounding people when the adolescent was not taught to value oneself. The teacher-psychologist should help the adolescent to understand own targets, desires, plans, to be aware of own actions and to show their results [10].

Another important step towards socialization of the adolescent with para-suicidal tendencies is his acquaintance with high literature. Interest in literature, imparted to the adolescent, his/her emotions from reading help prevent suicidal thoughts. Abotov believes that a book is an excellent platform for developing positive worldview and perception of environment in adolescents. Unlike modern information sources, a book contains highly moral and noble impulses. The acquaintance of children with the works of great authors enriches their inner world and develops their psyche, promotes the development of positive perception of surrounding world [11].

Reading fosters healthy and adequate psyche.

We should not forget about virtual life of adolescents as all modern trends and tendencies come from the Internet. The adults shall control their children's activity in virtual space paying attention to their circle of contacts and interests.

It is worth installing certain programs which limit the child's access to undesirable Internet-resources, the programs which control the virtual activity of the child and check the content of pages in order to monitor the child's interests and to prevent any undesirable Internet-activity. It is also important to teach the young generation to make an informed choice of interests [12].

Public creativity plays an important part in adolescents' socialization. According to Beloborodov, public creative process of the child is a socially important work on the formation of the new external and internal values for the benefit of the society and the factor of self-realization of the adolescent through achieving success in these efforts, gaining leadership positions in activity im-

portant to him/her.

So, it is important to help the child in self-determination, finding the meaning of life and to show the importance and benefit he/she can bring due to his/her features and professional competences.

The specialty chosen in this way will help the child's self-actualization and will bring him/her into a creative working atmosphere pushing all the negative thoughts into the background [13].

Art therapy is widely used recently in the course of children's socialization, as well as in therapeutic and educational purposes for the treatment of psychological abnormalities. Art therapy is an effective tool in the developing and preventive work of the teacher-psychologist. Scientific and psychological research proves that drawing has a notable positive effect on psychological state of adolescents.

The psychologist Zakharov revealed the phenomenon of children's drawing in fighting children's fears. When drawing, school-children get rid of their problems; they depict possible solutions to conflict situations, leaving on paper their worries and fears. In this method, each figure of the child must be accepted, welcomed. At the end of the session, a specialist may recommend crushing a picture and throwing it in the garbage, thereby getting rid of the difficulties that burdened the child.

Labour is the basis of moral education and assistant of socialization. Many authors wrote about the importance of labour nurturing [14].

It is desirable that the work of a teenager guarantees a positive experience. Relevant material and technical resources are required to obtain good results of labour therapy.

The authors Aliyev, Guseynov believe that the physical culture as a part of universal human culture can be viewed as an original resource of self-creation of an individual, his/her body and soul, as well as the method of self-expression of one's inner self. Physical education promotes the development of

emotions and volition, and can influence all the sides of personality through training of endurance and stamina of adolescents (the resoluteness, self-confidence, the goal orientation, the cooperativeness, the ability for teamwork, the persistence, the feel of duty) [15].

Adolescents should spend most of their free time outdoors in the open air as insolation promotes the production of hormones of joy and happiness.

Training sessions provided by the teacher contribute a lot to the process of socialization of adolescents with para-suicidal tendencies. The teacher-psychologist should tell during the training sessions how the children should plan and spend their free time. The famous psychoanalyst Freud said that the personal energy is aimed either at creativity, or at destruction. So, to avoid any negative thoughts in the child, you should plan his/her free time properly to fill it with the activities aimed at development of personality [16].

Conclusion

The psychological meaning of adolescent para-suicide is the call for help, the attempt to draw attention to own suffering. There is no real desire to kill oneself; the idea of death is extremely vague, infantile. Death appears as a long desired dream, the vacation from troubles, the way to get to another world, as well as a tool to punish those who caused offense.

The unity of parents, their responsibility for suicidal behaviour of their children, the formation of confidential relations with the children can quickly influence the para-suicide behaviour of adolescents.

After a suicide attempt, an adolescent is in the risk group and requires urgent psychological intervention and support from the relatives. They should not ignore such attempts of an adolescent to draw attention to his/her problems and should leave such adolescent them alone with the difficulties.

The adolescents subject to para-suicidal tendencies require a complex, qualified help aimed to adjust the children's psyche to the

environment and promote their socialization.

An integrated approach to the study of psychological state of the suicidal, the defi-

nition of irritants and a competent approach to their elimination will allow correcting para-suicidal behaviour of the person.

REFERENCE

1. Mironova E. K. Teenage suicide: what teachers and parents need to know? // Open school. – 2011. – No. 3. – p. 3-5.
2. Lepeshev D. V. Problems of modern process of autodestructive behaviour and a suicide in teenage subculture of Kazakhstan. // Materials of the international scientific and practical conference (on May 23-24, 2011) "The Kazakhstan social and pedagogical readings-2011" - Astana: IPK and PKSO, 2011. – p. 188-191.
3. Iskandirova T.N., Shalgimbekov K.S., Lepeshev D.V. Trajectories of socialization of the personality in modern pedagogical space. Monograph. / Under a general edition N. V. Kolody. – Kostanay: NOTs "Prospect", 2011. – 150 p.
4. Teslenko A.N., Lepeshev D.V. Autodestructive behaviour of modern teenagers (on materials of a sociological research). – Astana, 2006. – 132 p.
5. Kreitman N. Parasuicide. L. – N.Y.: J. Wiley & Sons, 1977.
6. Lepeshev D.V., Dick Yu.S. Urgent problems of socialization of preschool children: states and perspectives. // APNK Bulletin, 2015. No. 2. – p. 85-91
7. Alimova M. A. Suicide behaviour of teenagers: diagnostics, prevention, correction. - Barnaul, 2014. – 100 p.
8. Sadvakasova Z. M. Prevention of suicide behaviour of the teenager. // Reference book of the class teacher. – 2011. – No. 3. – p. 50-55.
9. Shchurkova N.E. Gentle pedagogics. – M.: Ped.poisik center, 2005. – 160 p.
10. Abotova Z.M. Development of positive attitude and outlook of children and teenagers through the book // Education of the school student. – 2009. – No. 7. – p. 32-33.
11. Beloborodov N.V. Technology of social creativity of pupils. // National education. – 2011. – №1. – p. 226-228.
12. Lepeshev D.V., Surovitskaya Yu.Yu. Sexual socialization at teenage age: social and philosophical problems of social identity. // Monograph. – Ufa: RIO MTsII SAYNS OME-GA. – 2015. – 140 p.
13. Baksheeva T.S., Goryaynova D.P. Influence of art therapy on behaviour of teenagers. // Education of school students. – 2010. – No. 7. – p. 58-60.
14. Aliyev M.N., Guseynov A.G. Education of moral and strong-willed qualities at children means of physical culture. // Pedagogics. – 2008. – №1. – p. 67-73.
15. Kudashova T.V. Secrets of health and beauty. Emotions and health. // Education of school students. – 2010. – No. 7. – p. 61-63.
16. Lepeshev D.V. Humanitarian problems of the present: person and society. Collective monograph. Book 22 Novosibirsk: TsRS publishing house, 2014. – 245 p.

ЛИТЕРАТУРА

1. Миронова Е.К. Подростковый суицид: что нужно знать педагогам и родителям? // Открытая школа. – 2011. – №3. – с. 3-5.
2. Лепешев Д.В. Проблемы современного процесса аутодеструктивного поведения и суицидальности в подростковой субкультуре Казахстана. // Материалы международной научно-практической конференции (23-24 мая 2011г.) «Казахстанские социально-педагогические чтения-2011» - Астана: ИПК и ПКСО, 2011. – с. 188-191.

3. Искандирова Т.Н., Шалгимбекова К.С., Лепешев Д.В. Траектории социализации личности в современном педагогическом пространстве. Монография. /Под общ. ред. Н.В. Колодий. – Костанай: НОЦ «Перспектива», 2011. – 150 с.

4. Тесленко А.Н., Лепешев Д.А. Аутодеструктивное поведение современных подростков (по материалам социологического исследования). – Астана, 2006. – 132 с.

5. Крейтман Н. Парасуицид. L.-N.Y.: J. Wiley & Sons, 1977.

6. Лепешев Д.В., Дик Ю.С. Актуальные проблемы социализации дошкольников: состояния и перспективы. //Вестник АПНК, 2015. № 2. – с. 85-91

7. Алимова М.А. Суицидальное поведение подростков: диагностика, профилактика, коррекция. – Барнаул, 2014. – 100 с.

8. Садвакасова З.М. Профилактика суицидального поведения подростка. // Справочник классного руководителя. – 2011.- №3. – с. 50-55.

9. Щуркова Н.Е. Нежная педагогика. – М.: Центр «Пед.поиск», 2005. – 160 с.

10. Аботова З.М. Развитие позитивного мироощущения и мировоззрения детей и подростков через книгу. // Воспитание школьника. – 2009.- №7. – с. 32- 33.

11. Белобородов Н.В. Технология социального творчества учащихся // Народное образование. – 2011. – №1. – с. 226-228.

12. Лепешев Д.В., Суровицкая Ю.Ю. Половая социализация в подростковом возрасте: социально-философские проблемы социальной идентичности // Монография. – Уфа: РИО МЦИИ ОМЕГА САЙНС. – 2015. – 140 с.

13. Бакшеева Т.С., Горайнова Д.П. Влияние арт-терапии на поведение подростков. // Воспитание школьников. – 2010. – №7. – с. 58-60.

14. Алиев М.Н., Гусейнов А.Г. Воспитание нравственно-волевых качеств у детей средствами физической культуры // Педагогика. – 2008. – №1. – С.67-73.

15. Кудашова Т.В. Секреты здоровья и красоты. Эмоции и здоровье. //Воспитание школьников. – 2010. – №7. – с. 61-63.

16. Лепешев Д.В. Гуманитарные проблемы современности: человек и общество. Коллективная монография. Книга 22 – Новосибирск: Изд-во ЦРС, 2014. – 245 с.

ЛЕПЕШЕВ Д.В., ГОРБАЧЕВА Т.Н. СУИЦИДАЛДЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ СИНДРОМЫМЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ЗАМАНАУИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Соңғы жылдары жеткіншектердің өз-өзіне қол жұмсағаны немесе оның іске аспағандығы туралы хабарламалар жиілеп кетті. Өркениетті қоғамның дамуы жолында жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсау мінез-құлқы мәселесі өзекті болып тұр. Бұл мәселе қысқа мерзімде шешілуі тиіс.

Бұл жұмыста жасөспірімдердің өз-өздеріне жұптасып қол жұмсау белсенділігі ұғымы, жасөспірімдерді өз-өзіне қол жұмсау әрекетіне жетелейтін себептер, жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсау пиғылының салдары, жасөспірімдердің психологиялық тұрақсыздығының негізгі көрсеткіштері, сонымен қатар өз-өзіне қол жұмсауға және жұптасып өз-өзіне қол жұмсауға бейім жасөспірім тұлғаларды әлеуметтік бейімдеу әдістері қарастырылған. Өз-өзіне қол жұмсау мінез-құлқының себептері және олардың өз-өзіне қол жұмсау әрекеті негізіндегі рөлі көрсетілген.

Өз-өздеріне жұптасып қол жұмсайтын мінез-құлықты жасөспірім тұлғаларды әлеуметтендіру әдістеріне ерекше назар аударып, жасөспірімнің психикасын түзетудің негізгі әдістері мен психологиялық тұрақсыз мінез-құлықты дұрыстау жолдары қарастырылған.

Осы мақала жасөспірімдердің мінез-құлық ерекшеліктерін ашуға және оны қоғамдық тәртіп жағдайларына икемдеу мақсатында жасөспірімдердің ішкі қақтығыстарын

реттеу тәсілдеріне бағытталған.

Мақала материалдары суицидалды мінез-құлықтың теориялық негіздерін ғана емес, «тәуекел-тобына» жататын жасөспірімдермен жұмыс істеуге арналған практикалық нұсқаулардан тұрады.

Керекті сөздер: жұптасып өз-өзіне қол жұмсау, жеткіншек, тұлғаны әлеуметтендіру, назды педагогика, арт-терапия.

ЛЕПЕШЕВ Д.В., ГОРБАЧЕВА Т.Н. СОВРЕМЕННЫЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛИЗИИ ПОДРОСТКОВ С СИНДРОМОМ ПРЕДСУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

В последние годы все чаще появляются сообщения о совершенном или не доведенном до завершения подростковом суициде. Проблема суицидального поведения подростков как никогда остро встала на пути развития цивилизованного общества. И эта проблема должна быть решена в короткие сроки.

В работе рассматривается понятие парасуицидальной активности подростков, причины, побуждающие подростка к совершению суицидальной попытки, следствия суицидальных помыслов, основные показатели психологической нестабильности подростка, а также методы социальной адаптации личности подростка с суицидальными и парасуицидальными наклонностями. Показаны мотивы суицидального поведения и их роль в совершении суицидальной попытки.

Уделено особое внимание приемам социализации личности подростка с парасуицидальным поведением, рассмотрены основные методы коррекции психики подростка и пути реабилитации психически нестабильного поведения.

Данная статья направлена на раскрытие особенностей подросткового поведения и способов урегулирования внутренних конфликтов подростка с целью адаптации его к условиям общественных порядков.

Материалы статьи содержат в себе не только теоретические основы суицидального поведения, но и практические рекомендации для работы с подростками, находящимися в «группе риска».

Ключевые слова: парасуицид, подросток, социализация личности, нежная педагогика, арт-терапия.

ӘОЖ 159.9.

ЖҮЙКЕ ЖҮЙЕСІНІҢ ТЕЖЕУ КҮШІНІҢ ПСИХОДИАГНОСТИКАСЫ КӘСІПТІК ҚЫЗМЕТ НӘТИЖЕЛІГІНІҢ КӨРСЕТКІШІ РЕТІНДЕ

¹**Н.А. АМИНОВ**

п.ф.к., доцент,
дифференциалдық психология және психофизиология
зертханасының жетекші қызметкері
e-mail: aminovpirao@yandex.ru

²**Л.Н. БЛОХИНА**

п.ф.к.
психологтар жұмысын үйлестіру бөлімінің
бас мемлекеттік кеден инспекторы
e-mail: lnblohina2004@mail.ru

³**Э.Ю. САРСЕМБАЕВА**

психология магистрі
«Педагогика және спорт»
кафедрасының аға оқытушысы
e-mail: elmasars@mail.ru

¹«Ресей білім академиясының психологиялық институты» ФМБМ

²Ресей Федералдық кеден қызметі

³Инновациялық Еуразия университеті

В.Д. Небылицынның орталық жүйке жүйесінің реттеу күші бойынша жеке ерекшеліктері туралы ұсынысы негізінде жоғары буын басшыларында тежеу күшінің психологиялық белгілерін немесе вегетативтік балансты орнына келтіру қарқындығын зерттеу жасалды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мемлекеттік мекеме құрамдылық бөлімшесінің кәсіптік қызметінде максималдық жетістікке жетуде басты факторы ретінде адам темпераментінің физиологиялық бейінінде реттеу блогының тежеу күшінің артықшылығы анықталады, осының салдарынан адамдармен қарым-қатынас құруды дистресті бағындыру және жұмыс істеу қабілеттілігін сақтау үшін экстремалдық жағдайларда тиімді шешімдерін қабылдау.

Кілтті сөздер: жүйке жүйесінің реттеу блогы, қоздыру күші, тежеу күші, дистресс, өздігінен реттелу қабілеті.

Кіріспе

Соңғы жиырма жылдар ішінде нейрондық және молекулярлық деңгейлерде субъективтік процестері мен жағдайларының ми механизмдерінің томографиялық зерттеу әдістерін қолдану жетістіктері адам жеке тұлғасының биологиялық механизмдеріне немесе адам жүйке жүйесінің негізгі қабілеттері

теориясына деген ғылыми зерттеу саласына қызығушылық арта түсті [2, 6].

Қазіргі таңда жүйке жүйесінің негізгі қабілеттер концепциясы барлық ұсынылған психологиялық ерекшеліктерін дамыту типологиялық теорияларының ішінде ең өнімді концепциясы ретінде анықталады. В.Д. Небылицын 80-жылдары жүйке

жүйесінің қабілеттері парциалдық көріністері проблемасын шешу жолдарын іздеп, «ең маңызды және де өз шешімін таппаған жүйке жүйесінің қабілеттері теориясының аспектілеріне олардың көрсеткіштерінің өзара сәйкес келмеуі, себебі олар қайтсе де орталық жүйке жүйесінің (ОЖЖ) түрлі бөлімдеріне (зона, орталық, учаске) жатады» деген [9: Б.321].

Алған электрфизиологиялық эксперименталдық мәліметтері негізінде В.Д. Небылицын жүйке жүйесінің жалпы қабілеттерін анықтау әдістерін әзірлеуде бір жағынан қабықтың маңдай бөлігі және шүйделік үлестеріндегі жүйке процестері динамикасын, басқа жағынан – фронталдық қабықтарын және қабы асты пайда болуларын ескеру керек деп болжамдады.

В.Д. Небылицын көрсеткендей, индивидтың жүріс-тұрысының динамикалық ерекшеліктері адам темпераментінің құрамындағы екі басты ортогональдық мөлшерлемелерімен (жалпы белсенділік және эмоциональдық) сипатталады, олардың алдыңғы мидің екі өзара әрекеттесетін ішкі жүйесі тұрғысында берілген нейрофизиологиялық базасы бар [9].

Осындай ішкі жүйесінің бірі белсенділік сипаттамаларымен байланыста болады, мұнда фронталдық қабат құрылымы, сонымен қатар орта ми ретикулярдық формацияларының және де кейбір, барлығы ми құрамдарының кешенін құрап, қабат асты ядросының пайда болуларымен бірігеді, шартты түрде оларды маңдай-ретикулярлық деп атауға болады.

Келесі ішкі жүйеге фронталдық бөлімдермен қоса маңдай-лимбикалық мидің құрамы кіреді, осы құрам, көптеген авторлардың мәліметтері бойынша [1, 2, 5, 6, 9], субъективтік эмоциялық күйзелу субстраты болып табылады.

Екі ішкі жүйе үшін ортақ сипат - олардың функционалдық принципі.

Екі жағдайда да бастапқы

қоздырту генерациясы биологиялық модальдікке сәйкес келіп, ратиккулярлық формациясының төменгіде жатқан бағандары мен ескі және көне қабық пайда болуларымен қамтылады. Фронталдық буын модулятор функцияларында шығып, тежеу және жағымды белсендету кері байланыстар жүйесі көмегімен екі жүйенің төменгіде орналасқан буындарының бастапқы белсенділігін баса және ынталандыра алады. Осындай күрделі және көптеген әсер етулерге тәуелді өзара әрекеттесудің ерекшелігі бір аяқталған орта қозудеңгейін қалыптастыруға, немесе «тынштық жағдайына», яғни осы ішкі жүйедегі қоздыру және тежеу әсер етулер балансына, әкелу мүмкіндігі аталған процестің ерекшелігіне жатады [9: Б.323, 333].

В.Д. Небылицынның айтуы бойынша, «біз сезімдік бойынша жеке нейрофизиологиялық ерекшеліктері негіздеріне қатысты болжамдарын растайтындай жеткілікті мәліметтерге әлі де ие болған жоқпыз. («Сезімдік» терминімен автор түрлі сезімдік (эмоциялық) жағдайларының пайда болу, өту және тоқталу динамикасын сипаттамалар кешенін белгілейді – автордың ескертуі) психологиялық белсенділік рөліне қатысты болжамдарға қатысты біз біршама материалға ие болдық, мұнда фронталдық қабаттың қызметінің ЭЭГ екі белсенділік түрлері – қозғалыс және ой әрекеті көрсеткіштерін салыстыруы көрсетілген [9: Б.333-334].

Күйзеліске ұшырау жағдайында бас миінің қызметін объективтік (томографиялық) зерттеу әдістерінің пайда болуы В.Д. Небылицынның ОЖЖ реттеу блогының күшіндегі жеке ерекшеліктері туралы болжамын растауға мүмкіндік бергенмен қатар экстремалдық сипаттамасы бар жоғары психологиялық жүктемелері бар мамандықтарды жетістіктерінің деңгейін (кәсіптік шеберлікті) болжамдауда маңдай-лимбиялық кешенінің тежеу

нейрондарын белсендетудің жетекші рөлін анықтауға тұра әкелді [1].

Даниэль Гоулман [5], эмоциялық интеллектінің психофизиологиялық теориясының авторы және негізін қалаушысы, Висконсин штаты университетінің аффективтік неврология зертханасының директоры Ричард Дэвидсонның зерттеулеріне сүйеніп, мидің маңдай асты үлесі мен лимбиялық ми құрамына кіретін, бадамша пішінді дене арасындағы контртежеу өздігінен реттелу (яғни жағымсыз эмоциялық жағдайлары мен саналы және санадан өтпеген қорғау механизмдері көмегімен жасалатын әрекеттер немесе копинстратегияларын реттеу) көптеген қабілеттердің негізін қалағаны туралы қорытынды шығарды [11].

Көбінесе осындай қабілет күйзеліс жағдайында анықталады, себебі мұнда өзін ұстап бақылау, өзгерістерге бейімделу, еңбек өмірі фактілері алдында тыныштыққа ие болу қабілеттері маңызды болады: дағдарыс, белгісіздік, өзгермелі болашақ. Мидің маңдай алды үлестерінің бадамша пішінді дене арқылы берілетін ақпаратты басу қабілеті, ойдың саралығын сақтап, субъект әрекеттерін өзі үшін тиімді психологиялық жағымды режимінде орындау [5: Б.115-116].

Мидің фронталдық үлестерінің сыңар арасындағы ассиметриясының рөлін зерттеу нәтижелерін талқылай отыра, Р.Дэвидсон және Д. Гоулман «сол маңдай алды үлесі жүйке буын бөлігі болып табылады, осы бөлік жағымсыздардан басқа барлық эмоцияларды ұстай алады. Бадамша пішінді дене төтенше жағдайда қосу механизмі ретінде шықса, сол жақты маңдай алды үлес жан тыныштығы жағдайынан шығаратын эмоцияларын ми «ажыратушы» бөлігін құрайды: бадамша пішінді дене «болжамдайды», ал маңдай алды үлес «бұйырады». Осындай маңдай алды-лимбиялық байланыстар «эмоцияларды бағындыру жіңішке шектерінен озып кететін ой әрекетінде маңызды рөлді атқарады; оларадм

өмірінде маңызды шешімдерді қабылдау процесінде адамды басқару үшін өте қажетті». [5: Б.52].

Р.Дэвидсон өзінің бір экспериментінде қабының сол маңдай үлесі дамыған еркімен келген тобын қабының оң маңдай үлесі дамыған топ адамдарымен салыстырған. Әр тұлғаның жеке қабілеттерін тестілеу әдісімен келесі анықталды. Оң жағы дамығандар келіспеу қорғану механизмдерінің дамуын білдіріп, үрейлі мінездерін көрсетті, осындай тип Аллен жасаған «паникаға ұшырайтын» бейнесіне сәйкес келеді, әр құбылысқа қорқынышпен қарайды, сақтыққа салынады. Сол жағы дамығандар әлемді өзгеше қабылдайды. Қорқыныш сезіміне ұшырамай, өздеріне сенімді, болашағына кәміл сеніп, өздерін батыл сезінеді. Психологиялық тестілеу нәтижесінде жинаған ұпайлары олардың өмір бойы күйзеліске ұшырау тәуекелдігі жоқ екенін растайды.

Негізгі бөлім

Э.Ю. Сарсембаеваның педагогтар-басшылардың (мектеп директорлары, меңгерушілері, түрлі ұйым басшылары) басқару қызметінің жеке стильдерін зерттеуге арналған жұмысында [11: 38-40] қазіргі жағдайда педагог-басқарушы басқарушылық қызметінің тиімділігі, біріншіден, өзінің жеке басқару стилін сезінуге байланысты болуы көрсетілген. Басқару жеке стилі мидің маңдай алды үлесінің сыңарының латерализациясының ерекшеліктерімен берілген болғасын, педагог-басқарушы педагогикалық қызметінің нәтижелілігін төмендететін немесе жоғарылататын стандарттан тыс жағдайларда басқарудың жүріс-тұрыс стратегияларының болжамдық бағалауы педагогикалық қызметтерін басқарушысы лауазымына кандидаттың тағдырын шешуде (тағайындау, көтеру және т.б.) маңызды рөлді атқарады. Э.Ю. Сарсембаева алған мәліметтері бойынша ми сыңарларының солжақты ассиметриясы бар (оңлатералдық кандидатпен

салыстырғанда) педагогикалық қызметін басқару кандидаттың мансап қуу, бақылаудың ішкі локусы дамыған, яғни болашақта оның өсу мүмкіндігі жоғары. Автордың айтуы бойынша, қазіргі таңда басшы лауазымына кандидаттың мидің сынаулары функционалдық мамандырылуын ескермей басқару стилін тиімдету жағдайлары мен факторларын анықтау мүмкін емес.

Н.А. Аминовтың және қосалқы авторларының зерттеуінде (1994) [1] мамандандырудың түрлі сатыларында (педагогикалық сынып оқушысы, педагогикалық ЖОО студенті, «Жыл Ұстазы» сайысының жүлдегері) жүрген педагогтың қабілеттілігінің, шеберліктің жоғары деңгейіне жету қабілеттілігін болжамдаудың маңызды факторы ретінде мұғалімнің педагогикалық әрекеттесу процесінде дистресті бағындыру анықталады.

Д.Гоулманнның, Р.Дэвидсонның, Э.Ю. Сарсембаеваның, Н.А.Аминовтың және т.б. жүргізген эксперименттерінің нәтижелері ОЖЖ жалпы қасиеттерін білдіру пішінінде реттеу блогын тежеу күшінің сипаттарында жеке ерекшеліктері бар екен деп болжамдауға негіз бола алады. Анық көрсетілген реттеу блогінің тежеу күшінде дистрес жағдайында жұмыс істеу қабілеттіліген сақтап, «қоздыру-тежеу» балансын орнына келтіру феномені байқалады.

Ұсынылған жұмыста жоғары буын басшыларында тежеу психологиялық күшін білдіру немесе ОЖЖ қабілеттерін қоздыру-тежеу балансын орнына келтіру қарқындығын зерттеу көрсетілген.

Зерттеу болжамы.

В.Д. Небылицынның болжамы бойынша басшының кәсіптік қызметінде жетістікке жетуде маңдай-лимбиялық кешеннің (ОЖЖ реттеу блогын тежеу күшінің) ОЖЖ қоздыру-тежеу жағдайының дисбалансы ауысу кезеңінде анықталу мүмкін, осы кезең демалу және тыныштық жағдайына келу жалпы қабілетіне әсер етеді. Психологиялық

тұрғыда осындай ОЖЖ ауысуы эмоциялық қоздырудың қоздырудың күйзеліске қарсы күшеюмен анықталады, ой елегінен шыққан табиғаты бар (бақылаусыз) копинг-реакциясы және кейін саналы табиғаты бар (бақылауға жататын) тежеу арқылы байқалады. Дистресс жағдайында ОЖЖ реттеу блогының қоздыру және тежеу балансын орнына келтіру қарқындығы стандарттан тыс жағдайларда және өзгерістерде деген бейімделу қарқындығының физиологиялық көрсеткіші ретінде анықталады.

Зерттеуді ұйымдастыру.

Зерттеу объектісі ретінде әкімшілік-мемлекеттік басқару саласында кәсіптік мансаптың түрлі сатыларына жеткен мемлекеттік қызметшілер тобы таңдалды.

Зерттеуге 35-50 жастағы 330 адам қатыстырылды. Іріктеу барысында екі шекті топ анықталды – 1) бір мекемеде ірі құрамдас бөлімнің басшысы (басқарма басшысының орынбасары лауазымынан төмен емес) деңгейіне жетіп, мансап сатының бірнеше (8-10) сатыларына жеткен – еңбек өтілі 10 жылдан және жоғары (129 адам) тұлғалар (әрі қарай – «басшылар»); және 2) 10 жыл еңбек өтілі бар, өз жұмыс тәжірибесінде мансабы өспеген, мемлекеттік қызметші бос лауазымынан іріктеуден өткен (әрі қарай – «мемлекеттік қызметке кандидаттар») тұлғалар (201 чел.).

Кәсіптік қызметін және қызметтік міндеттерін талдау арқылы мемлекеттік қызметті басқарушыдан өз қызметтік міндеттерін максималды орындау үшін оларға қойылатын талаптарын жүзеге асыруға қажетті жұмыс жағдайларының екі жетекші факторы анықталды: (1) сыртқы, жоғары инстанциялары мен қол астында істейтіндермен кеңінен әрекеттесу қажеттілігі; (2) көптеген жағдаяттық және стратегиялық шешімдерін оперативтік қабылдау қажеттілігі, оның ішінде экстремалдық, стандарттан тыс жағдайларда (нормативтік белгісіздік, мүдделер

қайшылығы, уақыт тапшылығы, тәуекелдікке бару қажеттілігі, инновацияларды енгізу және т.б.) [4].

Белгілі бір мекемеде басшы міндеттерін 10 жылдан астам атқаруды басқаруға қабілеттіліктің объективтік критерий ретінде есептеуге болады, себебі осындай қызметті атқару адамнан жоғары кәсіптік және психологиялық ресурстың болуын талап етеді. Осындай ресурстың тапшылығы жоғарыда көрсетілген басшы жұмыс жағдайында орын алатын күйзелістік жүктемелері ұзақ мерзімде көтеруге мүмкіндік бермейді, басшы жұмыс орнын ауыстыруға тырысады.

Зерттеу әдістері

ОЖЖ қабілеттерін топтастыруға арналған зерттеулер (В.Д. Небылицын, В.С. Мерлин, В.М. Русалов, Я.Стреляу, П.С. Гуревич, А.Г. Маклаков) ОЖЖ қабілеттерін қоздыру-тежеу балансын орнына келтіру қарқындығын анықтау үшін жеке жүріс-тұрыс тұтас ерекшеліктерінің нейрофизиологиялық негізі ретінде шығатын жүйке жүйесінің қабілеттерінен пайда болатын тұлға қабілеттерін бағалауға арналған әдістерімен жүргізген жөн екенін растайды.

Осыған байланысты басшылардың реттеу блогының тежеу күшінің психологиялық белгілерін немесе күнделікті кәсіптік қызметінде дистресті бағындыру және эмоцияларды басқару дағдыларын анықтау үшін психодиагностикалау әдістері арсеналынан, эмоциялық жағдайларының және олардың жүріс-тұрыста көрінісінің даму және реттелу динамикасын анықтауға мүмкіндік беретін, екі тест таңдалды [10].

1. Экзистенция шкаласы (ШЭ тесті) А. Лэнгле және К. Орглер. [7, 8]. Өз өмірі сапасын субъективтік бағалау нәтижесі ретінде экзистенциялық орындаушылықты диагностикалау әдісі, ол тыныштық жағдайында анықталады, организмге жағымсыз («көңілді бұзатын») эмоциялар белсенділігі

жағдайынан тез арада шығуға мүмкіндік беретін. Осындай құрам организмге тыныштыққа жету жолын көрсетеді, міндеттерді орындауға, қойған мақсатқа жетуге қабілеттілігін дамытады, үлкен мақсатқа жетелейді.

2. Тұлғаны зерттеу стандартталған көпфакторлық әдісі (ТЗСКӘ) [12]. Белгілі эмоциялық жағдайларын дамыту іріктеу сезімталдық үшін әдіс, мысалы, күйзеліс жағдайына және олардың денсаулыққа әсер ету салдарына (физикалық және менталдық) реакция білдірту әдісі. Осы әдіске сынаудан өтетіннің зерттеуге қатыстығын анықтайтын үш бақылау субшкала және 10 базалық субшкала кіреді. Базалықтарға жататындар – невротикалық астам бақылау, күйреуіктілік, эмоциялық лабильдік, албырттық, әйелдік-еркектік, ригидтік, үрейлілік, даралық, белсенділік, оптимизм. Осы субшкалалар сынаудан өтетін тұлғаны тұлған он түріне жақын тұруын анықтап өлшеуге арналған. Олар эмоциялық бұзушылық сипаттарына қарай бөлінеді. Осындай қабілеттер адамның жетекші эмоцияларын немесе ой елегінен және саналы табиғаты бар копинг-рекцияларын («Мен» образын қорғау немесе «Мен» образы басқалардың қабылдауында) білдіреді.

Мәліметтерді статистикалық өңдеудің жалпы нәтижелері

Реттеу блогының тежеу күшін психологиялық білдірудегі жеке ерекшеліктерін анықтау мақсатында Манн-Уитни U-критерии (критерий Манн-Уитни критерийін таңдау себебі екі шкаланың қалыптан тыс бөлуі бар) көмегімен «Экзистенция» және СМІЛ шкалалары бойынша «басшылар» және «қызметке кандидаттар» топтарының салыстырмалы талдауы жасалды.

Салыстырмалы талдау нәтижелері көрсеткендей «басшылар» тобында ШЭ – SD (өздігінен қашықтау) $U < 206^{***}$, ST (өздігінен трансценденциялау) $U < 190^{**}$, F (еркіндік) $U < 200^{***}$, V (жауапкершілік) $U < 208^{***}$, P (персоналық) $U < 200^{***}$,

Е (экзистенциалдық) $U < 206,5^{***}$, G (экзистенциалдық орындаушылықтың жалпы көрсеткіші) $U < 206^{***}$, сонымен қатар бақылау субшкалаларының көрсеткіштері – нақтылық (F), $U < 334^{***}$, коррекциялау (K) $U < 557^{***}$, және базалық шкалалар – албырттық (4) $U < 557^{***}$, әйелдік-еркектік (5) $U < 571^{***}$, ригидтік (6) $U < 546^{***}$, мазасыздану (7) $U < 463^{***}$, интроверсия (0) $U < 435^{***}$ СМИЛ әдістемелері деген барлық көрсеткіштері анық белгіленген.

Яғни «басшылар» тобында өмірден қанағаттану көрсеткіші жоғары келеді. ШЭ бойынша жоғары

көрсеткіштер ой елегіген өзін ұстау стилін немесе акцентуализациялау (импульстік, әйелдік-еркектік, ригидтік, мазасыздану, интроверсия СМИЛ әдістерінің субшкалалары бойынша) көрсеткіштерімен анықталады.

Әрі қарай салыстырмалы талдаудың құрамын анықтау үшін СМИЛ ауыспалы шкалалары мен ШЭ сауалнамасы Varimax әдісі бойынша факторлық жүктемелерін кейін бұру арқылы факторизациялау процедурасынан өткізілді.

Факторлық талдау арқылы үш фактор (жалпы дисперсияның 64,8 %) анықталды. Нәтижелері келесі кестеде көрсетілген.

1-кесте – «Басшылар» және «қызметке кандидаттар» топтарында ШЭ және СМИЛ әсер ету көрсеткіштерінің факторлық құрамы

1-фактор	2-фактор	3-фактор
Қоздыру және тежеу балансының психологиялық көрінісі	Қоздыру әсер етулерін күшейтудегі дисбаланстың психологиялық көріністері	Тежеу әсер етулерін күшейтуде дисбаланстың психологиялық көріністері
Салмағы – 5,9 % дисперсия – 42,0	Салмағы – 2,0 % дисперсия – 14,6	Салмағы – 1,1 % дисперсия 8,2
1. Экзистенциалдық орындаушылықтың сомалық көрсеткіші (G) (0,975) 2. Экзистенциалдық (E) (0,910) 3. Персоналдық (P) (0,865) 4. Еркіндік (F) (0,849) 5. Жауапкершілік (E) (0,813) 6. Өздігінен трансценденциялау (ST) (0,752) 7. Өздігінен қашықтау (SD) (0,675)	1. Импульсивтік (СМИЛ 4-шкаласы) (0,800) 2. Мазасыздық (СМИЛ 7-шкаласы) (0,774) 3. Ригидтік (СМИЛ 6-шкаласы) (0,623) 4. Маскулиндік (СМИЛ 5-шкаласы) (0,476)	1. Дәлелдігі (СМИЛ F-шкаласы) (–0,753) 2. Интроверсия (СМИЛ - шкаласы) (–0,674) 3. Коррекциялау (СМИЛ K-шкаласы) (0,595)
Бейімділік	Дистресті бағындыру қабілеті	Ойланып, жауапкершілікпен әрекет жасау қабілеті

Ескерту. «Басшылар» және «қызметке кандидаттар» топтарының айырмашылықтарын ажырататындай нәтижелер берілген.

Нәтижелер

Нәтижелерді талқылау.

ШЭ және СМИЛ шкалалары сауалнамалары ауыспалы мәліметтерінің факторлық талдауының нәтижелері осы зерттеу болжамына сәйкес анықталған факторлардың ОЖЖ фондық жағдайларының психологиялық көріністері болып табылатын екенін

дәлелдейді, олар күйзеліске ұшырау жағдайында қоздыру және тежеу жағдайының ауысуы, ОЖЖ реттеу блогының тежеу күшіндегі (әлсіздік күшіндегі) жеке ерекшеліктерінен байқалады.

1-«Қоздыру және тежеу балансының психологиялық көрінісі» факторына «ШЭ» барлық субшкалалары кірді. Яғни

зерттеуге алынғандар өздерінің жеке, кәсіптік өмірлерінде қанағаттанарлық сезімде, өздерінің қауіпсіздігі үшін мазасызданбайды, өздеріне сенімді, тұрақты эмоциялық жағдайда. Бейімделу, экзистенциялық орындаушылығы адам ағзасына тыныштыққа жол ашады, «басшылар» тобы «мазалайтын» эмоцияларды тез арада бағындырады, тыныштыққа жол таба алады және басқару қабілеттері де күшейеді. Осындай құрылым адам ағзасына демалу жағдайына тез арада көшуге мүмкіндік береді, адам әрі қарай үлкен мақсаттарға ұмтылады. «Басшылар» тобы «қызметке кандидаттар» тобына қарағанда ортада орын алып жатқан кәсіптік және тұлғалық қысымға қарсы шыға алады, кез келген өзгерістерге тез арада бейімделе алады.

2-«Бадамша пішінді дене (лимбиялық ми) бенсенділігіне мидің фронталдық үлесінің «Қоздыру әсер етулерін күшейтудегі дисбаланстың психологиялық көріністері» факторының ауыспалы мәліметтері ой елегінен табиғаты бар қорғау механизмдерін жұмылдыру немесе өзін-өзі ұстау үлгісі болады. «Басшылардың» СМИЛ 4 (импульсивтік), 6 (ригидтік) субшкалалары бойынша «Мен» дегенге қауіп және сезімталдық бастапқы жағдайда жоғары көрсеткіштері жоғары мазасыздану (7-субшкала) немесе эмоциялық шиеленісті басуының жүріс-тұрыс эквиваленті болып табылады [8]. Проблемалық жағдаятта орын алатын үрейлілікке бой беру басшының резервтік күштерін жұмылдыруға немесе басқа адамдарды басқаруда авторитарлық, агрессивтік стильді қолдануға тұра апарды.

Басшының рөлі әйел немесе еркек рөліне идентификацияланады, осындай жағдай Ресейде қалыптасқан мәдениетке сәйкес орын алады. Осы факторда феминдік-маскулиндік (СМИЛ әдісінің 5-шкаласы) көрсеткішінің болуы басшылардың агрессияны білдірумен қатар сезімталдық, жұмсақтық, өз жеке

тұлғасын талдау қабілеттерін білдіреді. Мүмкін осы қабілеттер басшыға өзінің агрессивтігін бағындырып, тұлғааралық қарым-қатынастарын бақылауға, басқа адамдардың сезімін түсінуге, өзінің жүріс-тұрысын бақылауға жағдай жасайды. Басқа адамның ішкі дүниесін дұрыс сезіну және түсіну айналадағылармен қарым-қатынастарды құруға көмектеседі. Осындай қабілеттер бастапқы үрейлі және агрессияға жақын жағдайларға қарамастан эмоциялық реакцияларын бағындырып, қол астында істейтін адамдарды мақсатқа жетелеуге мүмкіндік береді. Сондықтар зерттеуге қатысқан басшылар жаратылысынан көшбасшылар бола алады.

3-фронталдық қабықтың лимбиялық жүйеге «тежеу әсер етулерінің күшеюінде дисбаланстың психологиялық көріністері» факторға кірген ауыспалы мәліметтер – дәлелділік (СМИЛ F-шкаласы), интроверсия (СМИЛ O-шкаласы, коррекциялау (СМИЛ K-шкаласы) – өзін-өзі ұстау немесе саналы табиғаты бар қорғау механизмдерін жұмылдыру кешенінен құралған. А. Лэнгле [8] мәліметтері бойынша саналы копинг-стратегиялар реактивтік жүріс-тұрысқа апармай, өзімен салыстырып, саналы іс-әрекетке апарды. Өзімен салыстырып басшының басқаларға (жоғарыдағы және қол астында істейтіндерге) қатысты персоналдық әрекеті өзінің бастапқы агрессиялық потенциалдық ойға бағындырудың көрсеткіші. В.Д. Небылицынның пікірі бойынша [9], агрессивтік потенциалды ойға бағындыру реттеудің бір (төменгі) деңгейден екінші (жоғары) (өз эмоциялық реакцияларын бағындырып, әрі қарай өз іс-әрекетін тандау) деңгейге жету физиологиялық ауысудың белгісі. Осындай ауысуды «адамдарды басқару шеберлігі» деп есептейміз.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелерін жинақтай отырып, басшының басқару қызметінде жетістікке жетуде маңызды

фактор ретінде адам темпераментінің физиологиялық профилінде реттеу блогының тежеу күшінің басымдылығы анықталады, себебі басшының бастапқы конституциялық агрессиясы жағдайында адамдармен қарым-қатынас құруда дистресті бағындырып, жауапты шешімдерді қабылдау және оларды орындауда экстремалдық жағдайда жеке және құнды басымдылықтарды қолдану үлкен басқарушылық шеберлік және

жетістікке апарар жол.

Қазіргі таңда оқыту, тәрбиелеу, кәсіптік тұрақтандыру процесінде реттеу блогының тежеу күшін және психологиялық корреляттарын физиологиялық диагностикалаудың әдістерін әзірлеу кәсіби бағдарлау және персоналды басқару (іріктеу, мансабын өсіру) теориясы мен практикасын дамытуда ең перспективті міндеттерге жатады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Аминов Н.А., Болотов И.А., Воробьев А.Н. Психологический отбор на педагогические специальности. Ярославль: НПЦ «Психодиагностика», 1994. – 57 с.
2. Аминов Н.А., Осадчева И.И., Блохина Л.Н. Актуальные проблемы психодиагностики свойств ЦНС в школе Б.М. Теплова и В.Д. Небылицына//. Международный научный журнал «Мир науки, культуры, образования», 2016 июнь. № 3 (58). с. 212 – 217. (на сайте <http://amnko.ru>) ВАК.
3. Блохина Л.Н. Индивидуальные различия в психологической адаптации к условиям профессиональной деятельности у госслужащих (на примере таможенной службы): Автореф. ... дис. канд. психол. наук. – М., 2008. – 25 с.
4. Гиту Орме Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха. М.: КСП, 2003 – 272 с.
5. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект на работе. АСТ Москва ВКТ, 2010, 480 с.
6. Данилова Н.Н. Психофизиология Учебник для вузов. М.: Аспект Пресс, 2001. 373 с.
7. Кривцова С.В., Лэнгле А., Орглер К. Шкала экзистенции А. Лэнгле и К. Орглер. // Экзистенциальный анализ. №1. Бюллетень. М.: ИЭАПП (Институт экзистенциально-аналитической психологии и психотерапии), 2009. – с. 141-170.
8. Лэнгле А. Экзистенциально-аналитическая теория эмоций. М.: Генезис, 2013. 235 с.
9. Небылицын В.Д. Основные свойства нервной системы человека как нейрофизиологическая основа индивидуальности // Естественнонаучные основы психологии / Под ред. А.А. Смирнова, А.Р. Лурия, В.Д. Небылицына. М.: Педагогика, 1978. с.295-336.
10. Психодиагностика. Теория и практика: учебник для бакалавров/ под. Ред. М.К. Акимовой . М.: Юрайт, 2014 – 631 с
11. Романова Е.С, Гребенников Л.Р. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика. – Мытищи:Талант, 1996. – 144 с.
12. Сарсембаева Э.Ю. Учет латеральной организации мозга в управленческой деятельности педагога-руководителя. Учебное пособие/ Сарсембаева Э.Ю.. Павлодар. Инновационный Евразийский университет, 2016 – 98 с.
13. Собчик Л. Н. Введение в психологию индивидуальности. М.: Институт прикладной психологии, 1998 – 621 с.

REFERENCE

1. Aminov N.A., Bolotov I.A., Vorobyov A.N. Psychological selection for pedagogical

specialties. Yaroslavl: SPC «Psychodiagnostics», 1994 – 57 p.

2. Aminov N.A., Osadcheva I.I., Blokhina L.N. Actual problems of psychodiagnostic properties of the central nervous system in the school Teplova and V.D. Nebylitsyna // International scientific journal «World of Science, Culture, Education», 2016 June. No. 3 (58). p. 212-217. (on the site <http://amnko.ru>) HAC.

3. Blokhina L.N. Individual differences in psychological adaptations to the conditions of professional activity of civil servants (by the example of the customs service): Author's abstract. ... dis. Cand. Psychol. Sciences. – M., 2008. – 25 with.

4. Gita Orme Emotional thinking as a tool for achieving success. M.: PCB, 2003 – 272 p.

5. Goleman D. Emotional intelligence at work. AST Moscow VKT, 2010, 480s.

6. Danilova N.N. Psychophysiology Textbook for high schools. Moscow: Aspect Press, 2001 – 373 p.

7. Krivtsova S.V., Langle A., Orgler K. Scale of Existence A. Langle and K. Orgler. // Existential analysis. №1. The Bulletin. M.: IEAPP (Institute of Existential-Analytical Psychology and Psychotherapy), 2009 – p. 141-170.

8. Langle A. Existential-analytical theory of emotions. Moscow: Genesis, 2013 – 235 p.

9. Nebylitsyn V.D. Basic properties of the human nervous system as a neurophysiological basis of individuality // Natural Science Foundations of Psychology / Ed. A.A. Smirnova, A.R. Luria, V.D. Nebylitsyna. M.: Pedagogy, 1978 – p. 295-336.

10. Psychodiagnostics. Theory and practice: a textbook for bachelors / under. Ed. M.K. Akimova. M.: Yurayt, 2014 – 631 p.

11. Romanova E.S., Grebennikov L.R. Mechanisms of psychological defense: genesis, functioning, diagnostics. – Mytisch: Talent, 1996. – 144 p.

12. Sarsembaeva E.Yu. Accounting for the lateral organization of the brain in the managerial activity of the teacher-leader. Textbook / Sarsembayeva E.Yu. Pavlodar. Innovative University of Eurasia, 2016 – 98 p.

13. Sobchik LN Introduction to the psychology of individuality. Moscow: Institute of Applied Psychology, 1998 – 621 p.

АМИНОВ Н.А., БЛОХИНА Л.Н., САРСЕМБАЕВА Э.Ю. ПСИХОДИАГНОСТИКА СИЛЫ ТОРМОЖЕНИЯ РЕГУЛЯТОРНОГО БЛОКА НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ УСПЕШНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Исходя из представлений В.Д. Небылицына об индивидуальных различиях в силе регуляторного блока центральной нервной системы, была предпринята попытка исследования психологических проявлений силы торможения, или скорости восстановления вегетативного баланса у руководителей высшего звена.

Результаты показали, что одним из главных факторов достижения максимальной успешности в профессиональной деятельности руководителя структурного подразделения государственной организации является преобладание в физиологическом профиле темперамента человека силы торможения регуляторного блока, следствием которого является умение подавлять дистресс в процессе взаимодействия с людьми и принимать оптимальные решения в экстремальных условиях при сохранении работоспособности.

Ключевые слова: регуляторный блок нервной системы, сила возбуждения, сила торможения, дистресс, способность к саморегуляции.

AMINOV N.A., BLOKHINA L.N., SARSEMBAYEVA E.U. PSYCHO-DIAGNOSTICS OF THE BRAKING FORCE OF THE REGULATORY BLOCK OF THE NERVOUS SYSTEM AS AN INDICATOR OF THE SUCCESS OF PROFESSIONAL ACTIVITY

We attempted to study the psychological manifestations of the braking force, or the vegetative balance restoration rate in senior managers based on the ideas of V.D. Nebylitsyn on individual differences in the power of the central nervous system regulatory block.

According to the obtained results, the predominance of the regulatory block braking force in the physiological profile of human temperament is one of the leading factors in achieving maximum success in professional activity of a head of a structural unit of a state organization. Such predominance is vital for the ability to suppress distress in the process of interaction with people and make optimal decisions under extreme conditions while maintaining efficiency.

Keywords: regulatory block of the nervous system, excitation force, braking force, distress, ability to self-regulation.

ӘОЖ 37.091.3:512.122

АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫСЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

З.Ш. МАХАДИЛ

инновациялық технологиялар және жаратылыстану-ғылыми пәндерді
оқыту әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Павлодар облысы бойынша педагог қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институты
e-mail: mahadil58@mail.ru

Мақалада автор мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бағытында жасалып жатқан жұмыстар ішінен құзыреттілікке бағытталған білім беру мазмұнының басымдықтары мен оқу жоспарларының негізгі ерекшеліктерін көрсеткен.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы айтылым дағдысының маңызын көрсету мақсатында 1 сыныпқа арналған оқулықтың 7-тарауына талдау жасап, оқушының сөздік қорын сабақтың оқу мақсатына сай пайдалана білуге бағыттайтын интерактивті әдістерді және тыңдаған/көрген ертегі бойынша ойын ауызша жеткізуді «Шалқан» сынды ертегіден бастауды ұсынып, олардың тиімділігін дәйектеген.

Екінші тілді үйретуде қолданылатын Жалпыеуропалық тіл құзыреттілігін бағалау жүйесіндегі Бастапқы деңгей А2, оқу сауаттылығының деңгейлері мен оның компоненттері арасындағы байланысты қарастырған: таныс ақпаратты еске түсіруге бағытталған мәтінмен жұмыстың тиімділігіне назар аудартқан.

Баланың сөйлеу және ойлау әрекетін белсенділендірудің, айтылым дағдысын дамытудың, сөздік қорды молайтудың ұтымды жолы – халық ауыз әдебиетінің танымал ұлттық үлгілері «Шалқан», «Бауырсақ», т.б. ертегілерді оқу үдерісіне енгізудің мәні зор деп түйіндеген.

Кілтті сөздер: айтылым дағдысы, оқу сауаттылығын бағалау, нәтиже.

Кіріспе

Қазақстанда функционалдық сауаттылықты дамыту бағытында ауқымды жұмыстар жүргізілуде.

Атқарылып жатқан іс-шаралардың

нәтижелілігі мұғалімнің тәжірибесіне, құзыреттілігіне, кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Осылардың ішінде оқытушының ерекше көңіл бөлетіні – функционалдық сауаттылықты

калыптастыру. Сондықтан педагог қызметкерлердің біліктілігін арттырудағы өзгерістер бүгінгі ұстаздың нормативтік құжаттарды зерделеп, инновациялық технологияларды меңгеруі және өз қызметінде тиімді пайдалана алуының өзекті екендігін көрсетті.

Ұлттық жоспарда: 2017 жылға қарай қазақстандық мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін мынадай жағдайлар жасалатын болады делінген.

I. Ғылыми-зерттеу жағынан қамтамасыз ету:

1) функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамытудың ғылыми-әдіснамалық негіздері, құзыретті білім беру парадигмасында мектепті басқару жүйелері анықталды;

2) функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамытуға бағытталған іс-шараларды ғылыми-зерттеушілік, сараптамалық-талдамалық алып жүру қамтамасыз етілді;

3) балалардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда мектеп оқушыларының өмірлік бағдарының мәнін, ата-аналардың рөлін диагностикалау қамтамасыз етілді.

II. Білім беру мазмұнын жаңарту:

1) мемлекеттік стандарттар мен оқу бағдарламалары функционалдық сауаттылық пен құзыреттілік тәсіліне бағытталған білім беру мазмұнын қамтамасыз етеді;

2) оқу жоспарлары тұлғалық жетілуді қамтамасыз ететін білім беру вариативтілігін, коммуникативті дағдыларды қалыптастыратын білім алуға дербестікті, ақпарат пен технологияны пайдалана білуді, проблемаларды шешуді, іскерлік пен сыни тұрғыда ойлауды қарастырады [1].

Функционалдық сауаттылықты дамыту: жаңартылған білім беру бағдарламалары мен бағалау жүйесі енгізілуде.

Орыс тілінде оқытатын мектептерде қазақ тілін оқыту аясында оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым дағдыларын дамыту нәтижесінде оқушылар алған білімдері мен үйренген дағдыларын кез келген орта жағдайында бәсекеге қабілетті болуға, қарым-қатынас үдерісінде тиімді қолдануға мүмкіндік беретін білім алады [2;12].

Функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы оқу сауаттылығының негізгі компоненттері: мәтін, тапсырмалар және оның деңгейлері арқылы анықталады.

1Б	262	✓ Қарапайым, қысқа мәтін ішінен оқырманға таныс ақпаратты табу. ✓ Қарапайым мәтінмен жұмыс жасау (ақпараттың қайталануы, суреттер және таныс символдар). ✓ Қарама-қайшылықсыз және ауқымды ақпаратты мәтінді интерпретациялау.
1А	335	✓ Мәтін мазмұны мен күнделікті өмір тәжірибесі арасындағы байланысты табу. ✓ Таныс тақырыпқа берілген мәтіндегі автордың басты идеясын айқындау. ✓ Айшықты, таныс ақпаратты еске түсіруге бағытталған мәтінмен жұмыс жасау.
2	407	✓ Мәтіннің бастапқы идеясын айқындау, мәтіннің өзара ұйқасын немесе құрылысының құрылымын түсіну. ✓ Мәтіннің бір ғана ерекшелігіне негізделген қайшылықтарды салыстыру немесе анықтау. ✓ Жеке тәжірибесіне және берілген мәселеге сүйеніп, мәтін және мәтіннен тыс мәліметтер арасында байланысты құрып, салыстыру.

Негізгі бөлім

Екінші тілді үйретуде туындайтын аспектілердің бірі «оқу сауаттылығын қалыптастырып, дамытуда қай дағдыға басымдық береміз?» деген сауал.

Біз тыңдалым мен оқылымнан кейінгі қалыптастырып, дамытуды қажет ететін айтылым дағдысын таңдауды жөн көрдік.

Ауызша сөйлеудің жазбашадан айырмашылығы бар, сондықтан да әртүрлі үдеріс іске асады. Ең алғашқы әңгімелесудегі нақты алға ілгерілеуді ұсынған тәсілдердің бірі аудиолингвализм болды. Аудиолингвализм шығыс ақпаратына қарағанда кіріс ақпаратына басты назар аударды. 4 кезеңнен тұратын цикл ұсынылды: қайталау, әңгімелеу, оқу, жазу [3; 14].

Оқу сауаттылығын қалыптастыруда айтылым дағдысының маңызы зор, себебі көрген немесе оқыған материал мазмұнын түсінгені немесе түсінбегені көбінесе айтылым негізінде айқындалады. Әсіресе, шаблонды сөз тіркестерін және жаңа сөздерді қайталау тиімділігі тәжірибе барысында байқалды.

Айтылым аудиовизуалды материалдан кейін іске асырылатыны мәлім, ендеше, сөзді ықыласпен тыңдай білуге де дағды керек. Сондықтан да айтылымның қалыптасуына әсер ететін тыңдалым дағдысының кейбір тәсілдеріне тоқталсақ:

- жаңа сөздерді тыңдау, қайталау;
- тыңдағанын түсінетінін тексеру [3; 14].

Мұғалімнің оқыту үдерісінде басшылыққа алатын негізгі құжаты – бағдарлама, ал қолданатын құралы – пән оқулығы мен ресурстар. Оқулық мазмұнында (Хазимова А.Ж. және т.б. Қазақ тілі: Оқулық. - Алматы, 2016) үйренушінің келесі танымдық қабілеті ескерілген:

- бейнелік (жаңа сөздерді суреттер мен видеоматериалдар арқылы меңгерту);
- таңбалық (жаңа сөздерді символ арқылы меңгерту).

Мысалы, «Тағам және сусын»

тарауындағы 1. «Сен не аласың?» (110-бет), 2. «Таңертең» (112-бет), 3. «Ас мәзірі» (116-бет), 4. «Сен не ішесің» (118-бет), 5. «Сен не жейсің» (122-бет), 6. «Мен салат жасаймын» (126-бет) тақырыптарында суреттер, сөздер қайталанады. «Сен не аласың?» тақырыбындағы: «сүт, нан» сөздері мен суреттерді «Таңертең» (112-бет), «Ас мәзірі» (116-бет) тақырыптарындағы тапсырмалардан көруге болады: 1. «Сен не аласың?» тақырыбы (110-бет).

– Сен не аласың? – Мен нан аламын.

4-тапсырма. Мен аламын, ... алмаймын. (111-бет). Сөздік қор: айран, сүт, май, қант, нан, жұмыртқа, аламын (аласың), алмаймын. Сонымен бірге, «Сен не аласың?» тақырыбында «Суретке қара. Тыңда, қайтала» (110-бет), «Суретке қара, сұраққа жауап бер» (111-бет) тапсырмалары суретпен жұмысқа бағытталады.

Ал, «Таңертең» тақырыбында алдыңғы білімге (жаңа сөздер: ботқа, шырын, ішемін, ішесің, жеймін, жейсің) жаңа білім қосылады. 2-тапсырма күрделене түседі: «Тыңда, қайтала. Толықтырып айт».

4. «Сен не ішесің?» тақырыбында (112-бет). Тыңдалым мен айтылымға «Оқылым» дағдысы қосылады. 2-тапсырма. Толықтырып оқы.

5. «Сен не жейсің?» тақырыбында: Тыңда. Оқы. Үлгі бойынша айт. Мен алмұрт жеймін. Суреттің астында сөз берілген 2-тапсырма. Толықтырып айт. Оқушы жеміс суреттері ішінен өзі қайсысын жейтінін айтуы керек. Өзіндік жұмыс. 3-тапсырма. Тыңда. Оқы. Үлгі бойынша сөйлес. 4-тапсырма. Ойлан. Сұраққа жауап бер. Сен не жейсің. Сен не жемейсің. Жеңілден күрделіге ауысу принципі сақталған. 6. «Мен салат жасаймын» (126-бет) тақырыбындағы тапсырмалар да алдыңғы жүйемен берілген.

Дегенмен, тыңдаған/көрген ертегі бойынша ойын ауызша жеткізуді балаға балабақшадан таныс, үш тілде дайындалған және сапасы талапқа сай

«Шалқан» сынды ертегіден бастаған жөн деп есептейміз.

«Шалқан» ертегісінің тиімділігі:

Біріншіден, ертегі мазмұнын бала балабақшадан біледі. Екіншіден, бұл ертегі үш тілде дайындалған: аудио-видео материал бар. Үшіншіден, рухани құндылықтар мен «мәселені бірлесіп шешу», «қол ұшын беру» қабілеттері дамиды.

Екінші тілді үйретуде қолданылатын Жалпыеуропалық тіл құзыреттілігін бағалау жүйесіндегі Бастапқы деңгей А2:

Қарым-қатынас барысында өзіне таныс немесе тұрмыстық тақырыптарға қатысты тікелей ақпарат алмасуды қажет ететін қарапайым міндеттерді шеше алады.

Оқу сауаттылығының деңгейлері

1 А: √ Айшықты, таныс ақпаратты еске түсіруге бағытталған мәтінмен жұмыс жасау.

Ең бастысы, таныс ақпаратты еске түсіруге бағытталған мәтінмен жұмыс жасау тиімді.

1 Б: √ Қарапайым мәтінмен жұмыс

жасау (ақпараттың қайталануы, суреттер және таныс символдар).

1-сынып оқушыларының қазақ тілінде сөйлеу дағдысын қалыптастыруда жиі қайталанатын сөздері мен фразалары бар жаттығуларды орындатқызған тиімді деп ойлаймыз. Солардың бірі – Фильм бойынша сұрақ қою.

1. Шал көктемде не екті?

2. Күзде шалқан қандай болды?

3. Шал шалқанды тартты. Шалқанды шығара алды ма?

4. Шал, кемпір шалқанды тартты. Шалқанды шығара алды ма?

5. Кемпір: Кімді шақырды?

Бастапқы деңгейде: Қысқа мәтін ішінен таныс ақпаратты табу. Мәтіндегі басты идеяны айқындау, оның мазмұнын интерпретациялау дағдылары дамиды. Сондықтан оқулық құрылымына аралас мәтін енгізу қажет, себебі айтылым дағдысы көбінесе оқу негізінде қалыптасатындығы белгілі. Бұл шығармашылық пен шеберлікті қажет етеді. Шалқан (орыс ертегісі)

Баяғыда бір шал () болыпты. Көктемде () шалқан () екті. Күзде

үлкен болды.

ды тартты. Бірақ

шықпады.

кімді шақырды?

Ойды жеткізе алу, кейбір сөздерді қайталай бермей, дұрыс сөйлей білу – өнер. Оқушылардың өзіне таныс сюжетті екінші тілде айтып үйренуі – олар үшін күрделі процесс. «Шалқан» ертегісінде сөздер, фразалар қайталанатын және сол арқылы жады қоймасына енеді. Сонымен бірге психологиялық және тілдік кедергілерді олар мұғалімнің қолдауымен жеңетін болады.

Ең бастысы – оқушының сөздік қорын сабақтың оқу мақсатына сай пайдалана білуге бағыттау. Ол үшін шәкіртті қызықтыру, оқуға ынталандыру мақсатында интерактивті әдістерді қолданған тиімді деп ойлаймыз.

Интерактивті тұрғыда білімдендіру

туралы жазылған еңбектердің ішінен А. Рауандинаның пікіріне тоқталдық:

Оқыту үдерісі оқушылардың белсенді, өзара қарым-қатынас арқылы әрекет етуін жүзеге асырады. Себебі жағдаяттық, сұқбаттық тапсырмалар, рөлдік ойын, яғни құзіреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалардың барлығы интерактивті түрде орындалады [5]. Мысалы, «Мен салат жасаймын» тақырыбы (126-бет). Айтылымға бағытталған тапсырмалар: Үлгі бойынша сөйлес. 2-тапсырма. (127-бет). Саған не керек? Екінші тапсырманы орындап болған соң графикалық органайзерлер ішінен дара және қос диаграмманы толтыртып, «Көкөністер мен жемістер» дүкенінде сынды жағдаяттық тапсырма

ұсынуға болады. Рөлдік ойынның айтылым дағдысын дамытудағы маңызы ерекше екендігі тәжірибе барысында анықталды. Мысалы, «Ас мәзірі» тақырыбы (117-бет) Асханада:

– Маған сорпа және бауырсақ беріңізші.

– Міне, ал. Ас болсын!

– Рахмет.

Сонымен бірге, «Жұмбақ сөздер», «Пікірлер сызығы», т.б. талқылау тәсілдерінің сөйлеу мәдениетін қалыптастырудағы рөлі зор. Мысалы, салат көкөністерден жасалады.

Келісемін, өйткені _____

Келіспеймін, себебі _____

«Өз ойыңды айт» тапсырмасы: Бүгін Арман балмұздақ жемеді. Неліктен? Менің ойымша оның тамағы ауырады.

Қорытынды

Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы айтылым дағдысының маңызын көрсету мақсатында оқулықтың 7-тарауына талдау жасалды. Тарау мазмұнында айтылым дағдысына бағдарланған тапсырмалар ұсынылған. Талдау барысында анықталғаны «Кесте бойынша сөйле. Өз ойыңды айт» жаттығулары оқушылардың логикалық ойлауын қалыптастырып, есте сақталған сөздік қорды күнделікті өмірде қолдануға бағдарлайды.

Функционалдық сауаттылықты бағалауда: сынақталушы түсініп оқу,

негізгіні қосалқыдан айыру, шашыраңқы материалды жинақтау, жүйелеу, талдау құзыреттіліктерін көрсетеді.

Тіл білімін зерттеуші М. Балақаевтің: «Сөзді көп білу жеткіліксіз, ол сөздерді жұмсай білу де керек» деген пайымы терең. Адамның өз сөзін басқаларға ұғынықты етіп жеткізе білу қабілеті айтылым дағдысына тікелей қатысты, өйткені меңгерілетін тілдің орфоэпиялық нормаларын бұзбай, анық, түсінікті сөйлеудің негізі мектеп қабырғасында қаланады. Ол – білім мазмұнының сапасы мен оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалану үдерісінің нәтижесі, әрі функционалдық сауаттылықты іске асырып, білім, білік, дағдыларды жетілдірудің бастауы. Баланың сөйлеу және ойлау әрекетін белсенділендірудің, айтылым дағдысын дамытудың, сөздік қорды молайтудың ұтымды бір жолы – халық ауыз әдебиетінің ұлттық үлгілері. Сондықтан да балаларға танымал «Шалқан», «Бауырсақ», т.б. ертегілерді оқу үдерісіне енгізудің мәні зор.

Ең бастысы, сабақта әр білімгер өз ойын ашық айта алатындай мүмкіндік тудырып, сөзді орынды қолдану шеберлігіне назар аударған жөн.

Оқу сауаттылығын бастауыш сатыдан бастап қалыптастырғанда айтылым дағдысының маңызы артады деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. – Астана, 2012 ж.

2. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнының жаңарту шеңберінде орыс тілінде оқытатын мектептердегі «Қазақ тілі» пәні бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.

3. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнының жаңарту шеңберінде орыс тілінде оқытатын мектептердегі «Қазақ тілі» пәні бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.

4. Култуманова А., Бердибаева Г., Картпаев Б., Иманбек И., Шарбанова К., Рахимова М., Жумабаева Ж., Пирнепесова З., Окенова Б., Увалиева А. Основные результаты международного исследования образовательных достижений 15-летних обучающихся PISA-2012. – Астана: НЦОСО, – 2013.

5. Рауандина А.К. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі (орыс тілді мектептердің 5-6-сыныптары). 13.00.02 – Оқыту және тәрбиелеу теориясы мен әдістемесі (бастауыш, орта және жоғары білім беру жүйесіндегі қазақ тілі). Педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты – Алматы, 2010.

REFERENCES

1. National action plan for the development of functional literacy of schoolchildren for 2012-2016. Astana, – 2012

2. Educational program of the courses for the improvement of professional skills of teachers for Kazakh language teachers in schools with the Russian language of instruction in conditions of updating the content of education in the Republic of Kazakhstan. Teacher training program. "Nazarbayev intellectual schools". Center for Pedagogical Excellence, – 2016.

3. Educational program of the courses for the improvement of professional skills of teachers for Kazakh language teachers in schools with the Russian language of instruction in conditions of updating the content of education in the Republic of Kazakhstan. A guide for teachers. "Nazarbayev intellectual schools". Center for Pedagogical Excellence, – 2016.

4. Kultumanova A., Berdibaeva G., Kartpaev B., Imanbek I., Sharbanova K., Rakhimova M., Zhumabaeva J., Pirnepesova Z., Okenova B., Uvalieva A. Main results of the international study of educational achievements of 15-year-olds Students of PISA-2012. - Astana: NCEOS, – 2013.

5. Rauandina A.K. Methodology for the formation of functional literacy in teaching the Kazakh language (grades 5-6 of Russian-language schools). 13.00.02 – Theory and methodology of teaching and upbringing (Kazakh language in the system of primary, secondary and higher education) The dissertation author's abstract for obtaining the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, Almaty, – 2010.

МАХАДИЛ 3.Ш. ЗНАЧЕНИЕ НАВЫКА ГОВОРЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

В статье автор раскрывает особенности и преимущества учебных планов и деятельности, направленной на развитие компетенций в свете развития функциональной грамотности учащихся в содержании образования.

С целью выявления содержательности говорения при формировании функциональной грамотности проведен анализ 7 главы учебника, предложено начинать со сказки «Репка», которая наиболее подходит для применения интерактивных методов и пересказа услышанного / увиденного, так как словарный запас ученика позволит ему применить ее в полном и соответствующем объеме.

Рассмотрены компоненты и взаимосвязь начального уровня А2 с уровнем функциональной грамотности согласно Общеввропейской шкале языковых компетенций: доказана эффективность возрождения в памяти при помощи использования ранее известного материала в работе с текстом.

В заключение автор показывает значимость устного народного творчества на примере известных сказок «Репка», «Колобок» и других при активизации навыков гово-

рения и мышления, при расширении словарного запаса и развития навыков говорения детей.

Ключевые слова: навык говорения, оценивание функциональной грамотности, результат.

MAKHADIL Z.SH. THE VALUE OF THE SPEAKING SKILL IN THE FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY

The author reveals the features and advantages of curricula and activities aimed at the development of competences in the light of developing the functional literacy of students in the content of education.

The author analyses chapter 7 of the textbook to identify the meaning of talking in the formation of functional literacy. It is proposed to start with the «turnip» tale as it is the most suitable for the use of interactive methods and rendering of what was heard / seen. The student's vocabulary will allow using it in full and appropriate scope.

The author reviews the components to link the entry level a2 to the level of functional literacy according to the common European framework of reference for languages. The efficiency of self-recitation through the use of previously known material when working with the text was proven.

In conclusion, the author shows the importance of oral folk arts on the example of the famous fairy tales «Turnip», «Roly-Poly» and others to enhancing skills of speaking and thinking, the expansion of vocabulary and development of children's speaking skills.

Keywords: speaking skill, assessment of functional literacy, the result.

ӘОЖ 373-1

КВАДРАТТЫҚ ФУНКЦИЯ ТАҚЫРЫБЫН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЛЫҚТАРЫН ДАМУ

Т.Ә. ӘЛДІБАЕВА

П.Ф.К., доцент

e-mail: turash67@mail.ru

Н.Б. НУРМУХАМБЕТОВА

6M010900 – Математика мамандығының 2-курс магистранты

e-mail: nargiz_nur@mail.ru

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Мақалада оқушылардың математикалық құзырлықтарын дамытуға мүмкіндік беретін квадраттық функцияға қатысты деңгейлі тапсырмалар түрлері қарастырылған. Бұл өз кезегінде «Квадраттық функция» тақырыбы бойынша білімді меңгерту деңгейлері мен кезеңдеріне сәйкес әр деңгейлі тапсырмалар жүйесін құруға мүмкіндік жасайды. Себебі, математиканы оқытуда математикалық құзырлықтарды дамыту оқытудың мазмұндық жағына қарағанда, көбінесе үдерістік жағының есебінен жүзеге асырылады. Соған байланысты математиканы оқыту үдерісін жобалауда белгіленген құзырлықтарды оқу материалдарымен байланыстыру қажет. Ал математикалық құзырлықтарды дамытудың негізгі құралы оқу тапсырмалары болып табылады. Осыған байланысты мақалада квадраттық функцияға қатысты, мазмұны жағынан мектеп оқулықтарында кездесе бермейтін

тапсырмалар жиынтығы беріліп және олардың орындалу ерекшеліктері көрсетілді.

Кілтті сөздер: математикалық құзырлық және оның деңгейлері, оқу тапсырмалары, квадрат функция, квадрат теңдеулер мен теңсіздіктер.

Кіріспе

Математиканы оқытуда құзырлықтарды дамыту оқытудың мазмұндық жағына қарағанда, көбінесе үдерістік жағының есебінен жүзеге асырылады. Соған байланысты математиканы оқыту үдерісін жобалауда белгіленген құзырлықтарды, күтілетін нәтижелерді жеке тақырыптар мен бөлімдердің оқу материалдарымен байланыстыру қажет, ал математикалық сауаттылықты дамытудың негізгі құралы оқу тапсырмалары болып табылады.

Осы бағытта И. Осмоловскаяның [1] жұмысын талдау барысында, автордың құзырлықты проблемаларды шешу қабілеттілігі ретінде қарастыратындығы байқалды, сонымен бірге проблемаларды шешу кезеңдерін бөліп көрсетуде оқу материалының мазмұнында проблемаларды шешуге үйрету іс-әрекеті:

- проблемаларды шешудің нақты кезеңдері меңгертілетін оқу тапсырмалары;

- іс-әрекет тәсілдері қалыптастырылатын оқу тапсырмалары;

- әрекет ету барысында проблемаларды шешу тәжірибесі қалыптастырылатын оқу жағдаяттары арқылы жобаланатындығын жорамалдауға мүмкіндік берді.

Тапсырмаларды орындау барысында оқушылар оқу немесе өмір жағдаяттарын шешеді және оқу материалын меңгеру деңгейін, соған сәйкес қандай да бір оқытудан күтілетін нәтижелерге жету деңгейлерін көрсетеді. Әрекет ету барысында проблемаларды шешу тәжірибесі қалыптастырылатын оқу жағдаяттары – бұл әдеттегі практикалық жағдаяттар, сабақтағы және сабақтан тыс уақыттағы оқу іс-әрекеттері барысындағы рөлдік ойындар.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, проблемаларды шешудің жеке

кезеңдерін меңгертудің мысалдары ретінде мынандай оқу тапсырмаларын ұсынуға болады:

- белгілі бір жағдаятты сипаттайтын мәтін келтіріліп, проблеманы тұжырымдауды қажет ететін тапсырма;

- берілгендері жетіспейтін немесе артық болып келетін есептер;

- зерттеу сипатындағы есептер немесе зерттеу тапсырмалары;

- проблеманың тұжырымдалуы негізінде алға қойылған іс-әрекеттің мақсатын анықтауды талап ететін тапсырмалар;

- оқушылар жасаған жұмысты қойылған мақсатқа жету тұрғысынан бағалауға бағытталған есептер.

Осындай оқу тапсырмалары математиканы оқытуда өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру, танымдық белсенділікті дамыту, ұғымдарды, пәндік біліктерді, дағдыларды және құзырлықтарды қалыптастыру, өткен материалдарды жүйелеу, қорытындылау және бақылау құралы ретінде пайдаланылады.

Осы тұрғыдан алғанда білім сапасының өлшеуіштері ретінде тапсырмалар негізінен оқытушы және тексеруші функцияларын атқарады. Себебі, мұнда оқушылардың білімінің деңгейі емес, олардың күтілетін нәтижелерге жетудегі әрбір қимылы, яғни әрбір іс-әрекеті тексерілуі қажет.

Негізгі бөлім

Математикалық құзырлықтарды қалыптастыру мен дамытуға қатысты жұмыстар жүргізген ғалымдардың (Денищева Л.О., Глазков Ю.А., Краснянская К.А.) пікірінше, мазмұны бойынша тапсырмалар оқушылардың [2]:

- математикалық ойлауын;

- математикалық жағдаяттарды ауызша және жазбаша дәйектеу біліктерін;

- проблема қою және оны шешу біліктерін;

– математикалық модель құру, математикалық тілді пайдалану біліктерін дамытуға мүмкіндік жасауы тиіс.

Тапсырмаларды беруде математикалық құзырлықтың үш деңгейі ескерілуі қажет. Оның біріншісі математикалық фактілерді мазмұндауды, есептеу әдістерін және есептеуді орындауды қамтиды, екіншісі қойылған міндетті шешу үшін қажетті әртүрлі математикалық тақырыптардан алынған материалдардың байланысын анықтаумен және оны интеграциялаумен сипатталады. Үшінші деңгей жалпылау мен интуицияны қажет ететін математикалық ойлауды талап етеді. Сондай-ақ мұнда қазіргі техникалық құралдарды пайдалану біліктері де маңызды рөл атқарады. Математиканы оқыту барысында математикалық құзырлықты анықтайтын әртүрлі қабілеттер мен біліктерді кешенді пайдалану арқылы орындалатын тапсырмалар тандап алынуы қажет.

Оқушылардың құзырлықтың бірінші деңгейіне жетуін тексеру үшін дәстүрлі оқу есептерін пайдалануға болады. Екінші деңгей қарапайым өмірлік мәні бар мәтінді есептер шығарту көмегімен жүзеге асырылады. Оқушылардың үшінші деңгейге жетуін тексеру үшін ұсынылған өмірлік жағдаятты өз бетінше «математикаландыруды» қажет ететін күрделі тапсырмалар құрастырылуы қажет. Мұнда оқушы жағдаяттағы математика құралдарымен шешілетін негізгі проблеманы анықтайды, соған сәйкес оның математикалық моделін құрайды. Одан кейін қойылған математикалық есепті шығару жолдары ойластырылады, математикалық тұжырымдардың көмегімен оны шығарады. Бұл әрекет тапсырмада қарастырылған жағдаяттың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, есеп жауабын тұжырымдаумен аяқталуы қажет.

Жалпы орта білім беретін мектептерге арналған «Математика» оқу бағдарламасында квадраттық функцияның қасиеттерін үйретуге аса

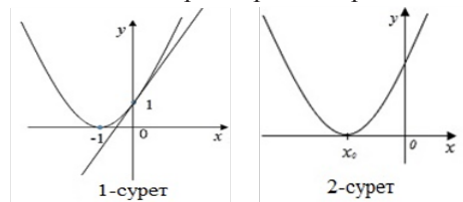
үлкен мән беріледі. Осыған байланысты квадраттық функцияға қатысты оқу тақырыптарының арасындағы байланысын ашып көрсетуге және оны интеграциялауға негізделген екінші немесе үшінші деңгейлі тапсырмаларды пайдалануға болады. Оған мынандай мысалдар келтіруге болады:

Тапсырма 1. Бір координата жүйесінде

– $F(x) = (1+x)^2$ квадраттық және $f(x) = 1+2x$ – сызықтық екі функцияның графигін салындар.

Осы графиктердің қиылысу нүктесін табындар. Екеуіне де ортақ жалғыз ғана нүкте бар екенін дәлелдеңдер. Сол нүктенің координатасын көрсетіндер. Парабола түзуден жоғары орналасқан деген дұрыс па? Парабола түзуден төмен орналасқан деген дұрыс па?

$(1+x)^2 \geq 1+2x$ теңсіздігі орындалатындай x -тің мәндерін көрсетіндер.

Оқушы берілген тапсырманы жоғары бойынша орындай отырып графикті түрлендіру, квадрат екімүшеліктің формуласы, параболаны оның төбесі арқылы салу, теңдеулер мен теңсіздіктерді шешу сияқты тақырыптарды қайталап, еске түсіреді.

Осы жерде оқушыларға $y = 1+2x$ түзуі параболаның жанама теңдеуі екенін айтып өткен өте орынды болады (1-сурет) [3].

Тапсырма 2. Кез-келген a және b мәндерінде мына теңдеудің мәні болатынын дәлелдеңіз:

$$(a^2 - b^2)x^2 + 2(a^3 - b^3)x + (a^4 - b^4) = 0$$

Дәлелдеуі: Егер $a^2 - b^2 \neq 0$ болса, онда теңдеудің дискриминанты оң

болады: $\frac{1}{4}D = (a^3 - b^3)^2 - (a^2 - b^2)(a^4 - b^4) = a^2b^4 - 2a^3b^3 + a^4b^2 = a^2b^2(a - b)^2 \geq 0$

Ал егер $a^2 - b^2 = 0$ болса, онда теңдеудің $x=0$ түбірі бар.

Тапсырма 3. $P(x) = ax^2 + bx + c$ квадраттық үшмүшенің бүтін түбірлері бар, мұндағы a, b, c – бүтін сандар және c – тақ сан. $P(2017)$ мәні тақ сан болуы мүмкін бе?

Шешуі. x_1 және x_2 $P(x)$ квадраттық үшмүшенің түбірі болсын. Виет теорема-

сы бойынша $x_1 \cdot x_2 = \frac{c}{a}$, яғни $x_1 \cdot x_2 \cdot a = c$. Тапсырманың шарты бойынша c – тақ сан. x_1, x_2, a – бүтін сандар. Осыдан, x_1, x_2, a сандарының тақ екендігі шығады. Виет

теоремасы бойынша $x_1 + x_2 = -\frac{b}{a}$, яғна $b = -a \cdot (x_1 + x_2)$, демек, b – жұп сан.

Онда $P(2017) = a \cdot 2017^2 + b \cdot 2017 + c$ екі тақ сан және бір жұп санның қосындысы болады, яғни $P(2017)$ мәні жұп сан.

Ж а у а б ы: мүмкін емес.

Тапсырма 4. $y = x^2 + ax + a$ функциясының графигі берілген (2-сурет). a -ны табыңыз.

Ш е ш у і. График Ox өсін қияды, сондықтан $y = (x + x_0)^2$, $y = x^2 + 2xx_0 + x_0^2$, яғни $a = 2x_0$ және $a = x_0^2$. Осыдан $a = 0$ немесе $a = 4$. Бірақ суреттен көріп тұрғанымыздай $a \neq 0$.

Ж а у а б ы: $a = 4$

Тапсырма 5. $px^2 + pqx + q = 0$ теңдеуінің түбірлері бүтін болатындай барлық p және q жай сандарын анықтаңыз.

Ш е ш у і. x_1 және x_2 $px^2 + pqx + q = 0$ теңдеуінің түбірлері болсын. Онда Виет

теоремасы бойынша $x_1 \cdot x_2 = \frac{q}{p}$ және

$x_1 + x_2 = -q$. Ал $\frac{q}{p}$ сандарының қатынасы – бүтін сан, демек, $p = q$ және $x_1 \cdot x_2 = 1$ Осыдан $x_1 = x_2 = -1$ және $p = q = 2$.

Ж а у а б ы: $p = q = 2$

Тапсырма 6. Қандайда бір бұрыштың синусы мен косинусы $ax^2 + bx + c = 0$ квадрат үшмүшенің әртүрлі түбірлері болып табылады. $b^2 = a^2 + 2ac$ теңдігін дәлелдеңіз [4].

Д ә л е л д е у і: Виет теоремасы бойын-

ша $\sin \alpha \cos \alpha = \frac{c}{a}$ және $\sin \alpha + \cos \alpha = -\frac{b}{a}$. $b^2 = a^2 + 2ac$ теңдеуін дәлелдеу керек. $a \neq 0$ болғандықтан теңдеудің екі бөлігінде a^2 -қа бөлеміз.

$\left(\frac{b}{a}\right)^2 = 1 + 2\frac{c}{a}$ осы теңдеуді дәлелдейміз.

$$\left(\frac{b}{a}\right)^2 = (\sin \alpha + \cos \alpha)^2 = \sin^2 \alpha + 2\sin \alpha \cos \alpha + \cos^2 \alpha = 1 + 2\sin \alpha \cos \alpha = 1 + 2\frac{c}{a}$$

Қорытынды

Соңғы тапсырманы 9-сынып алгебра курсына тригонометриялық өрнектерді түрлендіру тақырыбын өткен кезде пайдалануға болады. Сонда математикалық ұғымдар арасындағы байланысты ашып көрсетуге мүмкіндік туады. Осындай сипаттағы тапсырмалар оқушылардың математикалық құзырлылықтарын дамытуға, бағалауға және өлшеуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Осмоловская И. Ключевые компетенции и отбор содержания в школе // Народное образование, №5, 2006. – с.77-80.
2. Денищева Л.О., Глазков Ю.А., Краснянская К.А. Проверка компетентности выпускников средней школы при оценке образовательных достижений по математике // Математика в школе, №6, 2008. – с. 19-30.
3. Дворянинов С.В., Калинин С.И. Неравенство Бернулли и его место в основной школе // Математика в школе, №4, 2015. – с. 44-47.
4. Агаханов Н.Х., Подлипский О.К., Терешин Д.А. Квадратичная функция в задачах муниципального этапа всероссийской олимпиады школьников по математике // Математика в школе, №9, 2010. – с.61-66.

REFERENCES

1. Osmolovskaya I. Key competencies and selection of content in the school // Public Education, №5, 2006. – p.77-80.
2. Denischeva L.O., Glazkov Yu.A., Krasnyanskaya K.A. Testing the competence of high school graduates in evaluating educational achievements in mathematics. // Mathematics at school, №6, 2008. – p.19-30.
3. Dvoryaninov S.V., Kalinin S.I. The Bernoulli inequality and Its place in the basic school // Mathematics at school, №4, 2015. – p. 44-47.
4. Agakhanov N.Kh., Podlipsky O.K., Teryoshin D.A. A quadratic function in the tasks of the municipal stage of the All-Russian Olympiad of schoolchildren in mathematics. // Mathematics at school, №9, 2010. – p. 61-66.

ӘЛДІБАЕВА Т.Ә., НУРМУХАМБЕТОВА Н.Б. РАЗВИТИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧЕНИКОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕМЫ КВАДРАТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ

В статье рассмотрены виды уровневых заданий, дающие возможность развития математической компетентности учеников, связанные с квадратичной функцией. В свою очередь тема: «Квадратичная функция» дает возможность осваивать знания, составлять систему разноуровневых заданий, соответствующих уровню и периоду изучения темы. Поскольку, смотря на преподавание математики, развитие математической компетенции, содержание обучения, в основном процесс осуществляется за счет натяжения. В связи с этим процесс обучения математики должен быть связан с установленной компетенцией в разработке учебных материалов. А основным инструментом для развития математической компетенции являются учебные задачи. В связи с этим в статье относительно квадратичной функции показаны сборник заданий, которые не встречаются в учебниках, а также особенности их решения.

Ключевые слова: математическая компетенция и ее уровни, учебные задания, квадратичная функция, квадратные уравнения и неравенства.

ALDIBAYEVA T.A., NURMUKHAMBETOVA N.B. DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL COMPETENCE AT THE STUDY OF QUADRATIC FUNCTION AT SCHOOL

The article reviews the types of level-specific tasks aimed to develop mathematical competence of students related to quadratic function. This topic allows mastering the knowledge, form a system of level-specific tasks according to the level of knowledge and period of study of the topic. Teaching mathematics should be linked to the established competence in the design of training materials. Training tasks are the main tool for the development of mathematical competence. The article offers a set of tasks with solutions which are related to quadratic function and not available in textbooks.

Keywords: mathematical competence and its levels, training tasks, quadratic function, quadratic equations and inequalities.

УДК 373.2

КОГНИТИВНЫЙ КОМПОНЕНТ КАК ОДИН ИЗ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭЛЕМЕНТОВ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ДОШКОЛЬНИКА**Г.Т. АБИТОВА**к.п.н., доцент кафедры социально-культурных технологий
Алматинский филиал

Санкт-Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов

Статья посвящена исследованию проблемы формирования основ информационной культуры детей старшего дошкольного возраста средствами социально-культурной деятельности, что является важной и актуальной задачей в условиях построения информационного общества, активизировавшихся процессов визуализации, реформирования информационного пространства. Наиболее благоприятным для формирования основ информационной культуры является старший дошкольный возраст, поскольку данный период в жизни ребенка связан с оптимальными условиями развития его личностных качеств и процессом активного освоения различных видов деятельности.

Следует отметить, что предложенная авторская педагогическая программа формирования основ информационной культуры детей средствами социально-культурной деятельности в условиях дошкольного учреждения направлена на формирование структурных элементов информационной культуры, обеспечивает устойчивую мотивацию к освоению знаний, умений и навыков и определенную степень рефлексии в работе с информацией; стимулирует коммуникативную активность детей в межличностном общении, высокий уровень креативности, проявляющийся в информационных продуктах, созданных детьми самостоятельно в процессе творческой деятельности.

Ключевые слова: когнитивный компонент, информационная культура, дошкольный возраст, познавательный интерес.

Введение

В эпоху современного информационного общества особую теоретическую и практическую значимость приобретает формирование информационной культуры личности. В связи с этим существующая система образования требует определенных перемен, связанных с осознанием необходимости перехода к непрерывному информационному образованию, начиная с дошкольного возраста, первых школьных лет и до завершения образования, что ведет к появлению новых концептуальных подходов к разработке и использованию технологий развития и воспитания детей старшего дошкольного возраста. В условиях новой информационной реальности ключевой педагогической задачей становится подготовка

личности ребенка к самостоятельному освоению информационного пространства, его ориентированию в информационных потоках и умению работать с различного рода информационными источниками.

Очевидно, что дошкольный возраст представляет особую важность для формирования информационной культуры личности, так как именно в этот период происходит активизация развития познавательных способностей, в мыслительных процессах появляется тенденция к обобщению, установлению связей, закладываются навыки работы с информацией [1, с.91]. При этом пылливость, любознательность, жажда знаний и готовность к познанию – все это является различными способами познавательной деятельности дошкольника, в основе которой лежит

познавательный интерес его личности, стимулирующий творческо-поисковую активность ребенка.

Основная часть

Ценность познавательного интереса в формировании основ информационной культуры дошкольников состоит в том, что под влиянием интереса к источникам, объектам информации активизируются психические процессы личности ребенка, наступает некое интеллектуальное удовлетворение, способствующее подъему на эмоциональном уровне, что, безусловно, является важным мотивом активности дошкольника, его познавательной деятельности. Развитие познавательного интереса дошкольника, во-первых, тесно переплетается с проявлением его чувств, эмоций, настроений; во-вторых, эмоциональный настрой является причиной повышения его творческой активности; в-третьих, руководящую функцию выполняют волевые процессы, определяющиеся уровнем проявления стремления к активности вообще и к активному продвижению к цели, в частности, к удовлетворению потребностей и преодолению препятствий [2,с.48].

Итак, познавательная активность выражается в определенном интересе дошкольников к приобретению новых знаний, умений и навыков, реализации внутренней целеустремленности и постоянной потребности в получении нужной информации, в использовании разных способов действия, приводящих к наполнению новым содержанием и углублению знаний, расширению кругозора. В данном процессе эмоции, выполняя регулирующую функцию, оказывают существенное влияние на протекание познавательной деятельности дошкольника, так как они не только сопровождают данную деятельность, но и способствуют появлению у ребенка соответствующих интересов, мотивов и потребностей, что подготавливает ребенка к включению в информационно-коммуникативную деятельность[3,с.57].

Важным составляющим элементом в конструкте «информационная культура» дошкольника является когнитивный компонент как система первичных знаний, умений и навыков, направленных на работу с традиционными и инновационными информационными технологиями и средствами информации.

Система начальных знаний и представлений о многообразии средств, которые являются источниками получения различной информации, формируется в процессе накопления связей и ассоциаций между предметами, явлениями, событиями на основании полученной информации. Процесс формирования первичных умений и навыков дошкольника реализуется за счет познавательных механизмов, в результате которых ребенок усваивает первичные навыки получения, обработки, классификации информации и ее индивидуальной интерпретации (словесной, изобразительной); различения и обобщения средств получения информации и сохранения стабильного интереса к их освоению; видит ассоциации (установление связи между новой и ранее полученной информацией); проявляет детское творчество (как основу для создания новых знаний, предметов)[3,с.48].

Из этого следует, что информационная культура детей старшего дошкольного возраста проявляется в познавательной, информационно-просветительной, художественно-творческой деятельности. В результате этой деятельности формируются такие первичные навыки работы с информацией, как умение:

- оценивать потребность в дополнительной информации;
- определять возможные источники, средства информации и способы ее поиска;
- получать информацию из наблюдений, при обобщении;
- анализировать полученные сведения;
- наращивать свои собственные знания, сравнивая, обобщая и систематизи-

руя полученную информацию;

- создавать с помощью взрослого информационные объекты (сообщения, небольшие сочинения, макеты, рисунки);

- применять средства информационно-коммуникационных технологий в практической деятельности.

Программа педагогического исследования направлена на формирование системы знаний, умений, навыков и выработку рефлексии в работе с информацией.

Формирование когнитивного компонента у дошкольников и выработка рефлексии в работе с информацией в ходе педагогического исследования осуществлялась в двух направлениях: первое направление проводилось в рамках деятельности мультстудии «Фиксики». Сюжеты историй каждой серии по своему содержанию близки к жизненным ситуациям, в которые нередко попадают дети, поэтому они проявляют собственный подход к мультипликационному фильму как способу познания окружающего мира, познания себя, своих отношений с миром. Главные герои мультфильма подробно рассказывают о таких устройствах, как мобильный телефон, Интернет, микроволновая печь, холодильник, пульт, пылесос и др., и о том, как ими правильно пользоваться. Погружение в мир мультипликационных героев и их друзей, сопереживание, совместный поиск выхода из сложившейся ситуации – все это способствует формированию у каждого ребенка установок позитивного общения со сверстниками и взрослыми [4, с.122].

Особенности восприятия ребенка-дошкольника, по мнению известного исследователя детской психологии А.В. Запорожца, таковы, что ребенок идентифицирует себя с мультипликационным героем, эмоционально проживая ситуации, действуя вместе с персонажем мультфильма в воображаемом мире [5, с.112]. Таким образом, используя заданный контекст из мультфильма, мы конструируем социальные отношения, нормы, способы

взаимодействия с окружающим миром, осуществляем поиск личностных смыслов ребенка в этой реальности.

Технология работы с мультипликационным фильмом строится на поэтапном знакомстве с приключениями Фиксиков и представлена в следующем виде:

Первый шаг

Детям сообщается название серии. После этого задается вопрос: «Как вы думаете, о чем будет рассказываться в этой серии?» Дети воспринимают его как «вопрос-сюрприз», как своеобразное приглашение в мир фантазии. Реакцию детей на этот вопрос можно назвать индикатором готовности к восприятию материала, сигналом к началу работы.

Второй шаг

Просмотр мультфильма. Особая роль во время просмотра отводится созданию ситуации проблемного характера, что включает ребенка в близкую ему жизненную задачу, в разрешении которой он принимает непосредственное участие. Здесь важна работа педагога в умении заинтересовать проблемой, требующей решения, эмоционально представить ее, ввести ребенка в ситуацию с помощью вопросов: «Какая возникла проблема?», «Кто является участником событий?», «Почему возникли затруднения?»; вызывать активное сопереживание участникам ситуаций и понимание их трудностей: «Какие чувства они испытывают?», «Было ли у вас такое в жизни?», «Что вы испытывали тогда?»; стимулировать к поиску альтернативных способов разрешения ситуации: «Что может произойти?», «Как можно помочь?», «Как поступить участникам ситуации, чтобы разрешить проблему?» «Как бы ты поступил на месте одного из участников?»; включить детей в конкретное практическое действие: проявить сочувствие, помочь найти выход из создавшейся ситуации.

Третий шаг

После просмотра мультфильма педагог задает вопросы, касающиеся первичного восприятия содержания:

- Понравилась ли эта история?
- Кто из героев мультфильма понравился?
- Как вы думаете, почему эта серия именно так называется?
- Кто из Фиксиков стал главным героем этой истории? Почему вы так считаете?
- Как вы думаете, как часто в жизни возникают подобные ситуации?

Педагог предлагает детям вспомнить, с чего началась эта история, что произошло дальше. По ходу беседы обращается внимание детей на соблюдение «Правил вежливого человека»: не перебивать друг друга при ответе, не выкрикивать, учиться слушать других внимательно и терпеливо.

Сюжет мультипликационного фильма стимулирует процесс обращения к жизненному опыту, что, в свою очередь, «оживляет» имеющиеся у ребенка эмоции, направленные на проявление навыков позитивного общения.

Четвертый шаг

К каждой истории из мультфильма предлагается творческое задание, которое помогает детям усваивать пройденный материал на основе творческого и познавательного опыта. Результатами творческого задания являются объекты детской продуктивной деятельности: рисунки, поделки, постройки из различных материалов и в разной технике, письма героям и др.

В качестве варианта данному заданию может быть предложено альтернативное творческое задание «Словесная фантазия». Дети вспоминают, чем закончился сюжет просмотренной серии, после чего детям предлагается пофантазировать: например, придумать другое окончание истории. Целесообразно применить такой методический прием, как составление рассказа по цепочке: один ребенок начинает, другой продолжает. Этот прием помогает усваивать нормы позитивного общения с другими людьми при выстраивании диалога, развивают умение

слушать и слышать другого человека.

Пятый шаг

Более сложным выражением творческого начала ребенка может стать совместное с взрослыми создание своего сюжета мультфильма. Наиболее доступным для данного возраста средством является рисованный мультфильм. Выбор основной тематики мультфильма определяется источниками информации, которые могут быть самыми разнообразными: книги, газеты, познавательные журналы, телевизор, планшет, смартфон, реклама и т.п.

Создание рисованного мультфильма предусматривает наличие следующих этапов:

- Определение тематики мультфильма.
- Написание сценария мультфильма.
- Изготовление рисунков для всех сцен.
- Покадровая съемка мультфильма.
- Соединение кадров в фильм при помощи компьютерной программы.
- Озвучивание фильма.
- Совместный просмотр.

В процессе совместной продуктивной деятельности над мультфильмом дошкольники рассуждают о последовательности действий, характере каждого героя, его образе, придумывают диалоги между персонажами. Таким образом, совместная деятельность над созданием мультфильма дает возможность установить партнерские отношения между детьми, родителями и педагогами, создать атмосферу добрых и внимательных взаимоотношений между всеми участниками образовательного процесса, развить коммуникативные навыки дошкольников.

Таким образом, занимаясь созданием рисованного мультфильма, ребенок получает неограниченные возможности для открытий и впечатлений, при этом развиваются его фантазия, самостоятельность и творческое мышление. Дети работают в творческой команде, что развивает лидерские качества, коммуникабельность

и доверие, а достижение общей цели позволяет почувствовать результативность этой деятельности. Такого рода продуктивная деятельность дает возможность ребенку проходить сложный путь познания материала: от восприятия через эмоцию к ассоциации и анализу, затем к творчеству[6,с.84].

Целью второго направления «Информация вокруг нас» было научить дошкольников ориентироваться в потоке информации, находить, отбирать и использовать нужную информацию для решения личностно значимых проблем. Такие основные понятия, как «информация», «источники информации», «роль информации в жизни ребенка» предстали перед детьми в образах известных героев мультипликационного фильма «Фиксики» Симки и Нолика, которые учили детей ставить цели и определять задачи поиска информации, способов работы с полученной информацией и формирования умения применять ее в практической деятельности. В процессе познавательной деятельности дошкольники совместно с педагогом и родителями изучали традиционные и современные источники информации, такие как книги, энциклопедии, справочники, словари, письма, электронные книги, ресурсы Интернета, электронные обучающие программы, произведения музыкального и художественного искусства и другие формы устной и письменной информации.

Важнейшим источником информации для детей старшего дошкольного возраста, несмотря на появление новых современных источников информации, была и остается книга как источник знаний. В связи с этим большое место в направлении «Информация вокруг нас» занимала совместная деятельность дошкольников, педагогов и родителей по расширению представления о разных видах книг, об истории появления книги, о способах передачи информации в книге; по закреплению навыков бережного отношения к книгам, энциклопедиям, словарям, жур-

налам. Опыт показал, что знание широкого круга книг, умение ориентироваться в книгах, знакомых и незнакомых, умение добывать информацию из доступного круга книг - это и есть простейшие элементы информационной культуры ребенка, которые закладываются именно в дошкольном возрасте. Основная задача педагога и родителей – целенаправленно формировать интерес к чтению как одному из способов получения информации. Педагогу необходимо методически грамотно руководить процессом знакомства детей с книгой: именно он задает последовательность, учит соотносить содержание с оформлением, текст с картинкой; знакомит с такими правилами поиска информации: красочные иллюстрации, рисунки, необычные буквы, указатели – «словарики» в конце книги, обложка книг. Дошкольники узнают на иллюстрациях персонажей, характеризуют их, высказывают свое мнение, обращаясь к тексту, создают собственные иллюстрации – все это является эффективными средствами формирования фантазии и воображения.

Активная деятельность педагогов дошкольного образовательного учреждения в данном направлении привела к идее создания музея одного произведения, который должен помочь педагогу использовать сочетание эмоционального и интеллектуального воздействия на читателей, осуществить нетрадиционный подход к пониманию текста, основанный на интересе детей к исследовательской деятельности; раскрыть значимость и практический смысл прочитанного; дать возможность самореализации каждому ребенку; организовать интересную практическую работу и исследовательскую деятельность. Основная цель создания музея одного произведения (авторов Н. Носова «Приключения Незнайки и его друзей», К. Чуковского «Путаница», «Доктор Айболит», Г.Х. Андерсена «Дюймовочка», «Дикие лебеди» и др.) – пробуждение в ребенке скрытого потенциала творческих

возможностей, осуществление духовного развития личности, формирование ее ценностных ориентаций. Одной из основных форм работы данного музея являются театрализованные экскурсии, во время которых дети через сказки знакомятся с творчеством писателей и художников, с предметами сказочного мира, а также принимают непосредственное участие в мини-спектаклях.

Как видим, создание мини-музея в дошкольном учреждении – это результат тесного творческого общения и активной деятельности педагога, детей и их родителей.

Кроме книги как основного источника информации дети в процессе опытной работы знакомились и с другими источниками информации. Формирование оценочного представления о значении телевизора, радио и компьютера в жизни людей, обучение правильному восприятию представленной этими источниками информации также стало задачей педагогов.

Доказано, что в старшем дошкольном возрасте ребенок не готов адекватно воспринимать информацию с экрана, не умеет критично относиться к той или иной информации. К тому же возможность телевизора воспроизводить искусственную среду, богатую различными раздражителями приводит к тому, что дети привыкают к готовым ярким, образным впечатлениям, они не умеют и не испытывают потребности создавать собственные образы, придумывать, рассуждать и творить. Поэтому одной из форм пропаганды детских познавательных передач в нашей работе явилась развивающая игра «Хочу все знать!», где педагог вместе с детьми составляли перечень детских познавательных программ, предлагал посмотреть их в зависимости от личных интересов, совместно обсудить и в заключение составить аннотацию к любимым передачам в виде рисунков, поделок из различных материалов.

В настоящее время невозможно огра-

дить дошкольника от телевидения или компьютера, поскольку это неотъемлемая часть его жизни. В самом начале освоения компьютера родители должны быть примером для ребенка. Именно они должны помочь ему создать личную компьютерную среду и научить ориентироваться в сетевых информационных ресурсах. На первых этапах рекомендуется показывать ребенку семейные фотографии, играть с ним в развивающие игры, просматривать мультимедийные энциклопедии. Здесь важно подбирать компьютерные программы, соответствующие его возрасту, ограничивать время игры за компьютером. При выборе компьютерных игр важно учитывать развивающий или познавательный характер программ и сочетать просмотр программ с последующим совместным обсуждением. Приобщение дошкольников к работе с современным цифровым и интерактивным оборудованием может быть занятием не только полезным в плане формирования информационной культуры, но и очень увлекательным. При умелом использовании Интернет может тоже стать ценным источником информации для детей. С помощью Интернета вместе с родителями дошкольник может путешествовать по миру и узнавать много интересного о разных странах, культурах, людях, о науке, истории, искусстве. Соответственно, средства массовой информации дают совершенно новые возможности для получения знаний, для познания окружающего мира, для детского творчества, создания общечеловеческих ценностей, из которых складывается информационная культура дошкольника.

Одним из эффективных методов формирования знаний и представлений детей о свойствах информации и выработки рефлексии в нашей практической деятельности явилось совместное создание дошкольниками в союзе с педагогами и родителями флеш-карты или анимационного альбома. Дети, участники презентации, в ходе создания флеш-карты

обсуждали различные идеи, подбирали материал о видах информации (текстовой, звуковой, графической и видеоинформации); о способах восприятия информации и о свойствах информации (полезная и бесполезная, понятная и непонятная и т.д.); составляли алфавитный словарь – список понравившихся книг, мультфильмов, сайтов. В первую очередь дошкольники подбирали текстовый материал (сказки, стихотворения, загадки), затем наглядно-иллюстративный (фотографии, видеофрагменты, репродукции, книжные иллюстрации), и с помощью взрослых партнеров переводили в цифровой формат. Далее с помощью программы Microsoft Power Point создавали слайды и добавляли анимацию. Работа показала, что такого рода созданные флеш-карты эмоционально насыщены, помогают усвоить трудный материал, способствуют развитию логического мышления, обучают дошкольников составлять алгоритм действий.

Заключение

Таким образом, разработанная авторская педагогическая программа формирования основ информационной культуры детей средствами социально-культурной деятельности в условиях дошкольного

учреждения направлена на формирование структурных элементов информационной культуры, обеспечивает устойчивую мотивацию к освоению знаний, умений и навыков и определенную степень рефлексии в работе с информацией; стимулирует коммуникативную активность детей в межличностном общении, высокий уровень креативности, проявляющийся в информационных продуктах, созданных детьми самостоятельно в процессе творческой деятельности.

Следует обоснованный вывод о том, что дети старшего дошкольного возраста способны осваивать информационную культуру и выступать в качестве носителей первичных информационных знаний, навыков работы с источниками получения информации, умений ее обрабатывать и целенаправленно использовать на основе познавательного интереса и личностно значимых для детей задач.

Предложенные методы и формы работы по развитию когнитивного компонента связаны с возможностью их применения в практической деятельности педагогическими и социально-культурными работниками при формировании основ информационной культуры детей дошкольного возраста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста /Под.ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М., 1998 – 185 с.
2. Вахрушева Л.Н. Воспитание познавательных интересов у детей 5-7 лет. М.: ТЦ Сфера, 2012. 128 с.
3. Божович Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович, Л.В. Благоняевой. – М.: Педагогика, 1972. – с. 7-45.
4. Выготский Л.С. Развитие личности ребенка и мировоззрения /Сост. Куликов Л.В. Психология личности в трудах отечественных психологов: Хрестоматия. 2-изд. – СПб.: Питер, 2009. – с. 157.
5. Запорожец, А.В. Психология восприятия сказки ребенком-дошкольником. Психология дошкольника. Хрестоматия. Для студентов сред. пед. учеб. заведений./ Сост. Г.А. Урунтаева. – М., Издательский центр «Академия», 2000. – 134 с.
6. Шаграева О.А. Детская психология: Теоретический и практический курс: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 233 с.

REFERENCES

1. The distinctive features of psychological development of 6-7 year old children/ ed. By D. B. Elkonin, A.L. Wenger. – M., 1998. – 185 p.
2. Vakhrusheva L.N. The education of cognitive interests in children of 5-7 years old. M.: Shopping Centre Sphere, 2012. – 128 p.
3. Bozhovic L.I. The problems of development of motivational sphere of the child // Studying the motivation of the behaviour of children and adolescents / ed. by L. I. Bozhovich, L. V. Blagonadezdina. – M.: Pedagogics, 1972. – p. 7-45 2.
4. Vygotsky L.S. The development of the child's personality and outlook /Comp. by Kulikov L.P. The psychology of a personality in the works of national psychologists: a Reader. 2nd ed. – SPb.: Piter, 2009. – p. 157
5. Zaporozhets A.V. The psychology of perception of fairy tales by a child-preschooler. The psychology of the preschooler. Reader. For the students of specialized secondary pedagogical. institutions./ Comp. by G.A. Uruntaeva. – M., Publishing Centre "Academy", 2000. – p. 134
6. Shagraeva O.A. The child psychology: The theoretical-practical course: a teaching manual for the students of higher educational institutions. M.: Humanit. ed. center VLADOS, 2001. – 233 p.

ӘБИТОВА Г.Т. КОГНИТИВТІ КОМПОНЕНТ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫҢ АҚПАРАТТЫ МӘДЕНИЕТІНІҢ БІР ҚҰРАМДАС ЭЛЕМЕНТІ

Мақала әлеуметтік-мәдени қызметі құралдары арқылы мектеп жасына дейінгі ересек балалардың ақпараттық мәдениет негіздерін қалыптастыруын зерттеуге арналған. Бұл, әлбетте, ақпараттық қоғам құруда, визуалдаудың белсендендірілген үдерісінде, ақпараттық кеңістікті реформалауда маңызды да, өзекті мәселе болып табылады. Мектеп жасына дейінгі кезең – ақпараттық мәдениет негіздерін қалыптастырудың ең қолайлы кезеңі. Себебі бұл уақыт баланың өміріндегі жеке тұлғалық қасиетін дамытатын қолайлы жағдайлармен және әртүрлі әрекеттерді белсенді түрде игеретін кезеңдермен байланысты.

Ескертетін бір жайт, бұл мектепке дейінгі мекемелердегі әлеуметтік-мәдени қызметі құралдары арқылы балалардың ақпараттық мәдениет негіздерін қалыптастыруға ұсынылған авторлық педагогикалық бағдарлама. Бұл бағдарлама ақпараттық мәдениет құрылымдық элементтерді қалыптастыруға және білім-дағдыны меңгеруге, ақпаратпен жұмыс жасауда рефлексияның белгілі бір деңгейін ақпараттық тұрақты мотивациясымен қамтамасыз етуге бағытталған. Сонымен қатар аталмыш бағдарлама балалардың өздері ойлап тапқан жеке шығармалық қызмет үдерісінде, ақпараттық өнімдер жасауда пайда болатын тұлғааралық қарым-қатынастарда, креативті ойлаудың жоғары деңгейінде балалардың қарым-қатынас белсенділігін дамытады.

Кілтті сөздер: когнитивті компонент, ақпараттық мәдениет, мектепке дейінгі жас, танымдық қызығушылық.

ABITOVA G.T. COGNITIVE COMPONENT OF INFORMATION CULTURE OF PRESCHOOL CHILDREN

The article studies the problem of formation of the basics of information culture of senior preschool children through sociocultural activity. This is an important and actual task during the formation of information society, the intensification of visualisation processes and the reforming of information space. The senior preschool age is the most favourable for the formation of the basics of information culture since this period is associated with optimal

conditions for the development of the child's personal qualities and the process of active mastering of various kinds of activities.

The proposed pedagogical program of formation of the basics of information culture in children through sociocultural activity in a preschool organization is aimed at the formation of structural elements of information culture; ensures a steady motivation for mastering of knowledge, skills and abilities and a certain degree of reflexion when dealing with information; actuates the communicative activity of children during interpersonal communication and promotes independent creative activity of children resulting in information products.

Keywords: cognitive component, information culture, preschool age, cognitive interest.

ҚҰТТЫҚТАЙМЫЗ!

Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының академигі, дара тұлға, танымал ғалым Шәркүл Таубайқызы мерейлі жасқа толып отыр.

Профессор Ш.Таубаева жастайынан ұстаз мамандығын тандаған, осы жолда мәртебелі ұстаз, талғампаз әдіскер, дара ғалым деңгейіне көтеріле білген жан. Өмір жолын еңбек жолымен етене

байланыстыра отырып, педагогикалық ортада биік мәртебеге ие болған, асқақ армандарын мол нәтижелермен орындай алған, халықтың шынайы құрметіне бөленген замандасымыз.

Профессор Ш.Таубаева өз қағидасына берік, пікірлесуге ашық, өзгені тыңдай алатын, бәсекеден тартынбайтын, көмекке қашанда дайын, адами қасиеті бай, жомарт әрі үнемі ізденісте жүретін ғалым.

Шәркүл Таубайқызы мектеп мұғалімі мен оқушысының бойынан ұлттық адами бай қасиеттер мен зерттеушілікті көргісі келетін шынайы патриот-азамат. Оның «Білім беру жүйесіндегі этнопедагогика» журналында «Жас ізденушілерге көмек» айдарымен жарық көрген 35 мақаласы республика ұстаздарына кеңінен тарады. Кейін ол жарияланымдар оқулықтарға енді.

2014 жылы Ресей білім академиясының «Педагогика тарихы мен теориясы» институтының (қазір «Білім беруді дамыту стратегиясы» институты) 70-жылдық мерейтойына барғанда мен Шәркүл Таубайқызының Мәскеу ғалымдарының алдындағы үлкен абыройы бар ғалым екенін байқадым.

Мен Шәкеңнің еңбектерін бұрыннан қарап-оқып жүретінмін. Шәкең өз еңбектерінде педагогика әдіснамасын терең зерттеп, жақсы ғылыми тұжырымдамалар жасап жүрген танымал ғалым. Мәскеуден оралғаннан кейін мен Шәкеңе осы ойларымды айтып, «елімізде педагог кадрларды дайындау сапасын көтеру үшін жақсы әдіснамалық оқулық керек, сондай оқулықты сіз ғана жаза аласыз, ойланып көріңізші» дедім. Шәкең сәлден кейін, өзінің де бір ойының ба екенін айтты. «Онда ойланбай кірісіңіз, халқыңыз сізге алғыс айтатын болады», – дедім.

Шәкең «Педагогиканың философиясы және әдіснамасы» атты оқулығының қолжазбасын көрсетіп, менің рецензия беруімді өтінгенде, қатты қуандым. Қарап, үлкен еңбектің дүниеге келгеніне дән риза болдым.

«Қазақстанның өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында, жаңа заман талаптарына сәйкес педагогтың ғылыми-зерттеушілік даярлығын қалыптастыру моделін жасауда ең алдымен ғылымның қазіргі кезеңдегі әдіснамасына, педагогиканың әдіснамасына, әдіснамалық негіздемесіне сүйену қажет. Педагогиканың философиясы және әдіснамасы оқытушының

ғылыми-зерттеушілік құзыреттілігінің негізі болып табылады» - дейді, академик Ш.Таубаева осы еңбегінде.

Бұл оқулықта педагогикалық зерттеудің әдіснамасы мен әдістемесі туралы магистранттар мен докторанттарға қажет ғылыми білімдер «Педагогика ғылымының әдіснамалық теориялық негіздері», «Педагогика ғылымының әдіснамалық қоры», «Педагогиканың әдіснамалық тұғырлары», «Ғылыми-педагогикалық таным әдіснамасы», «Педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі», «Педагогтің зерттеушілік мәдениеті» атты тарауларда жүйеленген. Оқулық осы уақытқа дейінгі педагогика әдіснамасы бағытында жарық көрген оқу құралдарын талдау нәтижесінде және *жаңа тұрпаттағы педагогтің ғылыми-зерттеушілік және әдіснамалық мәдениетін қалыптастырудың авторлық тұжырымдамасына* негізделіп жазылған.

Онда педагогика ғылымының әдіснамасының мәні және мәртебесі нақтыланған. Педагогика әдіснамасы ғылымның философиясымен, әдіснамасымен, парадигмасымен тығыз байланыста жүйеленген. Педагогика әдіснамасы саласындағы ізденістер ғылым әдіснамасы жетістіктеріне негізделіп жүргізілетіні айтылған.

Профессор Ш.Таубаева, *педагогиканың философиясы дегеніміз – педагогиканы зерттеуге қажет философиялық заңдардың, тұғырлардың, принциптердің, категориялардың, әдістердің, философиялық білімдердің (логика, этика, эстетика және т.б.) инновациялық (қайта құрушылық) әлеуетін қолдану жүйесін құрайтын педагогикалық ғылымтану саласы.* Ғылымның *әдіснамасының теориялық қағидалары – педагогика әдіснамасының ұғымдық аппаратын құруға, әдіснамалық тұғырлардың әлеуетін кеңейтуге, парадигманы ойластыруға, гуманитарлық әдіснаманы түсінуге, инновациялық үдеріс әдіснамасын тікелей білім беру үдерісін дамытуға пайдалануға негіз бола алады, дейді.*

«Ғылыми жұмыс әдіснамасы керек десеңіз – халықтың генетикалық қорын байытатын технология», дейді профессор Ш.Таубаева.

Ойлауға үйрету, замануи жаңа ғасыр ұстазын тәрбиелеу, бәсекеге қабілетті тұлға даярлау – Шәркүл Таубайқызының күнделікті ісі, әрі асқақ арманы. Қашанда арман биігінде болыңыз, Шәке!

Мерейтойыңызбен құттықтай отырып, өз әріптестеріңіз – Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының барлық мүшелері мен еліміздің педагогикалық қауымы атынан Сізге ұзақ ғұмыр, мол шығармашылық табыс, бақ-береке тілеуге рұқсат етіңіз, Қадірлі Шаркүл Таубайқызы!

Асқарбек Құсайынов,
Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар
Академиясының президенті, академик,
ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

- АБИТОВА Г.Т. педагогика ғылымдарының кандидаты, Санкт-Петербург Гуманитарлық кәсіподақтар университетінің Алматы филиалындағы әлеуметтік-мәдени технологиялар кафедрасының доценті
- АЛХАТОВА Т.С. психология магистрі, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасының аға оқытушысы
- АМИНОВ Н.А. психология ғылымдарының кандидаты, доцент, «Ресей білім академиясының психологиялық институты» ФМБМ дифференциалдық психология және психофизиология зертханасының жетекші қызметкері
- АХМЕТОВА К.К. педагогика ғылымдарының кандидаты, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы, Астана қаласы бойынша Педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, ahmetova_kymbat@mail.ru
- ӘЛДІБАЕВА Т.Ә. педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент .Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, turash67@mail.ru
- БЛОХИНА Л.Н. педагогика ғылымдарының кандидаты, Ресей Федералдық кеден қызметі психологтар жұмысын үйлестіру бөлімінің бас мемлекеттік кеден инспекторы, lnblokhina2004@mail.ru
- ГОРБАЧЕВА Т.Н. А.Мырзахметов атындағы КУ Әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты
- ЕЛУБАЕВА М.С. педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Тараз Мемлекеттік Педагогикалық институты, elubaeva.mirshat@mail.ru
- ЖАКСЫЛЫКОВ А.Е. PhD докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, zhasin2006@mail.ru
- ЖАНЫС А.Б. PhD доктор философии по специальности математика, профессор РАЕ, зав кафедрой «Информационные системы и информатика» Кокшетауского государственного университета имени Ш.Уалиханова
- ЖУБАНДЫКОВА А.М. педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінде қауымд.проф.м.а., akgul71@mail.ru
- ЖУМАШЕВА А.Ш. филология ғылымдарының докторы, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының профессоры, Павлодар Мемлекеттік педагогикалық институты

- ЛЕПЕШЕВ Д.В., педагогикалық ғылымдарының кандидаты, Қазақстан педагогика ғылымдары Академиясының академигі, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің профессоры, d_lepeshev@mail.ru
- МАХАДИЛ З.Ш. инновациялық технологиялар және жаратылыстану-ғылыми пәндерді оқыту әдістемесі кафедрасының аға оқытушы «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Павлодар облысы бойынша педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, mahadil58@mail.ru,
- МУРЗАБЕКОВ А.Б. Химиялық білім беру бағытының магистранты, Б.Б.Городовикова атындағы Қалмық Мемлекеттік университеті, aibar_alasha@mail.ru
- НАДЫРОВА Ф.К. техника және технология магистрі, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасының аға оқытушысы, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті
- НАКАТКОВА О.И. педагогика ғылымдарының кандидаты, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы
- НУРМУХАМБЕТОВА Н.Б. 6M010900 - Математика мамандығының 2-курс магистранты, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, nargiz_nur@mail.ru
- ПАНЬКИН А.Б. доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики, Калмыцкий Государственный университет имени Б.Б.Городовикова, connotation@mail.ru
- САГИМБАЕВА А.Е. педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, aiya_c@mail.ru
- САМЕТОВА Ф.Т. филология ғылымдарының кандидаты, тілдер және журналистика кафедрасының профессоры, Қайнар Академиясы, 180710@mail.ru
- САРИЕВА А.К. педагогика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің доцент м.а., aigsk66@gmail.com
- САРСЕМБАЕВА Э.Ю. «Педагогика және спорт» кафедрасының аға оқытушысы, Инновациялық Еуразия университеті, elmasars@mail.ru
- ТАШКЕЕВА Г.Қ. педагогика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің аға оқытушысы, tgk2512@gmail.com
- ШАГАЕВА Н.А. кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, Калмыцкий Государственный университета имени Б.Б.Городовикова, natalyashagaeva@yandex.ru

НАШИ АВТОРЫ

- АБИТОВА Г.Т. кандидат педагогических наук, доцент кафедры социально-культурных технологий Алматинского филиала Санкт-Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов
- АЛХАТОВА Т.С. магистр психологии, старший преподаватель кафедры «Социально-педагогических дисциплин» Кокшетауского университета имени Абая Мырзахметова
- АМИНОВ Н.А. кандидат психологических наук, доцент, Психологический институт Российской академии
- АХМЕТОВА К.К. кандидат педагогических наук, филиал АО «НЦПК «Өрлеу» «Институт повышения квалификации педагогических работников по городу Астана, ahmetova_kymbat@mail.ru
- АЛЬДИБАЕВА Т.А. кандидат педагогических наук, доцент, Казахский государственный педагогический университет, turash67@mail.ru
- БЛОХИНА Л.Н. кандидат педагогических наук, главный государственный таможенный инспектор, отдел организации психологической работы сотрудников таможен РФ, lnblokhina2004@mail.ru
- ГОРБАЧЕВА Т.Н. магистрант кафедры Социально педагогических дисциплин, Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова
- ЕЛУБАЕВА М.С. кандидат педагогических наук, и.о. доцента, Таразский Государственный Педагогический институт, elubaeva.mirshat@mail.ru
- ЖАКСЫЛЫКОВ А.Е. PhD докторант Казахского национального педагогического университета имени Абая, zhasin2006@mail.ru
- ЖАНЫС А.Б. PhD доктор философии по специальности математика, профессор РАЕ, зав кафедрой «Информационные системы и информатика» Кокшетауского государственного университета имени Ш.Уалиханова
- ЖУБАНДЫКОВА А.М. кандидат педагогических наук, и.о.ассоц.профессора Казахского государственного женского педагогического университета, akgul71@mail.ru
- ЖУМАШЕВА А.Ш. доктор филологических наук, профессор кафедры дошкольного и начального образования, Павлодарский государственный педагогический институт

- ЛЕПЕШЕВ Д.В. кандидат педагогических наук, академик Академии педагогических наук Казахстана, профессор Кокшетауского университета им. А. Мырзахметова
d_lepeshev@mail.ru
- МАХАДИЛ З.Ш. старший преподаватель кафедры инновационных технологий преподавания естественно-научных (гуманитарных) дисциплин АО НЦПК «Өрлеу» «Институт повышения квалификации работников образования по Павлодарской области»,
mahadil58@mail.ru
- МУРЗАБЕКОВ А.Б. магистрант направления «Химическое образование» Калмыцкого Государственного университета имени Б.Б.Городовикова, *aibar_alasha@mail.ru*
- НАДЫРОВА Ф.К. магистр техники и технологии, старший преподаватель кафедры «Информационные системы и информатика» Кокшетауского университета имени Абая Мырзахметова
- НАКАТКОВА О.И. кандидат педагогических наук, Национальная Академия Образования имени Ы. Алтынсарина
- НУРМУХАМБЕТОВА Н.Б. магистрант 2-го курса специальности М010900 - Математика, Казахский государственный педагогический университет, *nargiz_nur@mail.ru*
- ПАНЬКИН А.Б. доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики, Калмыцкий Государственный университет имени Б.Б.Городовикова, *connotation@mail.ru*
- САГИМБАЕВА А.Е. доктор педагогических наук, профессор Казахского национального педагогического университета имени Абая, *aiya_c@mail.ru*
- САМЕТОВА Ф.Т. кандидат филологических наук, профессор кафедры языков и журналистики, Академия Кайнар, *180710@mail.ru*
- САРИЕВА А.К. кандидат педагогических наук, и.о.доцента, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, *aigsk66@gmail.com*
- САРСЕМБАЕВА Э.Ю. старший преподаватель кафедры «Педагогика и спорт», Инновационный Евразийский Университет, *elmasars@mail.ru*
- ТАШКЕЕВА Г.К. кандидат педагогических наук, старший преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, *tgk2512@gmail.com*
- ШАГАЕВА Н.А. кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, Калмыцкий Государственный университет имени Б.Б.Городовикова, *natalya-shagaeva@yandex.ru*

OUR AUTORS

- ABITOVA G.T. *Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor of the Department of Social and Cultural Technologies of the Almaty Branch of the St. Petersburg Humanitarian University of Trade Unions, Candidate of Pedagogical Sciences*
- ALHATOVA T.S. *Master of Psychology, Senior Lecturer of the «Socio-Pedagogical Disciplines» Chair of the Kokshetau University named after Abai Myrzakhmetov*
- AMINOV N.A. *Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Psychological Institute of the Russian Academy*
- AKHMETOVA K.K. *Candidate of Pedagogical Sciences, branch of Joint-stock company «National Center for Raising Qualification» Arrow «Orleu» Institute for Advanced Training of Teachers for the City of Astana, ahmetova_kymbat@mail.ru*
- ALDIBAEVA T.A. *Candidate of pedagogical sciences, associate professor, Kazakh State Pedagogical University, turash67@mail.ru*
- BLOHIN L.N. *Candidate of Pedagogical Sciences, Chief State Customs Inspector, Department of Organization of Psychological Work of Customs Officers of the Russian Federation, lnblolina2004@mail.ru*
- GORBACHEVA T.N. *master student of social and pedagogical disciplines chair of Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov*
- YELUBAYEVA M.S. *candidate of Pedagogical Sciences, Ass. Prof., Taraz State Pedagogical Institute, elubaeva.mirshat@mail.ru*
- ZHAXYLYKOV A.E. *PhD doctoral student of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay, zhasin2006@mail.ru*
- ZHANYS A.B. *PhD doctor of philosophy in specialty mathematics, professor, Head of the Department «Information Systems and Informatics», Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov*
- ZHUBANDYKOVA A.M. *Ph.D., Associate Professor of Kazakh State Women's Pedagogical University, akgul71@mail.ru*
- ZHUMASHEVA A.Sh. *Doctor of Philology, Professor of the Department of Preschool and Primary Education, Pavlodar State Pedagogical Institute*

- LEPESHEV D.V. *candidate of Pedagogical Sciences, Full Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, Professor of Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov, d_lepeshev@mail.ru*
- MAKHADIL Zh.Sh. *senior lecturer of the Department of innovative technologies of teaching natural science (Humanities) disciplines JSC NCPD "Orleu" "Institution of professional development of education staff of Pavlodar region", mahadil58@mail.ru*
- MURZABEKOV A.B. *Undergraduate direction «Chemical Education» Kalmyk State University named after B. Gorodovikova, aibar_alasha@mail.ru*
- NADYROVA F.K. *Master of Engineering and Technology, Senior Lecturer of the Department «Information Systems and Informatics» of Kokshetau University named after Abay Myrzahmetov*
- NAKATKOVA O.I. *Candidate of pedagogical sciences, National Academy of Education named after Y. Altynsarina*
- NURMUKHAMBETOVA N.B. *Master of 2-nd year of specialty M010900 - Mathematics, Kazakh State Pedagogical University, nargiz_nur@mail.ru*
- PANKIN A.B. *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Chair of Pedagogy, Kalmyk State University named after B. Gorodovikova, connotation@mail.ru*
- SAGIMBAYEVA A.E. *Doctor of pedagogical sciences, professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay, aiya_c@mail.ru*
- SAMETOVA F.T. *Candidate of Philology, Professor of the Chair of Languages and Journalism, Academy Kainar, 180710@mail.ru*
- SARIEVA A.K. *Candidate of pedagogical sciences, associate professor, al-Farabi Kazakh National University, aigsk66@gmail.com*
- SARSEMBAEVA E.Yu. *Senior lecturer of the Chair «Pedagogy and Sport», Innovative Eurasian University, elmasars@mail.ru*
- TASHKEEVA G.K. *Candidate of pedagogical sciences, senior lecturer, Kazakh National University named after al-Farabi, tgk2512 @ gmail.com*
- SHAGAEVA N.A. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy, Kalmyk State University named after B. Gorodovikova, natalya-shagaeva@yandex.ru*